

У К Р А Ї Н С Ь К И Й Тиждень

№ 23 (447) 10 – 16.06.2016 р.

www.tyzhden.ua

Сесіль Вєсьє
про протидію
російській
пропаганді

Довибори в Раду.
Локальні війни

Темпи євроінтеграції.
Погляд із Кабміну

Як безумовний базовий
дохід впливає на економіку

ПРОСТО БІЗНЕС

The
Economist

Featuring selected content
from The Economist

ISSN 1996-1561

9 771996 156002

НА ЧАСІ

- 4 **Виборча дюжина**
Чи буде якісним оновлення ЦВК
- 7 **Дмитро Крапивенко про продовження революції**
- 8 **Вибори. На старт**
Хто змагатиметься за сім депутатських мандатів
- 10 **Прибирання тривалістю три роки**
Чим важливе обмеження кредитування пов'язаних осіб
- 14 **Іванна Климпуш-Цинцадзе: «Ми не сприймаємо аргументів країн, які намагаються порушити питання про скасування санкцій проти Росії»**
Віце-прем'єр з європейської та євроатлантичної інтеграції про пріоритети у співпраці з ЄС і НАТО

ТЕМА НОМЕРА

- 18 **Пригоди великодержавного капіталу**
Про природу російського бізнесу
- 21 **«Братня» частка**
Андрій Левус про банки РФ в українській фінансовій системі
- 22 **Малопомітний «спрут»**
Чим небезпечний залежний від Кремля бізнес
- 26 **Грошова агентура**
Схема російської економічної присутності
- 28 **Дружба з довгим рублем**
Як ставляться до російських бізнесменів у Британії та Німеччині

СВІТ

- 32 **Сесіль Вєсьє: «Успіх України став би найкращим механізмом протидії прокремлівським мережам!»**
Французький політолог про проросійське лобі в Європі
- 34 **Велике прибирання**
Як корелює кількість скандалів із рівнем корупції в країні
- 36 **В очікуванні раю**
Якою може бути економіка безумовного базового доходу
- 41 **Едвард Лукас про осмислення кібервійни**
- 42 **Суворя автономія**
Як живеться в Секторі Гази сьогодні

КУЛЬТУРА

- 44 **Тетяна Філевська: «Авангард — одна з найкращих альтернатив шароварно-гопачному проекту української культури, який уже всіх дістав»**
Культуролог про підстави вважати Казимира Малевича українським митцем
- щоденники окупації
- 48 **У порожнечі**
Головні ознаки «нового життя» в Луганську
- 49 **Атмосфера вечірніх алейок**
Про синдром мешканця окупованої території

P. S.

- 50 **Франкі Бландо про те, як зробити українську культуру помітною в міжнародному контексті**

СУСПІЛЬСТВО

- 30 **Професійні зрадники**
Скільки луганських есебушників перейшло на бік ворога

Тиждень

№ 23 (447) 10 – 16.06.2016
Засновник ЕСЕМ Медіа ГмбХ
Видавець ТОВ «Український тиждень»
03067, Київ, вул. Машинобудівна, 37
Головний редактор Дмитро Крапивенко
Редакція Наталія Петринська,
Анна Корбут, Алла Лазарева,
Олександр Крамар,
Ганна Трегуб, Богдан Буткевич,
Віталій Рибак, Станіслав Козлюк,
Юрій Макаров, Роман Малко,
Ольга Ворожбит

Відділ передплати та роздрібної торгівлі
тел.: (067) 407-10-96
e-mail: peredplata@tyzhden.ua
Відділ реклами
тел.: (067) 407-10-89
e-mail: reklama@tyzhden.ua
Видається з 02 листопада 2007 року
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації КВ № 18119-6/919 ПР від 30.08.2011 р.
Адреса для листування 03067, Київ, а/с № 2
Адреса редакції 03067, Київ, вул. Машинобудівна, 37

e-mail: office@tyzhden.ua
тел.: (044) 351-13-00
Друк ТОВ «НОВИЙ ДРУК», Київ, вул. Магнітогорська, 1
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1447 від 28.07.2003 р. № зам. 16-1171
Наклад 32 000
Номер підписано до друку 8.06.2016 р.
Виходить щоп'ятниці
Розповсюджується в роздрібній торгівлі та за передплатою
Передплатний індекс 99319
Ціна договірна

НА ЧАСІ

Виборча дюжина

Андрій Голуб

Схоже, Петро Порошенко за давньою традицією українських студентів і чиновників вирішив «закрити хвости» напередодні важливої дати — другої річниці свого президентства. Спочатку у Верховній Раді протиснули новий закон про статус суддів та відповідні зміни до Конституції. На оновлення давно чекає й Центрвиборчком. На своїй підсумковій прес-конференції глава держави особисто обрав журналіста, який запитав про ситуацію з внесенням кандидатур членів нової ЦВК. Призначення, яке мало відбутися не в другу річницю виконання Порошенком своїх обов'язків, а одразу після вступу на посаду. «Несподіване» запитання очікувано не вивело з рівноваги президента, який заявив присутнім, що має

ФОТО: УНАН

«приємну новину»: напередодні прес-конференції він направив до Верховної Ради подання з кандидатурами.

7 червня документ опублікували на сайті парламенту. Якщо точніше, два документи: один — про звільнення чинних членів ЦВК, термін повноважень яких сплив, другий — із переліком претендентів. І тут не обійшлося без несподіванок.

Список рекомендованих парламентськими фракціями кандидатур у члени Центрвиборчком потрапив у ЗМІ доволі давно. Однак серед одинадцяти імен, які подав глава держави, тільки вісім входи до оприлюдненого раніше списку.

Троє поданих президентом новачків — Олег Конопольський, Надія Синиця та Роман Гребя. Навіть побіжний погляд на біографію цих осіб дає змогу чітко окреслити силует людини позаду: Арсенія Яценюка. Конопольський — юрист, а також функціонер «Фронту змін». Окрім того, Конопольський є співзасновником юридичної фірми «Правничка агенція», де його партнерами стали Валерій Зубарев та Людмила Корбан. За інформацією з відкритих джерел, перший був довіреною особою Партії регіонів у київському окрузі № 218 на позачергових виборах до Ради у 2007 році, а чоловік другої Олег — представником регіонала Ігоря Лисова в окрузі № 211 на скандальних парламентських виборах у 2012-му.

ЯКЩО ОНОВИТИ ЦЕНТРВИБОРЧКОМ УСЕ Ж ТАКИ ВДАСТЬСЯ, ТО ПЕРШІЙ СЕРІОЗНИЙ ЕКЗАМЕН НОВА КОМІСІЯ СКЛАДЕ ВЖЕ ЗОВСІМ СКОРО: 17 ЛИПНЯ ВІДБУДУТЬСЯ ПОЗАЧЕРГОВІ ВИБОРИ У СЕМИ ОКРУГАХ

Про Надію Синицю відомо, що у 2014-му вона була заступником керівника Секретаріату Кабміну «першого» уряду Яценюка Остапа Семерака.

Однак найцікавішою для ЗМІ персоною поки що є третій новачок — Роман Гребя. Одразу після оприлюднення переліку кандидатів «Реанімаційний пакет реформ» (РПР) опублікував заяву із закликом до Ради відхилити його кандидатуру. Річ у тім, що Гребя, як і Синиця, був заступником керівника Секретаріату Кабміну, але вже в «другому» уряді Яценюка. За час перебування на посаді він став фігурантом великого корупційного скандалу. У 2015 році офіційно відповідав за організацію конкурсу на посади членів Національного агентства з питань запобігання корупції, який, на думку активістів, супроводжувався серйозними маніпуляціями.

З огляду на таку біографію Гребя потішив офіційний коментар керівника фракції «Народного фронту» у Верховній Раді Максима Бурбака. Зокрема, він заявив, що фракція не змінювала переліку кандидатур, поданих раніше: «Ми кілька разів обговорювали склад нової ЦВК. У процесі звучали різні пропозиції. Добре, що в нашій команді багато досвідчених юристів, які могли б претендувати на посаду члена Центрвиборчком. Разом із тим ми не приймали рішень і не подавали президентові від «Народного фронту» когось іншого, окрім Магери, Шипілова й Онищенко (Ганна Онищен-

ко — безпосередній керівник Гребя під час роботи в уряді. — Ред.)». Леонтій Шипілов, представник команди спікера Верховної Ради Андрія Парубія, став четвертим кандидатом у ЦВК від «Народного фронту» та єдиним із тих, кого анонсували раніше.

Як і очікувалося, зважаючи на відсутність сталої більшості в БПП та «Народному фронті», окремі малі фракції дістали право на представництво в Центрвиборчкомі. З дуету «Воля народу» та «Відродження», на який коаліція часто спирається під час голосувань, пощастило останньому: чинний суддя Дарницького райсуду Києва Алла Басалаєва потрапила до списку обраних. Євген Радченко, внесений «Самопоміччю», може допомогти Порошенкові виконати улюблений трюк із розподілом відповідальності. За словами голови Комітету виборців України Олексія Кошеля, він був єдиним кандидатом, якого рекомендувала громадськість, зокрема й уже згаданий РПР.

Не отримали представництва в переліку кандидатур Радикальна партія Ляшка, «Батьківщина» та Опозиційний блок. Дві останні фракції стали жертвами обраного Адміністрацією президента алгоритму «повного оновлення ЦВК». Таким чином у Порошенка вирішили позбутися не тільки одіозного голови комісії Михайла Охендовського (якого знову пропонував ОП), а й двох інших відомих її членів, а саме Андрія Магери та Жанни Усенко-Чорної (креатура «Батьківщини»).

Інші п'ять кандидатур — Михайло Вербенський, Ольга Желтова, Ольга Лютюк, Віталій Плукар та Світлана Кустова — були запропоновані раніше фракцією БПП. Порошенко намагався зробити Кустову членом ЦВК ще у 2014-му, але тоді відкликав своє подання. Остання представляла його інтереси в ЦВК на виборах президента 25 травня 2014 року. У ЗМІ Кустову вже називають одним із головних претендентів на посаду майбутнього очільника комісії або одного із заступників.

Для остаточного призначення нових членів Центрвиборчкому не вистачає тільки одного кроку, а саме голосування у Верховній Раді. Тиждень, що минає, дав депутатам змогу відпочити від пленарних засідань. Очікується, що парламент розгляне питання вже в найближчі сім днів. Єдиною суттєвою перешкодою для цього може стати «літній синдром», себто низька продуктивність праці народних обранців.

Що ж до президента, то він залишився вірним собі й зберіг частинку інтриги, навіть зробивши подання. Річ у тім, що звільненню підлягають 12 членів ЦВК, а в поданні тільки 11 імен. Голова організації «ОПОРА» Ольга Айвазовська припустила, що Порошенко в найближчі місяці внесе додатково не одну, а відразу дві кандидатури, оскільки термін повноважень ще одного члена комісії Олександра Осадчука спливе вже зовсім скоро. Залишивши незайнятою одну позицію, президент зберіг додатковий важіль впливу на майбутній Центрвиборчком. У разі незадоволення роботою ЦВК він зможе зруйнувати сформовану там конфігурацію новим призначенням.

Якщо оновити Центрвиборчком усе ж таки вдасться, то перший серйозний екзаме́н нова комісія складе вже зовсім скоро: 17 липня відбудуться позачергові вибори нардепів у семи округах. Виборча кампанія там уже в розпалі. ■

Пряма дія

Дмитро Крапивенко

Українські суди вміють дивувати. На перший погляд, у них діє принцип випадкових чисел, а не якась там Конституція і томи законодавства, що порохнявіють на полицях суддівських кабінетів. У роботі державної машини чимало абсурду, про це написані томи іншої, художньої, літератури. Але абсурд третьої гілки нашої влади все-таки впорядкований. Ні, не якимись мудрими документами й регламентами — наші «люди в мантіях» неначе вміють підкорювати час, їм вдається через два з половиною роки після Революції гідності жити й діяти так, мовби нічого не сталося. Себто в інтересах старої системи. І плекати її.

Українські судді — це ніби персонажі якогось фантастичного фільму, що ладні форматувати дійсність у стилі «как захочеш, так и было». Їм під силу заперечити декомунізацію в окремо взятому місті (і щось мені підказує: це ще квіточка), піддати сумніву атестацію в МВС, ну а про лояльність до всіляких ворогів державної безпеки час складати героїчний епос. Можновладці розводять руками: а що робити? Незалежна гілка влади, потрібні реформи. Справді потрібні — ось уже й велику чистку пообіцяли, начувайтесь, лихі люди Феміди! Ну а поки що... Театр абсурду триває, і суддівський конвеєр не перестає продукувати рішення, які впливають на наше життя тут і зараз.

Один епізод із багатьох. Євгеній Мефьодов, громадянин РФ, фігурант справи про події 2 травня 2014 року в Одесі. Тамтешню прокуратуру й суди, здається, не надто вразили масштаб трагедії та роль у ній пана Мефьодова, тож підозрюваного можна перевести під домашній арешт, а чом би й ні? А головне — кого здивуєш у нас таким рішенням? Одеський апеляційний абсолютно неоригінальний у своїй логіці. А змінити її можна лише реформами, які от-от розпочнуться, отже, треба просто чекати і, як любить казати наше військовокомандування, спостерігати.

Іншого вибору в законслухняних громадян не залишається. Але є один уже відомий спосіб. І в Одесі він спрацював. Місцеві активісти, переважно з «Правого сектору», заблокували суд і змусили його «подумати». Результат — Мефьодов таки залишився за ґратами, за дрібне хуліганство (суддям, звісно, видніше). Ситуація для правової країни дика: представники організації з непевним статусом заблокували роботу державного органу, вчинили тиск на суд. «Хороша картинка для російських ЗМІ», варто було б подавати зустрічний позов і шукати правди в тій самій недореформованій Феміді. Але це #перемога. І саме так ці події сприймає суспільство, а влада просто не наважиться переслідувати активістів, які тиснули на Одеський апеляційний суд. Так само як, хочеться вірити, не зазнають покарання й ті, хто заблокував у тій-таки Одесі, в аеропорту, Бойка, Новинського і К^о 2 травня цього

року. Формально це теж був акт насильства: опозиційних політиків обмежили в праві на свободу зібрань і пересування. Але фактично локалізовано загрозу держбезпеці. Звісно, то парафія СБУ, але остання не наважилася б чіпати недоторканих депутатів із партії, яка є інкарнацією злочинного угруповання, що узурпувало владу в країні під час правління Януковича (цікаво, чи дозріють до таких формулювань реформовані українські суди та прокуратура?)

До речі, про вже згаданого Вадима Новинського. Наприкінці квітня у впливовому тижневику «Дзеркало тижня» вийшла його стаття «Постреволюція», у якій російський олігарх не лише оголосив себе патріотом України, а й прямо закликав відмовитися від революції, руйнівної, кривавої і т. ін. Ну миролюбній риториці опорегіоналів годі дивуватися. Власне як і їхній контрреволюційності. А чим так не влаштує

САМЕ ТІ, ХТО «НЕ НАСТРИБАВСЯ НА МАЙДАНІ», СТРИМУЮТЬ РЕВАНШ РЕГІОНАЛІВ І ЗМУШУЮТЬ ДІЯТИ НАВІТЬ ТАКІ БЕЗНАДІЙНІ ОРГАНИ ВЛАДИ, ЯК УКРАЇНСЬКІ СУДИ

небідного Новинського та його однопартійців Майдан, який, по суті, триває донині? Зубожінням населення, втратами на війні чи російською агресією? Якщо по-чесному, без «турботи про народ», то йдеться про те, що в Україні існує численний і рішучий прошарок переговорнездатних громадян, які не йдуть у кулуари, на замські вілли, щоб щось там «порешать». І саме ці люди заважають жити Новинському та його партайгеносе. І саме від них не ризикнуть захищати Нацгвардія та решта силових підрозділів. І саме ті, хто «не настрибався на Майдані», стримують реванш регіоналів і змушують діяти навіть такі безнадійні органи влади, як українські суди.

Утім, блокади гідні не лише суди. В органах виконавчої влади на звільнених територіях Донбасу часто густо сливаються «колишні», довести причетність яких до організації й участі в сепаратистському заколоті може будь-який виправний користувач YouTube. Пояснити політичну живучість можна не чим іншим, окрім як бажанням «домовитися зі старими професіоналами, міцними господарниками» доби Януковича, — у цьому якраз нічого революційного, все за Новинським. Але революція, на щастя, ще не скінчена, і є надія, що наші вуличні «омбудсмени» ще змусять геніальних переговорників із Банкової та Грушевського переглянути свої кадрові рішення й виконати роботу над помилками тут і зараз, в очікуванні остаточних і рішучих реформ. ■

Вибори. На старт

Денис Казанський

Якою є диспозиція політсил у мажоритарних округах, де цього літа відбудуться позачергові електоральні перегони

В Україні ані року без голосування. 17 липня на нас чекає чергове захопливе політичне шоу. У семи мажоритарних округах мають відбутися довибори у Верховну Раду. У шести з них—№ 206, 27, 151, 85, 114, 183—обрані нардепи впродовж останнього року перейшли на іншу роботу й мусили здати мандати. А ось округ № 23 у Волинській області став сиротою: олігарх Ігор Єрмеєв, якого там обрали, у 2015-му загинув.

На цей момент ще не всі висуванці зареєструвались у ЦВК, тож повний склад учасників майбутньої битви за мандати наразі не відомий. Але й із тими, хто вже став кандидатом, можна розраховувати на яскраве видовище як мінімум у кількох областях.

Справжній трилер очікується в окрузі № 114 на Луганщині. До останнього належать кілька аграрних районів на півночі регіону, де багато жителів розмовляють українською, а проросійські настрої куди слабші, ніж у промислових містах. Результат виборів там спрогнозувати досить важко.

2014 року в окрузі переміг нинішній голова Луганської обласної військово-цивільної адміністрації Юрій Гарбуз. Представник Опозиційного блоку набрав лише 1%. Проте 12% набрав ветеран АТО, командир штурмової групи батальйону «Донбас» Тарас Костанчук, що пройшов Лловайський котел і дістав там поранення.

Тепер за мандат у цьому окрузі збираються позмагатися відразу кілька відомих в області людей.

«Опозиційний блок» кандидатом у 114-му окрузі висунув Бориса Лебедева, що близький до нардепів Сергія Дунаєва та Юрія Бойка і є нині головою Новоковської районної та членом Луганської обласної ради. 2 березня 2014-го він разом з іншими депутатами голосував за те, щоб визнати владу в Києві нелегітимною, і підтримував проведення на Луганщині антиконституційного референдуму. Як і решта учасників тієї антидержавної акції, Лебедев не зазнав за свої дії жодного покарання.

Попри те що за межами Новоковського району Лебедев не дуже відомий, шанси на перемогу в нього великі. Річ у тому, що ОВК в окрузі № 114 очолив помічник депутата Сергія Дунаєва Євген Байрамов, який 2014 року відвідував зібрання за участю Болотова та Царьова і брав участь у підготовці антиукраїнського референдуму в Лисичанську. Фактично це означає, що Дунаєв здобув контроль над ОВК і намагатиметься виграти вибори за допомогою фальсифікацій.

Досягти успіху чесно Лебедеву буде вельми нелегко. Зв'язує у нього як мінімум один сильний конкурент—Валерій Мошенський. У минулому нардеп від Блоку Литвина, а нині самовисуванець. Раніше, у 2012-му, той уже виграв мажоритарку на Луганщині в кандидата від Партії регіонів. Має він усі

шанси на перемогу в окрузі й сьогодні. Іде на вибори там-таки й Тарас Костанчук, який теж упевнений, що поліпшить колишній результат і переможе. Крім того, взяти участь у виборах має намір колишня очільниця області Ірина Верігіна. Головна інтрига тепер—чи піде на вибори відомий бізнесмен зі Стаханова Сергій Шахов. Якщо він висуне свою кандидатуру, в гонці з'явиться ще один фаворит. Від партії влади в окрузі балотується керівник територіальної організації БПП в Луганській області Денис Денищенко. Утім, його шанси на перемогу невеликі.

А ось в інших областях Блок Петра Порошенка настроєний оптимістично. Фракція президента розраховує поповнити свої лави шістьма новими депутатами. А оскільки рейтинг партії президента поступово знижується, щоб перемогти, доводиться вдаватися до всіляких хитрощів і виставляти нібито нейтральних кандидатів-самовисуванців.

У ДВОХ ОКРУГАХ, В ІВАНО-ФРАНКІВСЬКІЙ ТА ВОЛИНСЬКІЙ ОБЛАСТЯХ, СИТУАЦІЯ ПОКИ ЩО ЗОВСІМ НЕЗРОЗУМІЛА, БО ЗАРЕЄСТРУВАЛОСЯ ДУЖЕ МАЛО ПРЕТЕНДЕНТІВ. ФАВОРИТІВ МОЖНА БУДЕ ВИЗНАЧИТИ НАЙБЛИЖЧИМ ЧАСОМ

Така ситуація, наприклад, склалася в окрузі № 206 у Чернігові. Там від БПП вирушає на перегони задалегідь непрохідний активіст Сергій Гарус. Але реальним кандидатом від влади, на підтримку якого спрямований весь місцевий адміністративний ресурс, буде скандальний столичний забудовник Максим Микитась.

У 2015 році навколо будівництва житлового комплексу на Микільсько-Слобідській вулиці в Києві, яку веде компанія останнього, спалахнув скандал. Після того як місцеві жителі прийшли протестувати проти незаконної забудови, Микитась нацькував на них тітушків, які товкли людей битками і стріляли із травматичної зброї. Звичайно, кандидата з такою репутацією в БПП висувають посоромилися. Однак штабом БПП дано вказівку підтримувати Микитася й роздавати його агітацію. Сприятиме цьому претендентові на мандат і мер Чернігова Владислав Атрошенко.

Нині Микитась, абсолютно чужа для Чернігова людина, активно агітує за себе у 206-му окрузі, не гребуючи роздачею грошей і продуктів. І при цьому вчиняє досить хитро. До останнього моменту він не реєструє своєї кандидатури, а лише активно завішує місто рекламою власного прізвища. Тож підкуп електорату йому не закинеш: це поки що не кандидат у депутати.

U.TYZHDEN@UKR.NET
КОЄ.АЄ ІМНІДОВОЄ

ЦІНА ПИТАННЯ – СІМ МАНДАТІВ

Основний суперник Микитаса в окрузі — колишній нардеп Єгор Фірсов, якого позбавили мандата рішенням з'їзду БПП. Втім, у нього ані адмінресурсу, ані великих коштів на кампанію. Тож працювати цьому політикові доводиться здебільшого ногами. Нині молодий висуванець ходить дворами і влаштовує зустрічі з виборцями.

Збираються поборотися за мандат і представники «Батьківщини» та Радикальної партії. Активної кампанії вони поки що не ведуть, але сподіваються на популярність партійного бренда. Як відомо, обидва політпроекти на Чернігівщині мають підтримку.

В окрузі № 151 на Полтавщині БПП висунув заступника голови місцевої ОДА Романа Товстого. Ця людина близька до Тараса Кутового, який уже вигравав там вибори у 2014 році, проте пізніше пішов працювати в Кабмін і здав мандат. Товстого вважають фаворитом перегонів, бо його позиції в окрузі досить сильні.

Конкурувати з ним збирається экс-нардеп Руслан Богдан від «Батьківщини». З останнім асоціюють низку скандалів. Відомо, що до 2005-го він мав прізвище Мусієнко, проте близько 10 років тому вже у зрілому віці раптово його змінив. Вважають, що це пов'язано з причетністю Богдана (Мусієнка) до якоїсь кримінальної історії в 1990-х. Крім того, фігурував пан Руслан і в знаменитій «педофільській» історії з депутатами БЮТ 2009 року. Тоді його, а також Віктора Уколова й Сергія Терьохіна звинувачували в розбещенні малолітніх.

Утім, нині за Богдана приїжджає агітувати Надія Савченко, а вона в українській політиці нині має великий авторитет. Тож не виключено, що підтримка в нього посилюватиметься.

Із курйозів відзначимо, що партія Ляшка в цьому окрузі висунула в Раду кандидата на прізвище Ляшко. Очевидно, через брак іншої, вагомшої постаті.

В окрузі № 27 у Дніпрі, де два роки тому балотувався в парламент Борис Філатов, за місце боротимуться висуванець від партії «Демальянс» і «Сила людей» Сергій Жуков, член партії «Народний рух України» Володимир Хорішко, висуванець від партії БПП лікар Сергій Риженко, голова ВО «Громадська сила» бізнесмен Загід Краснов, а також скандальна Вікторія Шилова, відома своїми сепаратистськими поглядами. Остання не раз їздила до Донецька і зустрічалася там з Олександром Захарченком, однак у СБУ так і не виникло претензій до неї.

Нині одним із фаворитів змагань вважається Загід Краснов. Утім, в окрузі напевне будуть ще й інші висуванці.

А у 183-му, що на Херсонщині, головною сенсацією стало висування одіозного полісмена Іллі Ківи, який здобув велику популярність завдяки ексцентричній поведінці.

Загалом тут зареєстровано поки що зовсім мало кандидатів. Окрім Ківи за мандат боротимуться Олег Гаврилко від «Свободи», Олександр Книга від УКРОПа, Сергій Рибачок від Народного руху, а також Андрій Путілов від БПП. Останнього наразі вважають явним лідером змагання.

У двох округах Західної України, в Івано-Франківській та Волинській областях, ситуація поки що зовсім незрозуміла, бо зареєструвалося дуже мало претендентів. Фаворитів можна буде визначити найближчим часом, після того як стануть відомі всі висуванці. ■

Прибирання тривалістю три роки

Любомир Шавалюк

Обмеження кредитування пов'язаних осіб приведе до епохальних змін у банківському секторі

Нині модно критикувати Валерію Гонтареву. Вона постійно очолює українські антирейтинги, а кілька місяців тому, за результатами соціологічних опитувань, недовіру до неї декларувало понад 80% населення. Не можна сказати, що таке ставлення українців до голови НБУ є безпідставним, адже робота Нацбанку за останніх півтора року в деяких випадках, м'яко кажучи, не була ювелірною, та й сама Валерія Олексіївна припускалася помилок. Але можна стверджувати, що критика Гонтаревої занадто перебільшена й часто однобока, при цьому про досогнення регулятора говорять мало. І ось чому.

По-перше, НБУ під керівництвом Гонтаревої став тим органом державної влади, який зважився на наймасштабніші реформи й не відходить від обраного курсу. З'являється чимало незадоволених змінами та багато критики, на тлі якої позитивні експертні оцінки діяльності центробанку просто губляться. По-друге, в умовах вільного плавання гривні, до якого перейшов НБУ під керівництвом Гонтаревої, валютний ринок і, як наслідок, курс національної грошової одиниці стали клоакою, у яку стікаються всі помилки, минулі й теперішні, з усіх галузей економіки, органів влади, сфер суспільного життя країни. По-третє, за керівництва Гонтаревої в Нацбанку сформовано кваліфіковану команду реформаторів. Завдяки їхнім діям банківська система України недовзі позбавиться баласту й перетвориться на повністю ринкову та ефективну.

Одним із таких кроків, ініційованих реформаторами з НБУ, є нормативне обмеження частки кредитів пов'язаним особам у портфелях комерційних банків. Це цілковито змінить функціонування української банківської системи й суттєво перекроїть ринковий ландшафт. Перетворення будуть без перебільшення епохальними. Не обійдеться й без побічних ефектів.

ПЕРЕДІСТОРІЯ

Щоб зрозуміти суть цієї реформи, потрібно поглянути на історію розвитку банківської системи України. Вона створювалася на початку 90-х років минулого століття в дуже складних економічних умовах. З одного боку, розчарування українців втратою вкладів в Ощадбанку СРСР, а також тривала висока інфляція та низький рівень доходів призвели до того, що люди категорично не були готові нести гроші в банки: або не мали чого нести, або не довіряли фінустановам. Як наслідок — функції акумулювання заощаджень і перетворення їх на інвестиції, грубо кажучи, не існувало як такої, тож депозитні корпорації не були потрібними, щоб її виконувати. З другого боку, в

умовах різкої деградації якості державних інституцій ставала на ноги тіньова економіка, почався етап не завжди законного первинного накопичення капіталу. Усе це визначило обмежену потребу в банківській системі як агентів здійснення платежів та розрахунків. Просто кажучи, гроші для більшості трансакцій у країні возили в чемаданах.

Масово українські банки почали з'являтися тоді, коли суми угод стали занадто великими, щоб їх можна було оплачувати готівкою. І бізнесмени — майбутні олігархи зрозуміли, що їм вигідніше створити банк, ніж мати витрати та зазнавати ризиків, пов'язаних із готівковими трансакціями. Зайве говорити, що кошти, які вносили до статутного капіталу, часто мали сумнівне походження, а ті, хто ставав біля керма банків, — неоднозначне минуле.

ДО МИНУЛОГО РОКУ В ЗАКОНОДАВСТВІ НАВІТЬ НЕ ІСНУВАЛО ТАКОГО ПОНЯТТЯ, ЯК ПОВ'ЯЗАНІ ОСОБИ, НЕ КАЖУЧИ ПРО ІНСТРУМЕНТИ РЕГУЛЮВАННЯ ВИДАНИХ ЇМ КРЕДИТІВ. ОСЬ ЧОМУ СИСТЕМУ ПОДОЛАННЯ ЦЬОЇ ПРОБЛЕМИ ДОВОЛОСЯ БУДУВАТИ ФАКТИЧНО З НУЛЯ

Це визначило природу українського банківського сектору на довгі роки. Багато фінустанов просто виконувало функцію гаманців фінансово-промислових груп. У гірших випадках депозитні корпорації працювали поза правовим полем. Використання банків для тіньових схем, відмивання грошей, виведення капіталу за кордон, побудова фінустанов за принципом фінансових пірамід, коли гроші збиралися з вкладників і видавалися у формі дешевих кредитів «своїм», — усього цього не бракувало в часи незалежності.

Апогей розвитку тієї системи припав на період бурхливого зростання економіки 2006–2008 років. Відбувся різкий стрибок попиту на українські банки з боку іноземців. Останні платили за фінустанови неймовірно ціни (5–7 розмірів власного капіталу; зараз не всі готові заплатити й 0,5), але фактично купували kota в мішку. Колишні власники потирали руки, бо знали, що значна частина кредитного портфеля їхніх творинь (нерідко понад 50%) була видана їхньому ж бізнесу (пов'язаним особам нинішньої термінологією), й аж ніяк не збиралися їх погашати. Через це нерезиденти протягом років змушені були списувати непогашені кредити та, як наслідок, зазнавали збитків. У деяких випадках, як у банку «Форум», був колись такий, їм так і не вдалося вичистити баланси. Проблема була такою масштабною, що стала однією

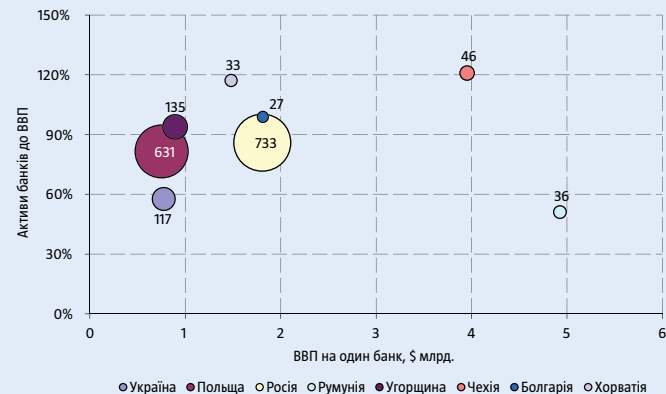
з головних причин тривалих поневірянь сектору після кризи 2008–2009 років.

На момент Революції гідності в секторі склалася ситуація, що характеризувалася двома принциповими моментами. По-перше, значна кількість банків будувала свої бізнес-моделі на проведенні незаконних операцій. Зрозуміло, це передбачало певну якість власників і керівників фінустанов. Причина — НБУ не виконував своєї функції нагляду, а з його посадовими особами в разі виникнення проблем можна було про все домовитися. Спосіб вирішення цієї проблеми також у принципі зрозумілий: регулятор починає добросовісно виконувати зазначену функцію та на ділі встановлює правила гри, які відповідають написаним на папері (раніше реальність об'єктивно розходилася із законодавчими нормами). В ідеалі всі мали б почати грати по-новому й не виникало б жодних питань. Але, як і в будь-якому бізнесі, банк — це передусім люди. Правила змінилися, а керівники та власники — ні. Вони виявилися неготовими працювати прозоро, конкурувати за клієнтів і займатися цивілізованим банкінгом. Тобто фактично післяреволюційний банкопад — це наслідок того, що, «випрямивши» банківський сектор, НБУ не зміг переламати через коліно його власників і керівників (та це й неможливо), багато з яких ментально родом із 1990-х. Останні почали тікати разом із грошима, залишаючи по собі лише завали. Зміни очевидні, але ними не обмежилось.

По-друге, основними функціями багатьох фінустанов були виконання розрахункових операцій між підприємствами певної фінансово-промислової групи та залучення депозитів від населення для їх фінансування. Тобто фактично банки виступали гаманцями олігархів та інструментами залучення коштів. Якщо для вирішення першої проблеми достатньо було просто відновити законність, зокрема з боку НБУ, то тут ситуація інша. Формально така бізнес-модель є законною. Але стратегічно наслідки її поширення важко переоцінити. Про результати продажу таких банків іноземцям сказано вище. Окрім того, кредитуючи «свої» підприємства, фінустанови не беруть до уваги ризиків, що часто призводило до неналежної диверсифікації кредитного портфеля (фокус на одну галузь, якою займається олігарх), непродуктивності виданих позик (активи олігархів часто застарілі морально та фізично, тому не можуть генерувати адекватну норму відсотка) та виведення прибутків, які міг генерувати банк, за кордон. У таких умовах кожна криза тягла за собою величезні ризики банкрутства відповідних фінустанов. Ці ризики регулярно реалізовувалися з наслідками для всієї системи, як-от падіння довіри вкладників, темпів економічного зростання тощо. Варто сказати й про втрачені можливості: якщо банк кредитує непродуктивне підприємство олігарха, він фактично відбирає гроші від інноваційного, але бізнесу, розвиток якого міг би забезпечити країні як економічне зростання, так і високий рівень доходів громадян. Усі ці наслідки масштабного кредитування пов'язаних осіб як однієї з ключових характеристик українського банківського сектору до Революції гідності, привернули увагу регулятора, який задумався над вирішенням цієї проблеми, та МВФ, який вказав це одним із ключових пунктів-умов кредитної угоди з Україною.

Багато чи мало?

Є думка, що в Україні забагато банків. Якщо порівнювати банківські сектори нашої країни та найближчих сусідів, то одні відносні показники підтверджують це твердження, інші спростують.

ОРГАНІЗАЦІЯ І ПЛАНИ

До минулого року в законодавстві навіть не існувало такого поняття, як пов'язані особи, не кажучи про інструменти регулювання виданих їм кредитів. Ось чому систему подолання цієї проблеми довелось будувати фактично з нуля.

Торік у березні було ухвалено поправки до Закону «Про банки і банківську діяльність», які визначили поняття пов'язаних осіб та забороняли фінустановам укладати угоди з такими контрагентами на неринкових умовах (завищені ставки за депозитами, занижені ставки за кредитами, купівля в банків активів за заниженими цінами тощо). Згодом у структурі НБУ було сформовано Управління моніторингу пов'язаних із банками осіб. Також НБУ постановами № 314 та № 315 визначив детальні інструкції, як він визначає пов'язаних осіб і як діагностуватиме операції фінустанов із ними.

Далі почалася робота з імплементації закладеного законодавства. Спершу регулятор має провести діагностику операцій із пов'язаними особами в усіх банках. Від початку планувалося закінчити цей етап до липня 2016-го, однак джерела в НБУ говорять про те, що, ймовірно, термін продовжать до середини наступного року. Результатом тестування буде конкретний перелік пов'язаних осіб для кожної фінустанови в Україні та всіх активів і зобов'язань, що стосуються таких контрагентів. Якщо їхня сума становитиме понад 25% регулятивного капіталу банків (законодавчо визначений максимально допустимий рівень нормативу Н9), а за нинішніх показників системи це приблизно 2,5% усіх активів, то депозитні корпорації будуть зобов'язані привести її до норми. На наступному етапі фінустанови матимуть скласти план приведення своїх активів та пасивів у відповідність до закону. Максимальний установлений законодавством термін дії такого плану — три роки, тобто до 2019-го триватиме черговий етап очищення банківської системи. Але цього разу очищатимуть не систему від поганих банків, а баланс самих фінустанов від поганих активів і пасивів. Принаймні так буде, якщо банкіри погодяться грати за новими правилами.

НБУ щокварталу перевірятиме виконання зазначених планів. Якщо депозитні корпорації дотримуватимуть їх, то все пройде гладко. Однак якості ба-

гатьох банкірів дають підстави в цьому сумніватися. Законодавство вказує на те, що в разі принаймні дворазового порушення фінустановою плану регулятор має право вживати найрадикальніших заходів аж до визнання її неплатоспроможною та виведення з ринку. За словами директора Департаменту реєстраційних питань та ліцензування Нацбанку Олександра Завадецького (свого часу він очолював новостворене Управління моніторингу пов'язаних із банками осіб), Нацбанк налаштований рішуче. Зважаючи на те, до яких проблем призводили операції з пов'язаними особами в минулому, така рішучість цілком виправдана й необхідна.

МАСШТАБИ ПРОБЛЕМИ

На сьогодні першу десятку банків протестовано, плани приведення в норму показників операцій із пов'язаними особами сформовано (їх інтегрували в плани фінансового оздоровлення найбільших банків). Це дало чіткий сигнал ринкові, що та як збирається робити НБУ й чим та кому це загрожує. Реакція деяких банкірів, м'яко кажучи, була стриманою. Діагностику другої десятки також завершено. Фінустанови формують плани та узгоджують їх із регулятором.

Поки цей процес загалом для банківської системи не завершено, про якийсь усереднений показник обсягів кредитування пов'язаних осіб говорити зарано. Але, за словами Олександра Завадецького, ситуація по банках неоднорідна, хоча показники першої та другої груп фінустанов подібні. Серед діагностованих депозитних корпорацій є такі, які вкладаються в норматив, тому не матимуть жодних проблем. Однак у найгірших випадках кредити пов'язаним особам становлять 70–80% усього кредитного портфеля, тобто перевищують норму в багато разів. Щоб вкластися в норматив, їм потрібно провести величезну роботу. Питання в тому, чи готові до цього їхні власники та керівники й чи не вважатимуть вони, що шкідливо вичинки не варта. Важливим аспектом проблеми є те, що понад половину кредитів пов'язаним особам видана нерезидентам, зокрема офшорним компаніям. Відтак для того, аби привести показники відповідних банків у норму, їхнім власникам потрібно заводити гроші з-за кордону й погашати позики, видані фактично самим собі. Подібно йдеться про значні суми. Чи готові вони до цього й навіщо їм це? Питання риторичне.

ЕПОХАЛЬНІ НАСЛІДКИ

В ідеалі з усього цього процесу депозитні корпорації мають вийти з чистими балансами та в цілковитій готовності займатися виключно банкінгом у цивілізованому, загальноприйнятому у світі значенні слова. Ера банків, основна функція яких — бути казначейством фінансово-промислових груп, або, грубо кажучи, гаманцями олігархів, повинна закінчитися. За словами Завадецького, це і є стратегічна мета затіяних перетворень. Адже донедавна вкладники багатьох фінустанов де-факто брали на себе ризики основного бізнесу їхніх власників і були акціонерами, самі того не розуміючи, хоча отримували лише невеликі відсотки, а не частину прибутків. Як тільки ризики реалізовувалися, відповідні банки банкрутували, пов'язані з ними особи залишалися з грошима, а весь фінансовий тягар збитків, яких зазнав бізнес власників фінустанови, лягав на вкладників, а нерідко й на державу, тобто в кінцевому підсумку на

платників податків — нас із вами. Саме із цим бореться НБУ, запроваджуючи обмеження кредитування пов'язаних осіб. Реальний перебіг процесу очищення банківських балансів, імовірно, буде значно складнішим, ніж бачиться на перший погляд, і супроводжуватиметься багатьма наслідками, деякі з яких будуть явно негативними.

Головний тактичний наслідок для банківської системи — продовження періоду невизначеності, пов'язаного з виведенням фінустанов із ринку. Власникам кишенькових банків здебільшого потрібне казначейство, а не установа, яка займається банкінгом на ринкових умовах (ця діяльність потребує спеціалізованих навичок та знань, опанувати які багатьом із нинішніх банкірів буде не під силу). Якщо в результаті запровадження нових правил гри олігархи не зможуть мати казначейство в особі банку, то сенсу боротися за його виживання для них не буде. Понад те, щоб зберегти фінустанову й перевести її на нові правила гри, власникові доведеться погасити кредити пов'язаним особам і здійснити докапіталізацію. Це потребує вливання величезних грошей, у той час як окупність такої інвестиції вкрай сумнівна й невідомо, чи вона настане. Не менш важливо, що в нових умовах власники та керівники кишенькових банків повинні будуть змінити свою ментальність, адаптуватися до нових умов, що може виявитися найважчим. Усе це напгохує на висновок, що від кишенькових фінустанов відмовлятимуться, Нацбанк виводитиме їх із ринку, банкопад триватиме, а вкладники надалі втрачатимуть заощадження, якщо їхні депозити перевищують суми, забезпечені Фондом гарантування вкладів фізичних осіб. Ось чому до 2019 року потрібно бути дуже обережними, відкриваючи депозит на понад 200 тис. грн, і ретельно вибирати лише фінустанову, яка апріорі не може мати великих кредитів пов'язаним особам.

Другий результат важливий для перспектив розвитку економіки. Якщо банки перестануть надмірно кредитувати пов'язаних осіб, то фінансовий ресурс не спрямовуватиметься в часто застарілі, немодернізовані підприємства, а йтиме тим, хто може заплатити за нього більше, тобто створює більшу додану вартість, має ефективніше виробництво. У перспективі це приведе до відмирання фактично неконкурентоспроможних підприємств або до їх пришвидшеної модернізації. Крім того, менше грошей витратиме з країни за кордон, відтак економічна система ставатиме не знекровленою, а насиченою грошима. В обох випадках механізм роботи економіки вдосконалиться, що неодмінно згодом стане фактором підвищення темпів зростання народного господарства.

Третій наслідок структурний — зменшення кредитного портфеля у банківській системі загалом, поява надлишкової ліквідності. Якщо і як тільки власники банків погашатимуть кредити пов'язаним особам, перед банкірами виникне питання, куди спрямувати вивільнені гроші. Оптимальним було б кредитувати на ринкових умовах високоєфективні компанії. Але зрозуміло, що в нинішній економічній ситуації економіка не зможе генерувати такий великий попит на кредит. Банки й без того шукають якісного позичальника й борються за нього, а в разі появи структурного надлишку ліквідності й поготів. Більш імовірний вихід із ситуації — зменшення депозитної бази, супроводжуване помітним падінням відсоткових ставок, або поступове погашення зовнішніх запозичень, сума

яких на балансах депозитних корпорацій ще від кризи 2008–2009 років залишається значною. Іншою альтернативою може стати акумулювання надлишку ліквідності державою через значні емісії облігацій внутрішньої державної позики та спрямування на інфраструктурні проекти. Однак для цього має з'явитися багато передумов, зокрема згода зовнішніх кредиторів України на підвищений дефіцит бюджету, налагодження ефективного використання бюджетних коштів, наявність прорахованих масштабних інфраструктурних проектів. Наразі такий сценарій суто гіпотетичний. Якщо порівняти кількість депозитних корпорацій в Україні та обсяг їхніх активів із масштабами економіки й зіставити результати такого порівняння з іншими країнами, стає очевидним, що український банківський сектор може бути й меншим (див. «Багато чи мало?»). Структурний надлишок ліквідності, що виникатиме в системі через обмеження кредитування пов'язаних осіб, змушуватиме банкірів зменшувати баланси й таким чином приводити показники системи до поміркованого рівня деяких іноземних аналогів. На зазначеному етапі конкурентна боротьба загостриться, а переможуть у ній ті, хто ефективніший і має якісну бізнес-модель. За словами Завадецького, це стосується й малих банків. Серед них також є багато сильних установ, які активно запроваджують новітні технології та знаходять якісні ніші, завдяки чому не тільки виживуть, а й суттєво покращать свою позицію на ринку.

Четвертий результат — ми побачимо реальну картину того, що є на балансі фінустанов, а Нацбанк дістане змогу поступово виправити всі її недоліки. Річ у

тім, що серед кредитів пов'язаним особам дуже мало проблемних. Часом банки спеціально видають такі позики для того, щоб поліпшити власну статистику та вкластися в нормативи НБУ. Це означає, що обсяги проблемних кредитів, яку вказують на папері (на початок травня формальна частка простроченої заборгованості за кредитами в загальній сумі позик становила 23,5%), для реальних ринкових запозичень є суттєво більшою, і через певний час ми зможемо побачити якою саме.

Нарешті, ще одним не менш важливим наслідком є те, що припиниться практика «кидків» іноземних інвесторів, які претендують на купівлю фінустанов, подібна до того, що масово відбувалося в Україні близько 10 років тому. Банки з чистими балансами в перспективі зможуть залучити іноземні інвестиції, що матиме позитивний вплив на доступність фінансового ресурсу в країні та перспективи зростання народного господарства. Багато негативних подій, пов'язаних із банківським сектором України, є наслідками масштабних перетворень, започаткованих НБУ. Але необхідність в останніх виникла суто внаслідок запущеності ситуації за багато років незалежності, фактично від заснування системи комерційних банків. У таких обставинах регулятор робить, безумовно, правильні, хоча дуже болючі кроки, без яких ми за кілька років повернулися б до того, що вже не раз переживали, — кризи, девальвації, втечі вкладників і втрати депозитів. Реформи дають шанс на краще життя та виправлення помилок минулого. Потрібно їх підтримати, водночас уживаючи заходів для того, щоб самим не постраждали від побічних ефектів. ■

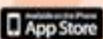
Е СПРЕСО

УКРАЇНСЬКИЙ
ПОГЛЯД НА СВІТ

КОНСТРУКТИВНА РОЗМОВА
З АВТОРИТЕТНИМИ ЕКСПЕРТАМИ

ПРО ПОЛІТИКУ

з Сергієм Руденком

ПО БУДНЯХ О 20:00

Іванна Климпуш-Цинцадзе:

«Ми не сприймаємо аргументів країн, які намагаються порушити питання про скасування санкцій проти Росії»

ФОТО: АНДРІЙ ПОМАКНІ

Уквітні в уряді з'явилася нова посада—віцепрем'єр з європейської та євроатлантичної інтеграції. Доти посадовця, який централізовано контролював би й координував процеси, пов'язані з європейським вектором руху України та імплементацією Угоди про асоціацію з ЄС, у Кабміні не було. Майже через два місяці після призначення **Тиждень** поспілкувався з Іванною Климпуш-Цинцадзе про її конкретні завдання й мандат на їх виконання, специфіку співпраці з НАТО та загальною позицію України на міжнародному майданчику в умовах, коли ЄС і США потерпають від своїх гострих викликів.

Якими бачите пріоритети свого відомства в коротко-й середньостроковій перспективі?

— Я зосередилася б на тому, які завдання бачу як віцепрем'єр, відповідальний за ці питання (кількість інструментів, що допомогли б мені бути ефективною на

Спілкувалась
Анна Корбут

цій посаді, обмежена, однак, сподіваюся, з часом це зміниться). Почнімо з євроатлантичної інтеграції: на короткострокову перспективу нам важливо підготуватися до участі президента в саміті НАТО у Варшаві. Очікуємо, що там оголосять про пакет комплексної допомоги Україні. Нині ми працюємо з партнерами над його наповненням. Я дуже тішуся, що РНБО схвалила Стратегічний оборонний бюлетень (20 травня. Президент увів рішення РНБО в дію 6 червня. — **Ред.**), який готували Міністерство оборони, Генштаб, РНБО за участю наших натовських партнерів і радників. До речі, маємо безпрецедентну місію від Альянсу: в нас його радників більше, ніж у будь-якій іншій країні-партнері. Дуже важливо, щоб цей досвід був максимально ефективно використаний. Нині наше завдання—активно робити далі конкретні кроки на виконання цього бюлетеня в межах програм розвитку ЗСУ, військово-технічного сектору до 2020-го.

У чому полягають ці кроки?

— Це величезний шмат роботи. Тут ідеться про реформу в секторі оборони. Утім, наше співробітництво з НАТО охоплює значно ширший пласт: від гуманітарної до наукової співпраці, роботи в надзвичайних ситуаціях, кібербезпеки. Насправді є безліч речей, про які ніхто особливо не замислюється і, на жаль, не знає. Мені здається, що ми недорозповідаємо й недопояснюємо, що означає НАТО. Бо для себе бачимо його насамперед військовим альянсом. Хоча він військово-політичний, і наша щорічна програма співпраці, яка виражається в Річних національних програмах співробітництва Україна — НАТО, містить не лише елементи мілітарної взаємодії.

Що стосується принципів реформування, закладених у Стратегічному бюлетені, то це надзвичайно істотні речі, які допоможуть нам досягнути стандартів військового управління, делегування відповідальності й повноважень приймати рішення на нижчій рівні. Це те, що не було притаманне радянській армії, але нашій дало б змогу бути ефективнішою.

НА ЦЕЙ РІК МАЄМО ВЕЛИЧЕЗНЕ ЗАВДАННЯ. ПОТРІБНО СТОРИТИ ЛАБОРАТОРІЇ, ЗАБЕЗПЕЧИТИ ПЕРЕВІРКУ Й СЕРТИФІКАЦІЮ НАШОЇ ПРОДУКЦІЇ, ЯКА ПІСЛЯ ТОГО ТОРГУВАЛАСЯ Б У СВІТІ

Крім того, це питання, яке сьогодні складно сприймають військові: стосовно цивільного контролю над сектором безпеки та оборони. Є аргумент, що запровадити його під час бойових дій — надзвичайно тяжка трансформація. Але, на мою думку, без демократичного, цивільного, включно з парламентським, контролю над військовою організацією держави ми не просунемося до стандартів, відповідно до яких працює НАТО.

Іще є технічні речі: розподіл повноважень у Генштабі, формування підрозділів. Це та частина реформи, яка, мабуть, потрібна будь-якому міністерству, бо стосується функцій, повноважень. У межах підготовки стратегії реформи держуправління аналогічні принципи змін продумують і для інших міністерств.

І це, своєю чергою, відповідає меті, яку ми перед собою ставимо: бути взаємосумісними з нашими партнерами із країн НАТО. Це полегшить нам участь у миротворчих операціях. Українці в цьому сенсі серед найактивніших націй-партнерів. І саме ті люди, які брали участь у миротворчих контингентах, виявилися ефективними на місці тоді, коли ми зіткнулися з реальною військовою загрозою.

Окрім того, у межах євроатлантичної інтеграції я бачу своїм завданням долучення до координаційної роботи з ефективного використання трастових фондів (на сьогодні їх сім, очікуємо заснування ще двох: із розмінування та стратегічних комунікацій). І сподіваємося на відновлення діяльності урядової міжвідомчої комісії співробітництва з НАТО. За двох попередніх урядів після Майдану її не було. Нині триває погодження складу комісії.

Загалом ми хочемо перейти на інший спосіб планування Річних національних програм: щоб вони не були просто набором заходів, які переносять із року на рік, а реально відображали рівень нашої співпраці з Альянсом.

А якщо говорити про ключові завдання в царині євроінтеграції?

— Коли 14 квітня нас призначили, основне своє завдання я вбачала в налагодженні активної роботи всіх органів, задіяних в українсько-європейських контактах. Допомога в координації, формуванні позиції країни з того чи того питання, підготовці до засідань усіх структур, які дають нам змогу працювати в безпосередньому діалозі з європейськими партнерами...

Нині додаються серйозні завдання, яких ми не зовсім сподівалися. Скажімо, у квітні з'ясувалося, що ми чекаємо на остаточну ратифікацію Нідерландами Угоди про асоціацію. Для нас вона є надзвичайно символічною, бо це й першопричина, й результат того, що відбулося на Майдані. Тому зараз наші зусилля (партнерів, колег з усіх міністерств, які ведуть діалог у всіх галузях) і мої особисті націлені на те, щоб отримати максимально позитивне рішення від Нідерландів: аби Угода не переглядалася, не відкривалися по-новому процедури перератифікації. Думаю, ми маємо повне розуміння в цьому питанні і Єврокомісії, і всіх країн-членів. Чекаємо на рішення Амстердама, але це має бути і наша активна участь у діалозі, якої ми в такому обсязі не передбачали.

Серед короткострокових речей, очевидно, й ухвалення позитивного рішення в Європарламенті та Раді ЄС стосовно безвізового режиму. Тут ми працюємо всі: від президента й МЗС до міністерств та відомств, зокрема нових антикорупційних структур, що створені якраз для того, щоб реалізувати план дій стосовно візової лібералізації. Тобто тих органів, які нині проходять процес становлення і ось-ось мають показати результат. Нам це надзвичайно важливо в усіх сенсах: пояснити, аргументувати нашим колегам із ЄП та (у різних форматах) представникам урядів, які готуватимуть рішення для Ради ЄС, що ми все виконали. І це справді так. До нас немає претензій у Європейській комісії. А ще мусимо донести до наших партнерів, що рішення в питанні, пов'язаних не з Україною, а з їхніми викликами (міграційною кризою, терористичними загрозами) і, як наслідок, можливим запровадженням жорсткішого механізму призупинення безвізового режиму з третіми країнами, можна ухвалювати після того, як безвізовий режим Києву надано.

Усе це стало частиною портфеля завдань, які ми, здавалося, вже пройшли і яким не мали б приділяти стільки часу.

Далі надзвичайно важливий момент Угоди про зону вільної торгівлі, яка запрацювала 1 січня 2016 року. Нам важливо рухатися до використання можливостей та інструментів, які вона дає, особливо з огляду на активне введення додаткових обмежень на наш імпорт, транзит з РФ від того часу. Разом із тим маємо розуміти, що

Іванна Климпуш-Цинцадзе від 1993 року — керівник проекту в столичному Українському центрі незалежних політичних досліджень, а далі в Київському центрі Інституту «Схід — Захід». У 2002–2007 роках була кореспондентом Української служби ВВС у США та на Кавказі (Тбілісі). Від жовтня 2007-го — заступник директора програм, пізніше директор міжнародної благодійної організації Open Ukraine Foundation. Займалася стратегічним плануванням та оперативною реалізацією програм фонду, спрямованих на підтримку міжнародного співробітництва України, публічної дипломатії, просування позитивного іміджу держави, міжнародного діалогу з питань безпеки. Із середини 2011 року — керівник Ялтинської європейської стратегії. У листопаді 2014-го обрана до Верховної Ради, працювала першим заступником голови парламентського Комітету в закордонних справах, очолювала Постійну делегацію Верховної Ради України в Парламентській асамблеї НАТО.

трансформації, які ми проводимо в межах виконання зобов'язань за Угодою про асоціацію та ЗВТ, насправді (і це недооцінено) дуже впливають на наші відносини з іншими країнами та можливості залучення інвестицій від них. Наприклад, Японія уважно стежить за тим, як ми запроваджуємо певні зміни. Австралія, Ізраїль та інші теж можуть подібним чином спостерігати за нашим поступом. Втілюючи Угоду про асоціацію та ЗВТ, ми відкриваємо можливості для співпраці з іншими країнами.

Окрім того, у нас є недовикористаний ресурс малих та середніх підприємств, і допомогти їм максимально скористатися перспективами нових ринків має бути одним із наших основних завдань.

З огляду на російські обмеження ми звернулися до Євросоюзу з проханням про автономні торговельні преференції у вигляді десь додаткових безмитних квот, десь швидшого просування до лібералізації торгівлі певними товарами й послугами. І Брюссель, навіть стикаючись зі своїми проблемами, все одно готовий уважно ці пропозиції розглянути й подивитися, де ми можемо бути взаємно корисні та цікаві.

Стосовно малого й середнього бізнесу чекаємо активного залучення експертного та фінансового ресурсу від ЄС, ЄІБ, ЄБРР. Не виключено, вони допоможуть нам створити дешеві кредитні лінії для МСБ і посприяють у навчанні персоналу підприємств та підготовці бізнес-планів і моделей, із якими наші суб'єкти могли б виходити на нові ринки.

Загалом за цей рік маємо виконати величезну роботу. Уже прийнята стратегія з фітосанітарних та санітарних норм, це серйозне завдання для Держпродспоживслужби. Потрібно створити лабораторії, забезпечити перевірку й сертифікацію нашої продукції, яка після того торгувалася б у всьому світі. Як приклад — ми ухвалили рішення, що сертифіковані в ЄС ліки можуть продаватися у нас без додаткових тривалих процедур реєстрації, а отже, зникають корупційні схеми, які існували в Міністерстві охорони здоров'я. Так само й ми з нашими сертифікатами виходитимемо на інші ринки.

Очевидно, моїх інструментів не так багато. Я можу допомогти міністерствам економіки і тор-

гівлі, аграрної політики, інфраструктури тощо. Тобто для себе як віце-прем'єра бачу роль координатора, просувача наших спільних рішень, подекуди інформаційну, пояснювальну, що допомогла б нам зрозуміти позитиви й негативи, які маємо на сьогодні.

Щодо інструментів: органи перевірки, наприклад, завжди були одним із найбільш корупційних чинників у вітчизняному бізнесі. Тобто виходить, що успіх європейської інтеграції України залежить значною мірою від реформи цих інстанцій...

— Хочете спитати, як забезпечуватимемо відсутність у них корупції? Думаю, ми будемо захищені після голосування парламентом судової реформи та імплементаційних законів, перетестації суддів, коли платитимемо їм інші гроші й не стимулюватимемо до хабарництва. Коли розумітимемо, що той, хто спробує вибудувати корупційну схему, буде притягнутий до відповідальності. Без цього ми скільки завгодно набиратимемо чудових людей і платитимемо їм чудові зарплати, але система через певний час їх подолає.

Тобто тут паралельний процес: реформи держслужби, державного адміністрування, судів, прискіплива увага антикорупційних органів, декларування й відстежування заявлених декларацій, а водночас і створення сертифікаційних органів. Крім того, нам потрібен баланс між нинішньою жажливою зарегульованістю і незначним, але якісним та доречним регулюванням.

Наскільки сильним у політичних колах вашого й вищого рівня є бажання реалізувати всі ці паралельні процеси?

— Ми не маємо іншого виходу. За формальними ознаками вище від мене стоїть не так багато людей. За реальними, думаю, їх куди більше — надзвичайно впливових у цій країні. Але, по-перше, є прем'єр, націлений на результат, реформи. Його енергія стимулює решту Кабміну. Серед членів уряду багато тих, кому це не байдуже.

До цього моменту нам уже вдалося багато чого. Ми зробили надзвичайні речі, які важко було уявити два роки тому. Однак часто їх не цінуємо. Наприклад, кажемо, що не боремося з корупцією. Але ми одна з небагатьох країн у Європі, яка відкрила всі реєстри власності. Тобто на нас дивляться нині колеги з європейських країн, які перейматимуть цей досвід. Є система ProZorro — тепер треба стимулювати абсолютно всі органи державної та місцевої влади проводити закупівлі через ці відкриті електронні торги. Вона визнана найкращим таким продуктом за минулий рік у світі. І завдяки їй ми заощадимо купу грошей, які можна використати на інші наші численні потреби.

Якщо почнемо ставитися до себе трохи інакше й цінувати те, що зробили, то по-іншому сприйматимемо й те, що попереду.

Поки залишаються реформатори в парламенті, уряді та АП, громадянське суспільство й наші партнери за кордоном, які подекуди допомагають нам визначитися з остаточними

Повну версію інтерв'ю читайте на сайті www.tyzhden.ua

рішеннями, весь цей конгломерат різних людей, націлених на реформи, має працювати.

В уряді дуже багато людей, які доти були на посадах заступників і далі, їхні напрацювання збережені, використовуються, втілюються в життя. Тож націленість на зміни залишилася. Очевидно, нам складніше сьогодні порівняно з вихідними позиціями уряду в грудні 2014 року. Тоді існувала максимально широка коаліція, набагато легше було зібрати голоси, відпрацювати те чи те навіть дуже складне питання. Нині нам доводиться приймати вкрай непрості рішення, і ще довго треба буде це робити.

Реформи — це, на жаль, «не про те», що відразу стає добре. Мусимо усвідомлювати. Наприклад, коли люди кажуть, що вони, мовляв, проти корупції. А чи зрозуміло їм, що збільшення ціни на газ унеможливує хабарництво через доплати, коли на приватні компанії списують кошти, які нібито використовують домогосподарства? Таке багато кому не підходить як частина антикорупційної боротьби.

Це складні матерії, які необхідно роз'яснювати. І тут нам дуже потрібна допомога і громадянського суспільства, і наших експертів, які знають усі нюанси й могли б пояснювати їх на рівні сіл, селищ та містечок. Усвідомлюю, що люди все одно це не сприймуть на «ура». Але, можливо, так ми розумітимемо, чому й навіщо робимо певні речі, куди рухаємось і що це обіцяє в перспективі.

Нині в ЄС точаться розмови про зняття санкцій із Росії та початок активнішої роботи з нею. Як ви інтерпретуете таку ситуацію? Яким чином це вплине на європейську інтеграцію України як зовні (у сенсі руху до ЄС та НАТО), так і внутрішньо (на сприйняття самими українцями Європи)?

— Це ще одне із завдань, що вигулькнуло як нагальне для віце-прем'єра з євро- та євроатлантичної інтеграції. Очевидно, ми не сприймаємо аргументів країн, які намагаються порушити

питання про скасування чи пом'якшення санкцій проти Росії. Такі настрої, зокрема, різними засобами підбурює вона сама: від впливу на бізнес і до розхитування ситуації із приводу економічних збитків європейців через санкції. Окрім того, йдеться про підтримку політичних партій крайнього лівого й правого спрямування в різних країнах, експертних та медійних кіл і вплив на них. І в країнах Європи зростає кількість людей, які втрачають від того, що використали свої можливості й запровадили санкції. Але, на мою думку, від солідарності, відпові-

МИ ХОЧЕМО ПЕРЕЙТИ НА ІНШИЙ СПОСІБ ПЛАНУВАННЯ РІЧНИХ НАЦІОНАЛЬНИХ ПРОГРАМ: ЩОБ ВОНИ НЕ БУЛИ ПРОСТО НАБОРОМ ЗАХОДІВ, ЯКІ ПЕРЕНОСЯТЬ ІЗ РОКУ НА РІК

дальності європейців, їхньої спільної позиції в цьому питанні залежать не просто майбутнє України й наші відносини з РФ, забезпечення нашої територіальної цілісності та суверенітету, а й майбутнє європейського проекту. Якщо сьогодні Європа не покаже згуртованості, то, думаю, вона руйнуватиме самі засади, на яких побудована. Вірю, що мудрість, виваженість та усвідомлення потреби у спільній позиції все-таки візьмуть гору. Адже РФ наразі в жоден спосіб не натякає на те, що якимось готово виконувати зобов'язання, котрі взяла на себе в межах міських домовленостей. Не демонструє готовності відновити повагу до міжнародного права. Ми вже бачимо позицію G7. Я переконана: попри всі дискусії, що точтяться через наявність різних сил, які надихаються з РФ (і не в останню чергу її фінансовим ресурсом), у ЄС приймуть відповідальне рішення стосовно того, що країна має залишатися під тиском санкцій, коли не виконує зобов'язань. ■

Телеканал журналістських розслідувань ZIK

У суді розгляд справи затягують без «винагороди»?

Наша гаряча лінія 0-800-500-945

Усі дзвінки зі стаціонарних і мобільних телефонів у межах України безкоштовні

Російський бізнес

Пригоди великодержавного капіталу

Ігор Лосєв

Ставши 2005 року президентом, Віктор Ющенко намагався довести, що він зовсім не такий жахливий «бендеровець», яким його малювала кремлівська пропаганда, тож звернувся до російського бізнесу із закликом прийти в Україну й працювати. Його послухалися та охоче прийшли, хоча робили це і до нього, і після. Нині банки РФ можуть доволі суттєво впливати на фінансово-економічну ситуацію в Українській державі. Міцні позиції мають у нас і деякі підприємці східного сусіда.

Звісно, прихильники навстіж відчинених дверей для Росії поміж українських начальників супроводжували такі свої дії риторикою про наднаціональну природу бізнесу, про те, що він одне, а політика зовсім інше, про те, що гроші не пахнуть і що, мовляв, бізнес не цікавиться нічим, окрім прибутку, а в політичному сенсі є абсолютно нейтральним та байдужим.

І це правда, якщо мова про американські, бельгійські чи британські фірми. Проте в російського бізнесу інші генеза, природа й особливості. Від американського він відрізняється так само, як РФ від США.

Народжений не в природних умовах, а в державній пробірці, від самого свого виникнення він був контрольований і протегований владою. Ідеться про доволі штучне й кероване явище, елемент не так особистих, як адміністративних зусиль. «Бізнес» перекладається як «справа», «діло», але в Росії це переважно не чиясь, а державна справа, навіть якщо розподіл прибутку відбувається між приватними особами.

Якщо, приміром, англійська Ост-Індська компанія постала завдяки приватній ініціативі, то в Росії спостерігалася геть інша картина. Так, в Англії держава могла сприяти підприємцям, допомагати їм, захищати їхні інтереси в колоніях, проте первинним був-таки почин знизу. У Росії першопоштовхом, *causa grātega* стала воля, доручення монарха як найвищого уособлення влади. Остання нерідко забезпечувала фінансування проекту, приставлення до заводів кріпосної робочої сили чи державних «тяглових людей» (залежних від уряду формально вільних підданців).

Приблизно так Пьотр I доручав братам Демідовим будувати заводи на Уралі, а Строгановим

вести господарську колонізацію Сибіру. Причому ті проекти були результатом геополітичних прагнень Росії, які належало зміцнювати військовою потугою, відповідною індустрією озброєнь. Це забезпечувало державні замовлення, розрахунки з бюджету. Про роботу на ринок тоді не йшлося.

У XIX столітті принципівих змін у цій сфері в Росії не відбулося. В усіх бізнесових проектах бодай трохи серйозної ваги домінувала держава, виступаючи головним організатором, ініціатором і промоутером.

США й Росія в цьому сенсі були двома полюсами: від майже зовсім вільного підприємництва до замалим не абсолютного держконтролю над бізнесом.

Певний незначний поступ почав вимальовуватися в бізнесовій сфері Російської імперії лише на початку XX століття. Хоча й тоді рушієм частіше виступала держава і геополітичний інтерес домінував над економічним. Приміром, у 1904–1905 роках влада Російської імперії планувала приєднати Корею та Маньчжурію, для яких уже підготували назву «Жовторосія» (за аналогією з Малоросією), а вже потім на ті землі мали спрямувати російських підприємців для «освоєння края».

У РЕАЛІЯХ ЧЕКІСТСЬКОЇ ДИКТАТУРИ, КОЛИ СИЛОВІ СТРУКТУРИ ПРОНИЗАЛИ ВСІ СОЦІАЛЬНІ ТКАНИНИ РОСІЙСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА, СТАЛО ОЧЕВИДНИМ, ЩО ОЛІГАРХИ, БІЗНЕСМЕНИ Є УМОВНИМИ ВЛАСНИКАМИ СВОЇХ КАПІТАЛІВ ТА АКТИВІВ

Проте війна з Японією закінчилася не так, як планували...

У сучасній Російській Федерації державне домінування над бізнесом сягнуло апогею, що особливо вражає на тлі доби Єльцина, відносно вільної для тамтешніх підприємців («ліхіє дев'яностіє», за висловом офіційної кремлівської пропаганди). У реаліях чекістської диктатури, коли силові структури пронизали всі соціальні тканини російського суспільства, стало очевидним (раніше це не було так

помітно), що олігархи, бізнесмени є умовними власниками своїх капіталів та активів. Бо ж у будь-який момент дець там, нагорі, може бути ухвалено рішення про передачу цінних паперів більш гідним, на думку верхівки, фігурантам. Спротив безглуздий, адже спричиняє в кращому разі ДТП, а в гіршому — чай із полонієм чи іншим витвором секретних лабораторій спецслужб.

Але то вже крайній випадок, бо є ще безвідомна російська «Феміда», яка продемонструвала своє бездоганне функціонування на прикладі Міхаїла Ходорковського та багатьох інших, менш знаних. Є ще варіант утечі за кордон (до неї вдался, зокрема, бізнесмени Чічваркін, Пугачов, Березовській, Гусінській та ін.). Або ж превентивний від'їзд за межі Росії. Щоправда, це теж не панацея, бо імперія Луб'янки — явище всевітнє, таке, що національних кордонів не визнає. Згадаймо загадкову смерть у США державно-приватного медіа-магната з РФ пана Лесіна, відносно молодого чоловіка, який не мав проблем зі здоров'ям... хіба що з вищим керівництвом своєї країни. Принаймні так подекуюють у російських опозиційних колах.

У Росії не існує інституту приватної власності в західному розумінні цього поняття, бо немає права як об'єктивного й незалежного судочинства. Недаремно ж її супербагатії вважають за краще вирішувати свої фінансові спори в судах Лондона, а не в прикрозвісних і сміховинних (звичайно, не з погляду тих, хто мав нещастя туди потрапити) Басманному та Хамовницькому судах Москви.

Особливу роль у нинішньому державному контролі над російським бізнесом відіграє чекістська корпорація. Насправді це цілий ансамбль силових структур зі своїми сферами інтересів, але ефесбешники там відіграють головну роль. Ця корпорація може волею свого «верховного магістра» Путіна перерозподіляти активи, як урядові, так і формально приватні. Наприклад, нещодавно велику нафтову компанію було передано у управління диктаторові Чечні й особистому васалу президента Рамзанові Кадірову.

Багато чекістських високопосадовців є офіційними чи неофіційними керівниками державних, напівприватних і приватних фірм. Чимало з них класичні в мафіозному сенсі «смотрящі»... І це не випадково. Ще від 1920–1930-х років у традиціях ЧК—ОГПУ—НКВД—МГБ—КГБ—ФСБ сформувалось особливе ставлення до кримінальників та їхнього світу.

Ця публіка офіційно іменувалася «соціально близькими» й мала в місцях ув'язнення значні привілеї порівняно з політичними в'язнями та іншими ворогами радянської влади. Та й самі керманічі зі своїми спецслужбами чимало запозичили з арсеналу методів і звичок тієї ж таки специфічної частини суспільства, тож дух криміналу їх ніколи не полишав. Демократичний Захід не усвідомлює, що масована інфільтрація російського бізнесу у вільний світ — то експорт не лише корупції, а й банального криміналу в його найбрутальніших «блатних» формах. Бо ж чекістський бізнес не гребує протизаконними методами досягнення успіху й задля виграшу в

конкурентній боротьбі усуває тих, хто заважає. Чекісти не соромляться вбивати в країнах Заходу політичних супротивників Кремля, і немає жодних підстав думати, що бережимуть правову цноту в бізнесі. Корумпування західних політиків, чиновників і підприємців є для їхнього бізнесу цілком нормальною, природною справою. Всі російські бізнесмени, що протягом останніх 15 років були піддані жорсткій державно-чекістській дресурі, чудово розуміють, що повинні завжди мати на увазі пріоритети влади. Тут ситуація однозначна: крок ліворуч чи праворуч вважається за втечу. Тож, якщо надійде наказ із Центру, будь-яка російська фірма в Україні, Німеччині, Парагваї чи Австралії його, безумовно, виконає.

Тому ті українські діячі (чи то дурнуваті, чи то давно куплені), які бубонять, що «бізнес поза політикою», просто полегшують російським бізнесменам і державним патріотам виконання їхніх формально «непрофільних» функцій...

До речі, у Третньому Рейху було щось подібне з бізнесом: там його не нищили, не націоналізували, як у червоній Росії, а суворо підпорядковували потребам нацистської держави. Нині в путінській РФ так само підкорюють інтересам чекістської...

У РОСІЇ НЕ ІСНУЄ ІНСТИТУТУ ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ В ЗАХІДНОМУ РОЗУМІННІ ЦЬОГО ПОНЯТТЯ, БО НЕМАЄ ПРАВА ЯК ОБ'ЄКТИВНОГО Й НЕЗАЛЕЖНОГО СУДОЧИНСТВА

Зарубіжні російські бізнесові «факторії» — справжній клондайк для спецслужб РФ, який феноменально полегшує діяльність резидентур, вербування агентів, поширення політичного й конспіративного впливу Кремля. Це ідеальні умови для гібридної війни. Фірма Росії за її кордоном — такі собі бази геополітичного наступу й контролю нових адаптованих Москвою зарубіжних територій. Звісно, бізнесом вони також цікавляться, одне не виключає іншого.

Однак у годину «Х» уся ця мережа спрацює так, як сплановано в Центрі. Тоді виникнуть «випадкові» фінансові кризи в країнах «близького зарубіжжя» (насамперед там, де було засилля російського банківського сектору), гострий дефіцит певних товарів і послуг, «перебої» в постачанні, проблеми зі зв'язком і транспортним сполученням тощо. Згадаймо, що в Радянському Союзі «калібр» макаронів та цигарок точно збігався з калібром куль для стрілецької зброї, щоб у випадку війни швидко переключити відповідні фабрики на випуск іншої продукції. Хтось думає, що в нинішній РФ усе це забуто? Там не дадуть вести справи комусь, хто не розуміє: весь російський бізнес підпорядкований державі й повинен діяти насамперед в інтересах Кремля та його геополітичних зусиль. ■

«Братня» частка

Андрій Левус, народний депутат, фракція «Народний фронт»

Як НБУ сприяє окупації фінансового сектору російськими банками

Фінансовий сектор — кровonosні судини економіки. Російські банки можуть відігравати важливу роль у гібридній війні Кремля проти України, особливо ті, основним власником яких є безпосередньо сусідня держава. Важко повірити, що вона ніяк не впливає на їхню політику. Наприклад, «Сбербанком» володіє уряд РФ, агресивно настроєний проти України.

На кінець травня 2016 року в Україні діяло 107 платоспроможних банків, від січня 2014-го до травня 2016-го у Фонд гарантування було передано 73 фінустанови. У зв'язку з цим активи українських банків зменшилися від 493,7 млрд грн до 168,9 млрд грн, тобто майже втричі (без урахування державних фінустанов та ПриватБанку), водночас активи російських зросли більш ніж у 1,5 раза — від 138 млрд грн до 218,9 млрд грн. Їхня частка на ринку України становить 35,7%.

ЗМІ багато разів наголошували, що банки РФ ідуть із вітчизняного фінансового ринку через великі ризики та утиски нацрегулятора. Але, як бачимо, це не так. НБУ надав дозвіл російській «Альфа-Групу» на придбання ПАТ «Укрсоцбанк», що збільшило присутність капіталу східного сусіда.

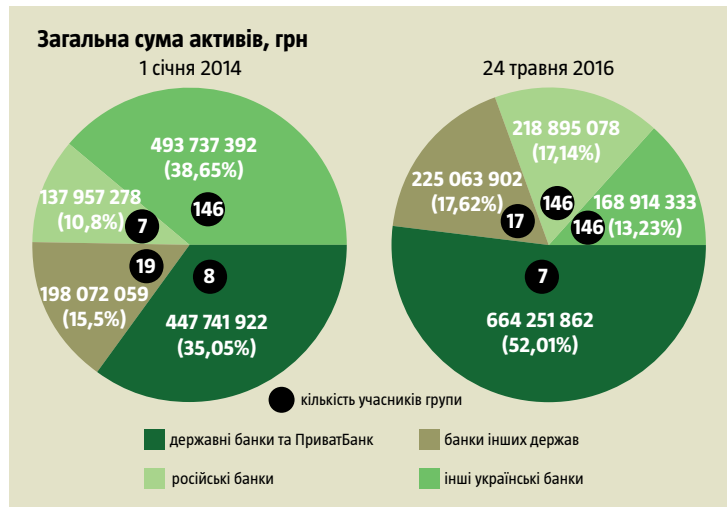
Крім того, небезпечним буде і прийняття Нацбанком рішення включити Укрсоцбанк та Альфа-Банк, які належать «Альфа-Групу», до переліку кваліфікованих осіб Фонду гарантування, котрі можуть придбати неплатоспроможні фінустанови, що призведе до створення російського монополіста на нашому фінансовому ринку.

Дуже непокоїть і надання вітчизняним регулятором упродовж 2014-го — першої половини 2016-го кредитів рефінансування в обсязі 1 млрд грн Промінвестбанкові, дочірній установі «Внешэкономбанка». До останнього, нагадаю, наші західні партнери застосували санкції.

США та ЄС вжили штрафних заходів проти російських банків на підтримку України та на знак засудження агресії Москви. Водночас, коли російські банки на глобальних ринках здійснювати операції не можуть, їхню діяльність у нашій країні абсолютно не зачепили, а НБУ фінансово підтримує держмонополію Росії.

Сьогодні політика НБУ щодо російських банків дає їм та РФ можливість:

- впливу на стратегічні підприємства України, адже російські банки значною мірою кредитували її стратегічні державні монополії;

серед найбільших кредиторів варто виділити «Сбербанк Росії», Альфа-Банк та Промінвестбанк;

- доступу до державної таємниці: банки РФ кредитують, обслуговують підприємства Укроборонпрому та всього оборонного комплексу України (міжнародні акредитиви надані «Сбербанком Росії» та Альфа-Банком);
- підризу стабільності національної валюти зловживаннями через здійснення торгів на валютному ринку України.

**ЗА ДВА РОКИ
АКТИВИ РОСІЙСЬКИХ БАНКІВ В УКРАЇНІ
ЗРОСЛИ БІЛЬШ НІЖ У ПІВТОРА РАЗА.
ЇХНЯ ЧАСТКА НА РИНКУ УКРАЇНИ
СТАНОВИТЬ 35,7%**

Необхідно запровадити найсуворіші санкції проти російських державних банків, що діють на нашій території (введення тимчасової адміністрації та передача до одного з державних банків України всіх активів і частини пасивів, за винятком капіталу й зобов'язань перед РФ та її державними корпораціями). Наразі Антиокупаційне депутатське об'єднання «Наступ» розробляє законопроект, який заборонятиме фінустановам — резидентам країни-агресора обслуговувати українські державні та комунальні підприємства, зокрема оборонні. ■

Малопомітний «спрут»

Олександр Крамар

Залежний від Кремля бізнес в Україні лишається загрозою національній безпеці

Поряд зі звільненням від російського інформаційно-ідеологічного впливу подолання економічної залежності від Росії є необхідною умовою для того, щоб Україна позбулася постколоніальної інерції та здобула реальну незалежність. Проте, як і в першому випадку, економічна емансипація досі відбувалася переважно поверхово, майже не зачіпаючи підвалин впливу Кремля — засилля потворного «спрута» з російського державно-олігархічного капіталу й тісно пов'язаних із ним формально українського компраторського бізнесу та корумпованого чиновництва.

Цей «спрут» лишається основним якорем, який консервує в Україні російську корупційно-олігархічну модель, блокує розвиток нормальної внутрішньої конкуренції та імпорту цивілізованої бізнес-культури із Заходу. Як і в себе на батьківщині, за її межами російський державно-олігархічний бізнес не має тих переваг, які за нормальних умов приватне підприємництво має над державним. Він реалізується фактично в найгіршій, паразитарній модифікації останнього: не створюючи жодного нового економічного потенціалу, висмоктує наявні ресурси країни перебування. Причому все це супроводжується тотальною залежністю від Кремля та обов'язком підтримувати його політичну експансію.

НЕДОСТАТНІ КРОКИ

Якщо кілька років тому домінування російського та пов'язаного з ним місцевого компраторського бізнесу в Україні могло пояснюватися високою залежністю нашої держави від російського ринку збуту чи поставок звідти стратегічної сировини, то останнім часом цей чинник втратив актуальність.

За три роки після початку гібридної війни Кремля проти України (спочатку торговельна блокада 2013-го, а потім і воєнна агресія та зумовлені нею взаємні обмеження на торгівлю низкою видів товарів) обсяги двосторонньої торгівлі зменшилися як мінімум у п'ятеро. Наприклад, за перші п'ять місяців поточного року до РФ українських товарів експортовано лише на \$1,2 млрд (менш як 9% усього їх вивозу), тоді як за аналогічний період 2013-го — \$6,4 млрд. Імпорт товарів звідти становив відповідно лише \$1,7 млрд проти \$8,4 млрд.

На перший погляд, зменшився, хоча й не так суттєво, обсяг російських офіційних інвестицій в економіку України: із \$4,3 млрд наприкінці 2013-го до \$3,3 млрд на початок квітня 2016-го. Формально це менш як 8% усіх іноземних капіталовкладень в Україну.

Участь російського бізнесу в приватизації нових державних активів в Україні заборонена на законодавчому рівні. Відповідний документ проголосу-

вали в парламенті у лютому цього року, президент Порошенко підписав його в березні. Голова Фонду держмайна Ігор Білоус нещодавно на засіданні уряду запевнив, що в приватизації державних об'єктів, зокрема й ОПЗ, не зможуть брати участь не лише російські компанії, а й ті, які не нададуть документів на підтвердження особи кінцевого власника.

Можливо, такі кроки й зашкодять подальшому скуповуванню російськими компаніями стратегічних державних активів. Проте їх явно недостатньо для того, щоб зменшити нинішню дуже високу залежність української економіки від російського капіталу або принаймні не допустити подальшого розширення його позицій за рахунок активів, що вже перебувають у приватній власності.

Проблема видається особливо гострою на тлі явного дефіциту альтернативної інтеграції українського бізнесу із західними компаніями, а тим більше потужними фінансово-промисловими групами, що здатні реально протистояти засиллю російського капіталу в Україні. Понад те, західні інвестори, навпаки, прагнуть збути свої українські активи російським структурам.

ЯК І В СЕБЕ НА БАТЬКІВЩИНІ, ЗА ЇЇ МЕЖАМИ РОСІЙСЬКИЙ ДЕРЖАВНО-ОЛІГАРХІЧНИЙ БІЗНЕС НЕ МАЄ ТИХ ПЕРЕВАГ, ЯКІ ЗА НОРМАЛЬНИХ УМОВ ПРИВАТНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО МАЄ НАД ДЕРЖАВНИМ

При цьому в Кремлі налаштовані на збереження та розширення російської бізнесової присутності в Україні, сподіваючись відновити контроль над країною в недалекому майбутньому. Так, за результатами обговорення перспектив і доцільності збереження бізнесу РФ в Україні у березні 2016 року президент Російського союзу промисловців і підприємців Олександр Шохін заявив, що, на думку Путіна, «все-таки трохи ще треба потерпіти. Принаймні шанс є».

СТРУКТУРА

Масштаб присутності російського капіталу в Україні затушовується низкою чинників. По-перше, тим, що в нас він часто працює за посередництва низки компаній, які зареєстровані в третій країні, як офшорах, так і членах ЄС чи інших державах. По-друге, через те що, значна частина формально українського бізнесу насправді інтегрована з російськими державними або формально приватними фінансово-промисловими групами.

Найочевиднішою є залежність від Кремля російських державних фінустанов, що так чи інакше присутні в Україні. Йдеться передусім про «Сбербанк Росії», ВТБ, ВЭБ (володіє Промінвестбанком), дочірні структури яких є одними з найбільших за обсягами активів в Україні (близько 10% усіх активів платоспроможних банків країни). Вагу в банківській системі наводять як основний аргумент неможливості їх націоналізації. Водночас ВЭБ можна вважати власником металургійної корпорації «Індустріальний союз Донбасу», контрольний пакет акцій якого був придбаний у 2009 році за його кредитні кошти. Ще одній російській фінустанові — Газпромбанку — винні значні кошти чимало українських підприємств (зокрема, хімічні підприємства Дмитра Фірташа).

Загалом після подолання Україною тотальної газової залежності від РФ заборгованість вітчизняних підприємств російським державним банкам лишається чи не найпотужнішим інструментом впливу Кремля на нашу економіку та окремих її суб'єктів. Наприкінці 2013 року Путін називав цифру \$28 млрд. Відтоді вона не надто зменшилася.

Окрім державних банків РФ в Україні також є активи двох енергетичних російських державних корпорацій: «Роснефти» та «Росатома». Першій належать Лисичанський НПЗ на Луганщині та мережа АЗС (які вона нібито продала швейцарській GluscoEnergy SA, щоб уникнути ризику конфіскації та спаду обсягів продажу через бойкот споживачів). Другою — краматорська «Енергомашспецсталь», що випускає важливе обладнання для атомної енергетики, а також сумський виробник мікроскопів SELMI. Врешті, «Росатом» лишається фактично монополістом у постачанні (й, що не менш важливо, вивезенні на зберігання відпрацьованих) паливних збірок для українського «Енергоатома».

Другу групу становлять російські олігархи, які від приходу Путіна до влади пристали на нав'язану ним модель відносин із Кремлем, що передбачає діяльність у фарватері кремлівського курсу в обмін на лояльність і навіть підтримку держави в реалізації їхніх бізнес-інтересів. А тих, хто її не прийняв, упродовж останніх 15 років просто зачистили, як-от колись впливових Березовського, Гусінського та Ходорковського.

Особливо динамічно останнім часом зростає вплив «Альфа-Груп». Українська дочка Альфа-Банку вже тривалий час є поміж лідерів ринку, а нещодавно в результаті угоди про обмін активами з італійською Unicredit Group під контроль цієї фінансово-промислової групи перейде ще одна з найбільших українських фінустанов — Укрсоцбанк (натомість його колишні італійські власники мають отримати 9,9% акцій материнського Альфа-Банку). Об'єднання цих двох фінансових структур під контролем Альфа-Банку перетворить їх на чи не найпотужнішого гравця на українському ринку, що за сукупним обсягом активів (близько 100 млрд грн) поступатимуться лише ПриватБанку й державним Ощадбанку та Укрексімбанку.

Потужний вплив «Альфа-Груп» має також у телекомунікаційному секторі. Оператор мобільного зв'язку «Київстар» належить компанії VimpelCom Ltd, найбільший пакет акцій

якої (47%) тримає підконтрольна «Альфа-Груп» Altimo. Має інтерес «Альфа» і в турецькій Turkcell, що володіє українським оператором мобільного зв'язку life:). Зокрема, їй належать 49% паперів Çukurova Telesom, що тримає контрольний пакет акцій турецького оператора.

Третій мобільний оператор «Vodafone Україна» належить російському ВАТ «МТС», що перебуває під контролем АФК «Система» Владіміра Євтушенкова, російського олігарха та друга Януковича. Свого часу экс-голова НКРЗІ Петро Яцук прямо звинуватив тоді ще «МТС Україна» в тому, що компанія використовує транзитні сервери в РФ, а це давало змогу отримувати доступ до інформації про українських абонентів та їхнє місцезнаходження третім особам.

Також російський капітал в Україні сконцентрований у чорній та кольоровій металургії, електро- та газорозподільчих мережах, хімічних та машинобудівних підприємствах, нерухомості, готельно-ресторанному бізнесі, роздрібній торгівлі, інтернет-послугах (за оцінками експертів, росіяни контролюють понад 60% трафіку), харчовій промисловості.

З колишнім російським віце-спікером Александром Бабаковим і партнерами пов'язують VS Energy, якій належать пакети акцій низки обленерго, а також готельні комплекси. Віктор Вексельберг контролює низку газорозподільних компаній у східних регіонах. Вагіду Алекперову («Лукойл-Україна») — калуський Карпатнафтохім та мережа АЗС (яка нещодавно була формально продана австрійській компанії АМІС, щоб уникнути проблем з активістами та бойкоту водіїв). Одному з найближчих до Путіна російських олігархів, який потрапив під західні санкції, та водночас партнерові Дмитра Фірташа Аркадію Ротенбергу належить ТРЦ Ocean Plaza в Києві.

Власникові «РУСАЛа» та «Русских машин» Олегу Деріпасці належить Миколаївський глиноземний (найбільший на пострадянських теренах виробник напівфабрикатів для алюмінієвої промисловості) та Харківський тракторний (формально донедавна, про що нижче) заводи. «ЕВРАЗ Груп» Романа Абрамовіча та Александра Абрамова володіє підприємствами з видобутку залізної руди («Суша Балка»), виплавки металу (Дніпропетровський метзавод) та виробництва коксу.

Колишній їхній партнер по цьому холдингу Александр Катунін коштом російського державного ВЭБ у 2009 році придбав контрольний пакет акцій «Індустріального союзу Донбасу» (ІСД), якому крім активів в Алчевську на окупованій території Луганщини належить також потужний Дніпровський меткомбінат у Кам'янському. Власникові «Северстали» Алексею Мордашову донедавна належала компанія «Дніпрометиз», яка контролює близько третини українського ринку відповідної продукції (нещодавно він нібито «продав» її офшору на Британських Віргінських островах). Побузький феронікелевий комбінат на Кіровоградщині контролює Solway братів Бронштейнів. І цей список можна продовжувати.

КОМПРАДОРИ

Однак ще більші активи в Україні належать формально українським компрадoram, які тісно пов'язані з російськими структурами й бізнес-середовищами та/або активно просувають й обслуговують їхні економічні та попутно кремлівські політичні інтереси в нашій країні.

Класичними агентами російського бізнесу в Україні можна вважати Дмитра Фірташа, Вадима Новинського, Олександра Ярославського, Костянтина Григоришина (якому, за чутками, нещодавно також дістався український паспорт), партнерів росіян по ІСД (Олег Мкртчян та Сергій Тарута), Василя Хмельницького, Бориса Колеснікова, Юрія Іванющенка, Олександра Єфремова, Олександра Януковича, Сергія Курченка та низку інших менш відомих широкому загалу формально «українських підприємців». Зокрема, нещодавно у їхньому колі засвітився міський голова Одеси Геннадій Труханов.

Особливе місце в цьому середовищі посідає Рінат Ахметов, який лобіює російські інтереси, на перший погляд, навіть усупереч власним економічним інтересам. Секрет, вочевидь, слід шукати в історії формування бізнесу донецького олігарха та насиченості його структур російськими менеджерами, біографії яких, зокрема, пов'язані з КГБ/ФСБ. Наприклад, фінансовий директор «Метінвесту» Олександр Кутепов є випускником Академії ФСБ Росії, а раніше працював у російській корпорації «Сибур». Показово, що інформація про нього зникла з офіційної веб-сторінки компанії після того, як журналісти зацікавилися його персоною. У відкритих джерелах наводяться аргументовані версії тісного зв'язку бізнесу Ріната Ахметова з російськими спецслужбами, а отже, й залежності від них.

Цих людей поєднують численні ниточки, якими вони прив'язані до російського бізнес-середовища й специфічної бізнес-культури. Багато з них

сформувалися як підприємці в Росії, працюючи на тамтешні структури й маючи зв'язки та сприяння в колах російської влади, спецслужб чи бізнес-еліт. Свою діяльність вони часто розвивали, спираючись на російські кредитні гроші, або мають велику (подеколи критичну) залежність від них останнім часом.

Після Революції гідності та початку агресії з боку РФ інформаційним простором активно шириться інформація про справжній «масовий вихід» російського бізнесу з України через «утиски», загрозу санкцій та конфіскацію активів. Утім, на жаль, є підстави вважати, що цей корисний у довгостроковій перспективі (попри певні короткострокові негативи) масовий вихід насправді не відбувається.

Натомість удосконалюються механізми маскування в розрахунок на «кращі часи». Так, окрім традиційного переписування на чергові офшорні компанії тих самих російських власників далі поширенішим є «продаж» іноземним (переважно з країн ЄС) компаніям, зв'язок яких із колишніми російськими власниками важко довести. «Лукойл» нібито продав АЗС австрійській AmicEnergy, «Роснефть» — швейцарській Glusco Energy, ВТБ свою компанію «ВТБ Лізинг Україна» — кіпрській «Лафлукс Трейдинг».

Проте скандал довкола Харківському тракторного заводу нещодавно засвідчив, що в хід активно пішли й схеми з використанням російськими олігархами українських компрадорів, з якими відповідні російські власники мають давню історію взаємин.

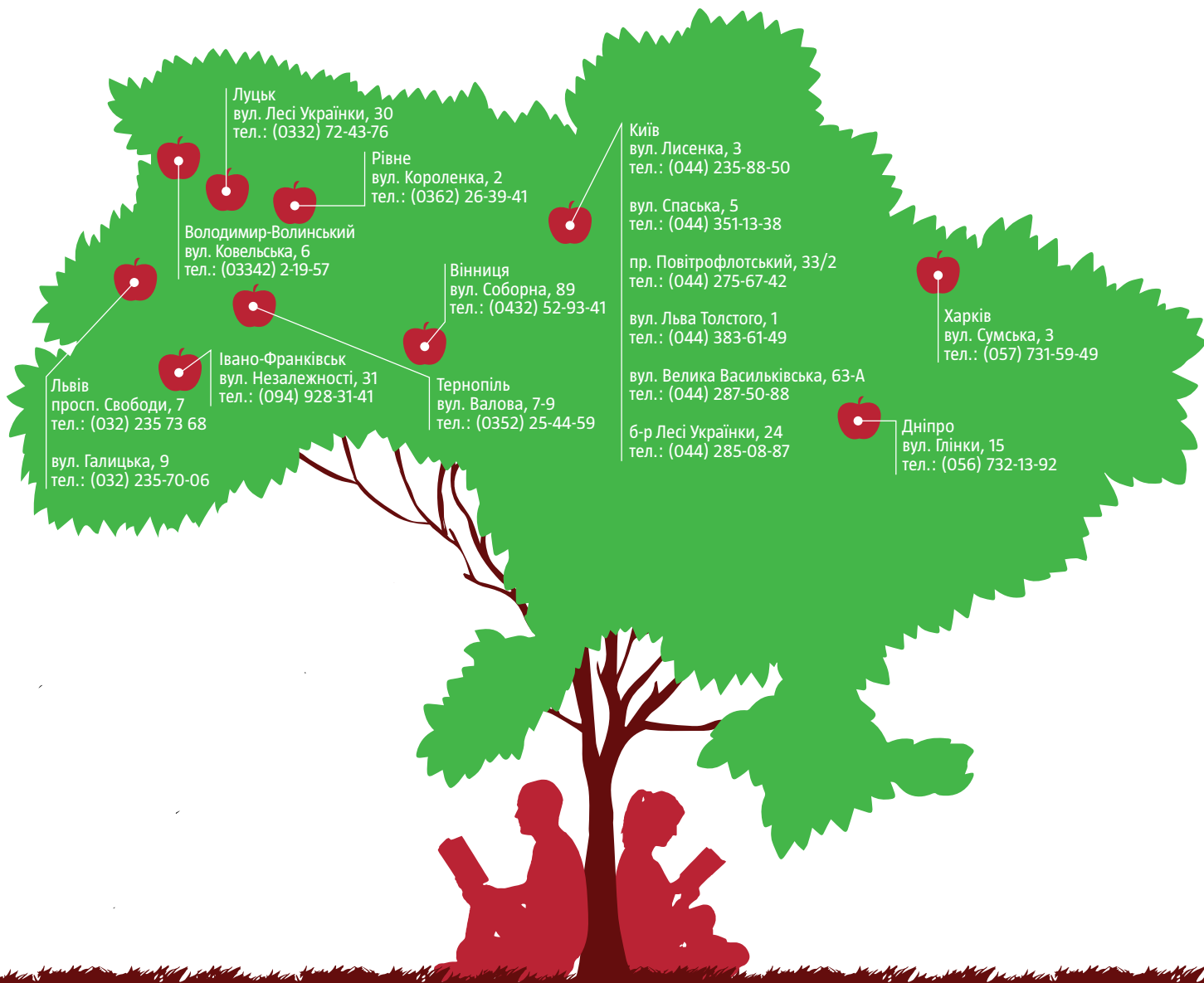
Наприкінці квітня 2016 року прес-служба Олександра Ярославського повідомила про завершення придбання в структур росіянина Олега Деріпаски контрольного пакета (62,44%) акцій ХТЗ, який Ярославський свого часу купив для нього у Віктора Пінчука. Ще в березні на підприємстві змінився гендиректор. Ним знову став Андрій Коваль, який очолював завод до його переходу під контроль Деріпаски в 2007 році.

У травні СБУ звинуватила новий менеджмент у спробі вивезти на замовлення російських власників до РФ обладнання підприємства та технічну й конструкторську документацію на продукцію. Цей факт видається цілком правдоподібним: завод мав проблеми зі збутом своєї продукції в умовах торговельної війни двох країн (2015 рік підприємство закінчило зі збитком, тоді як у 2014-му прибуток становив майже 0,5 млрд грн), а також значну заборгованість перед державою зі сплати податків. Крім того, його час від часу пікетували активісти з вимогою націоналізувати, а МО готувало до розміщення на підприємстві оборонного замовлення, що не могло подібатися російській стороні.

У таких умовах «продаж» Деріпаскою Харківського тракторного заводу Олександрові Ярославському цілком може розглядатися як спосіб пережити «важкі часи». Адже в ЗМІ їх називають кумами й партнерами ще з російського періоду життя Ярославського в 1990-х. Крім того, свого часу саме український кум скуповував для Деріпаски й інші цікаві, але непрості з погляду приватизації сучасні активи в нашій країні, як-от Миколаївський глиноземний. ■

К Н И Г А Р Н Я

Луцьк
вул. Лесі Українки, 30
тел.: (0332) 72-43-76

Рівне
вул. Короленка, 2
тел.: (0362) 26-39-41

Володимир-Волинський
вул. Ковельська, 6
тел.: (03342) 2-19-57

Вінниця
вул. Соборна, 89
тел.: (0432) 52-93-41

Київ
вул. Лисенка, 3
тел.: (044) 235-88-50

вул. Спаська, 5
тел.: (044) 351-13-38

пр. Повітрофлотський, 33/2
тел.: (044) 275-67-42

вул. Льва Толстого, 1
тел.: (044) 383-61-49

Харків
вул. Сумська, 3
тел.: (057) 731-59-49

Львів
просп. Свободи, 7
тел.: (032) 235 73 68

Івано-Франківськ
вул. Незалежності, 31
тел.: (094) 928-31-41

Тернопіль
вул. Валова, 7-9
тел.: (0352) 25-44-59

вул. Велика Васильківська, 63-А
тел.: (044) 287-50-88

б-р Лесі Українки, 24
тел.: (044) 285-08-87

Дніпро
вул. Глінки, 15
тел.: (056) 732-13-92

вул. Галицька, 9
тел.: (032) 235-70-06

Чекаємо на вас щодня з 9:00 до 21:00

WWW.BOOK-YE.COM.UA

ВІДЧУТНА ПРИСУТНІСТЬ

Навіть після двох років війни на Донбасі та окупації Криму проблема засилля російського капіталу в українській економіці лишається дуже актуальною.

В умовах гібридної війни Кремль на рівні військових застосовує всі можливі методи боротьби з Україною, зокрема й економічні. А якщо врахувати, що російський капітал, контрольований державними російськими компаніями та наближеними до Путіна олігархами, фактично окупував як реальний, так і фінансовий сектори української економіки й чи не кожне восьме українське підприємство з 200 найбільших перебуває в повній або частковій власності росіян, то масштаби загрози для української державності справді величезні.

У парламенті вже зареєстровано чимало законопроектів, реалізація яких завдала б серйозного удару по окупантам і дала б змогу створити надійні запобіжники для їхньої діяльності в Україні, але поки що ухвалення цих документів серйозно гальмується. Йдеться насамперед про денонсацію угод між урядами України та РФ про припинення безвізового проїзду та співробітництво на Азовському морі й у Керченській затоці (№ 4030, 0096, 0051); про обмеження використання медійної продукції держави-агресора; про квоти української музики; про позбавлення державних нагород України людей, причетних до агресії, та про особливий статус релігійних організацій, керівні центри яких містяться в країні-агресорі (№ 4303, 3822, 2858, 4511); про інвентаризацію належного РФ та її резидентам в Україні майна; про зміну правил участі іноземців у суб'єктах природних монополій та про посилення санкцій (№ 2509, 2624, 2607, 3779).

Банки

Власність РФ:

- Промінвестбанк
- «Сбербанк Росії»
- ВТБ Банк Україна

«Альфа-Груп»

- Альфа-Банк Україна

Російський капітал

15%

Страхові компанії

- Альфа-страхування Україна («Альфа-Груп», Михайл Фрідман)
- ІНГО Україна («Ингосстрах», Олег Деріпаска)
- Провідна («Росгосстрах», Даніл Хачатуров)

Машинобудування

Енергостандарт (Костянтин Григоришин):

- Запоріжтрансформатор
- Сумське НВО ім. Фрунзе (обладнання для нафтової, газової, атомної та хімічної промисловості, виробництво автомобільних заправних газокompресорних станцій та обладнання для транспортування газу)

Трансмашхолдинг (Іскандер Махмудов, 21-ше місце серед найбагатших людей Росії за версією Forbes 2016 року, співвласник збройового концерну «Калашников»):

- Луганський тепловозобудівний завод

Станіслав Ґамзалов (голова наглядової ради російського Заводу металокопонування):

- Крюківський вагонобудівний завод (25%)

Олег Деріпаска (президент і співвласник компанії «РУСАЛ», співвласник «Базового елемента»: корпорація «Русские машины», «Група ГАЗ»):

- Харківський тракторний завод ім. Орджонікідзе

Паливно-енергетична галузь

ТНК:

- ТОВ «Восток» — 141 АЗС: ТНК, «Смайл», «Формула»
- ТНК-ВР Коммерс
- ТНК Індустріз

Газпром:

- Газпром збут Україна
- ЮЖНИИГипрогаз (40%)
- Газтранзит (40%)

Лукойл:

- 230 АЗС АМІС
- Карпатнафтохім

ННК (власник Едуард Худайнатов, экс-президент «Роснефти»):

- Альянс Ойл Україна

Енергетичні мережі

Енергостандарт (12 українських обленерго, Костянтин Григоришин)

VS Energy International (вісім українських обленерго, Александр Бабаков)

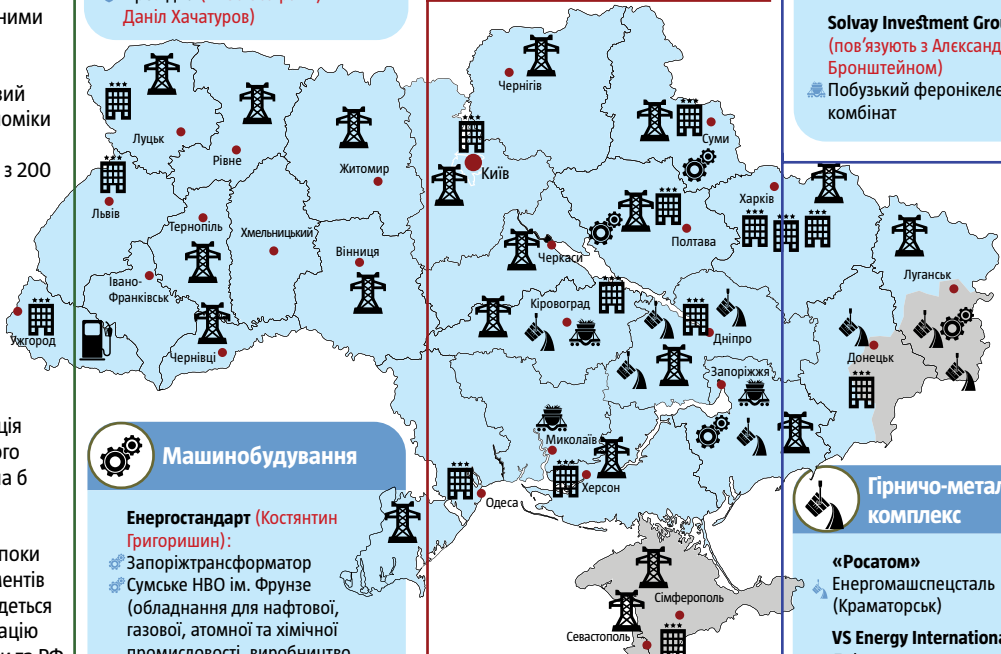
Кольорова металургія

Олег Деріпаска (президент і співвласник «РУСАЛ», співвласник «Базового елемента»: корпорація «Русские машины», «Група ГАЗ»):

- Запорізький алюмінієвий комбінат
- Миколаївський глиноземний завод

Solvay Investment Group (пов'язують з Александром Бронштейном):

- Побузький феронікелевий комбінат

Мережа готелів

VS Energy International (Александр Бабаков)

- Прем'єр Інтернешнл (17 готелів у 13 містах України)

Гірничо-металургійний комплекс

«Росатом»

- Енергомашцесталь (Краматорськ)

VS Energy International

- Дніпроспецсталь

«Северсталь» (Алексей Мордашов, 6-те місце серед найбагатших людей Росії за версією Forbes 2016 року, серед активів 15% акцій ТУІ — одного з потужних туристичних концернів у Європі, що працює в Україні):

- Дніпрометиз

«ЄВРАЗ» (Роман Абрамовіч, також є одним зі співвласників «Первого канала» (24%)):

- Дніпропетровський металургійний завод ім. Петровського
- ЄВРАЗ Балійкокс (Кам'янське (Дніпродзержинськ))
- ЄВРАЗ Суха Балка (Кривий Ріг)

ІСД (Александр Катунін)

- Алчевський металургійний комбінат
- Алчевський коксохімічний завод
- Дніпровський металургійний комбінат ім. Дзержинського
- Запоріжсталь (50%)

Мобільний зв'язок

Мобильные ТелеСистемы (входить в АФК «Система» Владіміра Євтушенкова)

- МТС-Україна (38% українського ринку, або 23,07 млн абонентів)

Vimpelcom (власник «Альфа-Груп» Михайла Фрідмана)

- 56,2% акцій Київстару (42% українського ринку зв'язку, або 25,3 млн абонентів)

ГРОШОВИТА АГЕНТУРА КРЕМЛЯ

Аркадій Ротенберг

Компанія
Ocean Plaza

Активи
Торговельно-розважальний комплекс, найбільший у Києві

«Гипротрансмост», акціонером якого є Ротенберг, дістала право розробити техніко-економічне обґрунтування будівництва мосту з території Росії до анексованого Криму, що, своєю чергою, піднімає територіальну цілісність України

Константін Малофєєв

Компанія
Нутрітек (75% акцій).
Енвіжн Груп (25%)

Активи
Малофєєв — засновник російського інвестфонду Marshall Capital, який контролює Нутрітек. Це найбільший виробник дитячого харчування та один із лідерів з виробництва молочної продукції в Росії. В Україні — Хорольський молочноконсервний комбінат дитячих продуктів. Виробляють дитяче харчування під брендами «Малюк», «Малютко», «Малютка». В Україні в Енвіжн Груп є дочка — Енвіжн-Холдинг, більш відомий під колишнім брендом «Сітронікс»

Один із найбільших меценатів РПЦ Найближче оточення Путіна, тісно пов'язаний із Патріархом Кіріллом. Привозив до України дари Дольові. Супроводжував їх у поїзді Ігорь Гірін — тодішній голова СБ Малофєєва. Александр Бородай так само працював у структурі Малофєєва, займався пар-кампаніями. Поїздка була використана для проведення розвідувальної діяльності на території України. Фінансував анексію Криму та надавав воєнну підтримку сепаратистам на Сході

Александр Бабаков

Компанія
VS Energy International,
Прем'єр Інтернешнл

Активи
VS Energy International належать: Кіївобленерго, Рівнеобленерго, Житомиробленерго, Кіровоградобленерго, Одесаобленерго, Севастопольобленерго, Херсонобленерго, Чернівціобленерго

Прем'єр Інтернешнл (17 готелів)

Голосував за анексію Криму, за введення військ РФ на територію суверенної України, фінансує тероризм, за допомогою рейдерства захоплював українські підприємства. Під час Революції гідності в готелях, що належать Бабакову, розташовувалися фєсбешники й тітушки

Александр Катунін

Компанія
ІСД (50%),
Запоріжсталь (50%)

Активи
До корпорації належать: Алчевський металургійний комбінат, Алчевський коксохімічний завод, Дніпровський металургійний комбінат ім. Дзержинського. Також ІСД є власником Медіа Інвест Груп

Причетний до фінансування сепаратизму в Луганській області, має зв'язок із Єфремовим. Його підприємства задіяні в корупційних схемах. Так, підконтрольному бойовикам Алчевському меткомбінату держава відшкодувала ПДВ майже на 500 млн грн, у той час як низці українських підприємств, що наповнюють держбюджет, ПДВ не повертають

Костянтин Григоришин

Компанія
Енергостандарт (75%)
Запоріжтрансформатор
КримТЕЦ
Укррчіфлот

З його ім'ям також пов'язують мережу запорізьких аптек «Медінтрейд», «Козацьку чайку», будівельну компанію «ЕСК», Проектно-технологічний інститут «Київмістбуд», Ясногородську страусину ферму

Активи
Сфера інтересів — енергетика

Володіє акціями: Вінницькобленерго, Тернопільобленерго, Запоріжжяобленерго, Волиньобленерго, Полтаваобленерго, Харківобленерго, Луганське енергетичне об'єднання, Черкасиобленерго, Чернівціобленерго, Сумиобленерго, Дніпрообленерго, Крименерго. Великий річковий судновласник: Дніпропетровський, Запорізький, Миколаївський, Херсонський, Чернігівський річні порти

Багато років був спонсором Компартії

Олег Деріпаска

Компанія
Миколаївський глиноземний завод
Запорізький алюмінієвий комбінат

Активи
Російський мільярдер володіє 48,1% акцій UC Rusal, який в Україні належать Миколаївський глиноземний завод та Запорізький алюмінієвий комбінат. Завод у Миколаєві — одне з найбільш енергоефективних глиноземних підприємств у світі

Підконтрольний російському мільярдерові Олегу Деріпасці Миколаївський глиноземний завод (МГЗ) домігся від держави продовження термінів оренди Дніпро-Бузького порту, критично важливого для глобального бізнесу росіянина. Оренда обійдеться недорого — близько 1 млн грн за місяць

Віктор Нусенкіс

Компанія
Донецьксталь, колишній «Енерго»

Активи
Донецьксталь — виробник та експортер комерційного коксу та товарного чавуну в СНД та Східній Європі. До структури компанії входять Ясинівський коксохімічний завод, Макіївський коксохімічний завод, ДМЗ, ТСА-Стіл Груп

Вугільний сектор: Шахтоуправління «Покровське», ЦЗФ «Чумаковська». Агрохолдинг включає агрофірми «Агротіс», «Дружба», «Лактіс», «Вінтер», комплекс із переробки агропродукції «Нікольський», Мар'їнський міжгосподарський комбикормовий завод, племенний завод «Малинівка». Машинобудівний напрям: Донецький електротехнічний завод. Фінанси: Кредитпромбанк та СК «Гарант Поліс»

Головний спонсор церковного сепаратизму в УПЦ МП. Маніпулював священиками МП заради перемоги на виборах. УПЦ МП надавала приміщення Святогірської лаври російським бойовикам, допомагала терористам, друкувала антидержавну літературу, листівки, шила прапори ворожій країні, фінансувала сепаратистів. Веде антиукраїнську пропаганду серед парафіян

Олег Бойко

Компанія
Лотерея «Патріот»

Активи
Олег Бойко (лотерея «Патріот») «Патріот» через кіпрську Sehriba Investments Limited входить до інвестиційного холдингу FinStar. Налічує 21 тис. точок продажу. Виторг — \$210 млн, чистий прибуток — \$12,2 млн

У Росії Бойку до лютого 2016 року належала лотерея «Победа», прибутки від якої направлялися на підтримку російської армії

Ігорь Кесаєв

Компанія
Мегаполіс-Україна

Активи
Дистрибутор титанових виробів в Україні

Є власником російського Заводу ім. В. А. Дефтьєрова, що випускає цивільну та військову техніку від зенітних комплексів і кулеметів до мопедів

Дружба з довгим рублем

Віталій Рибак

Як ставляться до російських бізнесменів у Британії та Німеччині

Питання санкцій проти Росії завжди було в Європі дуже проблематичним через дуалістичне сприймання цієї держави. З одного боку — Кремль, який прямо порушує норми міжнародної політики, анексує територію сусідньої країни й веде гібридну війну. Із другого — російський бізнес, співпраця з яким уже багато років дуже вигідна європейським партнерам. Саме тому західні медіа та публічні персони хоч і лають Путіна, але про підприємців із РФ говорять багато й позитивно.

Віднедавна в межах антикорупційної кампанії російського опозиціонера Алексея Навального відбуваються автобусні екскурсії маєтками російських олігархів у Лондоні. Однак, як і в будь-якому атракціоні, у них беруть участь переважно туристи. За словами правозахисника Романа Борісовіча, який є гідом цих екскурсій, мета — показати клептократію і пролити світло на тих бізнесменів, основою статку яких є корупція. Але британці не надто переймаються тим, як саме російські олігархи здобули гроші, котрі привозять у Британію. Богемний Лондон подобається російським багатіям, вони охоче купують там нерухомість преміум-класу і зберігають свої заощадження у британських банках.

Ще у 2014-му росіяни було найбільше серед тих, хто отримує британську візу інвестора, — 26%. Щоб на неї претендувати, потрібно бути готовим вкладати у Сполучене Королівство щонайменше £1 млн. Особливо їхня кількість зросла в останні місяці року: передбачливі бізнесмени почали переїжджати до Лондона відразу після введення санкцій. Однак згодом штрафні заходи добряче вдарили по цьому каналу: за даними компанії Smith Stone Walters, у 2015-му виданих росіянам віз такого типу вже стало менше на 69%. Не останню роль відіграло тут і збільшення мінімально необхідного вкладу до £2 млн.

Численні дослідження впливу санкцій, що масово з'являлися 2014 року, акцентували чималу увагу передусім на їхній шкоді для британського бізнесу. Як повідомляло інформаційне агентство ВВС, багато компаній залежали від експорту дешевої російської сировини, тож мусили або зменшувати обсяги виробництва, або переорієнтуватися на дорожчих поставальників. А деяким доводилося шукати й нові ринки збуту, бо розлючені чиновники у Кремлі вводили зустрічні санкції та закривали великий російський ринок для багатьох груп європейських товарів.

Варто зауважити, що російських бізнесменів по той бік Ла-Маншу справді чимало й зовсім не всі вони олігархи, котрі приїхали витратити гроші. Багато росіян відкривають успішний бізнес у Сполученому Королівстві. Як наслідок — британські ЗМІ вдаються до спроб змінити стереотипний образ російського бізнесмена. The Telegraph видала у 2014-му великий матеріал, у якому розповідала саме про володарів успішного бізнесу з російським паспортом. Провідне економічне видання Британії The Financial Times також приділяє достатню увагу діяльності російських бізнесменів у різних аспектах. Однак світло проливають саме на тих, хто постійно проживає у Сполученому Королівстві.

Але Британія все-таки знала, на що йде: саме вона була одним з ініціаторів суворого режиму санкцій. До того ж ніхто з політиків країни не підтримує їх скасування, навіть Джереми Корбін, який не втомлюється критикувати зовнішню політику Девіда Кемерона й озвучує тези про те, що НАТО спровокувало Росію на агресію в Україні. Навіть якщо Brexit стане реальністю, послаблювати санкції проти Москви Лондон не планує. Отже, у довгостроковій перспективі зв'язки Британії з російським бізнесом слабшатимуть, навіть якщо місто на Темзі залишатиметься бажаним для підприємців із паспортом РФ.

ПОКИ АНГЕЛА МЕРКЕЛЬ НАМАГАЄТЬСЯ БАЛАНСУВАТИ МІЖ НЕОБХІДНІСТЮ РЯТУВАТИ УКРАЇНУ ТА ДОМОВЛЕНОСТЯМИ З БІЗНЕСОВИМ ЛОБІ, ЗРОСТАЄ РЕЙТИНГ ПОЛІТИЧНИХ СИЛ, ЯКІ ВІДКРИТО ВИСТУПАЮТЬ ЗА ВІДНОВЛЕННЯ СПІВПРАЦІ З РОСІЄЮ

Значно менш чітким є становище російського бізнесу в «локомотиві Європи» — Німеччині. Хоч уряд Меркель і засуджує агресію Кремля проти України, багато німецьких бізнесменів та політиків навіть не думають руйнувати партнерство з росіянами. Настанову «business as usual» ніхто не скасовував. Це й не дивно, адже історичні зв'язки так просто не розірвеш: шість східних німецьких земель у формі НДР 51 рік були сателітами Радянського Союзу, а решта у складі ФРН від початку 1970-х мала тісне партнерство з комуністичним блоком, та й то лише на етапі новітньої історії. Ця співпраця збереглася і після розпаду

Союзу: згадаймо хоча б дружбу між Путіним та Гергардом Шредером.

Коли у 2014-му Європейський Союз розробляв пакет санкцій, ФРН була найважливішим торговельним партнером Кремля серед усіх країн-членів. У Німеччині оперували 6200 російських фірм, а інвестиції сягали €21 млрд щороку. Того року вона продала до РФ товарів на €38 млн. До того ж, що було найважливішим пунктом для уряду, завдяки торгівлі з росіянами роботу мали більш ніж 300 тис. німців. Не дивно, що Берлін так довго зводив, перш ніж дати зелене світло пакетові санкцій проти свого партнера: для цього кроку слід було подолати потужне бізнесове лобі в Бундестазі.

Неважко здогадатися, на яких позиціях стояли бізнесмени країни. Коли Німецька індустріально-торговельна палата (DINKE) провела восени 2014-го опитування у 300 компаніях, що торгують із Росією, результати говорили самі за себе: 80% стверджували, що санкції не є ефективним інструментом політичного тиску для вирішення кризи.

За два роки ситуація на фронті настроїв майже не змінилась. Оскільки Німеччина була основним партнером Росії в ЄС, вона й постраждала найдужче. Обсяги експорту товарів до РФ у 2015-му зменшилися майже наполовину — до €20 млн, а роботу суто через штрафні заходи втратило півмільйона німців. Російські медіа радісно писали про це за кожної зручної нагоди: мовляв, погляньте, друзі, яку помилку ви робите. А німецькі ЗМІ подавали цю інформацію просто як факт. Однак статті про роль російського бізнесу для німецьких економіки та суспільства почали з'являтися раніше, по суті, з численними дописами про путінську агресію в Україні.

Проблема полягає передусім у не надто очевидній дії санкцій: вони не змусили Росію припинити війну. Підприємці ФРН, що втрачали значні гроші ці два роки, дедали частіше запитували в уряді: «А заради чого ці збитки?». Німці взагалі люблять добродичність, але не тоді, коли їх до неї примушують. Коли поглянути на настрої в їхніх бізнесових колах, чутка про те, що бундесканцлер готує зняття санкцій при перших поступках Москви, не видається такою вже вигадкою.

А поки Ангела Меркель намагається балансувати між необхідністю рятувати Україну та домовленостями з бізнесовим лобі, зростає рейтинг політичних сил, які відкрито виступають за відновлення співпраці з Росією. На відміну від Британії до ФРН Кремль зайшов потужно, з обох боків політичного спектра. Праві популісти з «Альтернативи для Німеччини», які у 2014-му голосували за санкції, почали підтримувати відновлення партнерства з Москвою після того, як у липні 2015-го до партійного керма стала Фрауке Петрі. А популісти «Ліві» засуджували штрафні заходи ще влітку 2014-го, називаючи їх безглуздими.

Однак прихильники Росії, безумовно, не перебувають виключно в цих двох партіях: візьмімо бодай прем'єр-міністра Баварії Горста

Зеєгофера, який очолює Християнсько-соціалістичний союз, одну з двох політсил у платформі Меркель. Він залишився дуже задоволений своїм візитом до Москви у лютому 2016 року, подавши цей крок як пряму незгоду з політикою уряду Меркель. Міністр закордонних справ Німеччини Франк-Вальтер Штайнмаєр теж підтримує «стабільний та конструктивний» діалог із Москвою і не раз казав про послаблення санкцій. «Business as usual» потроху бере своє. І важко назвати цей процес стовідсотковою «зрадою», адже Україна зовсім не допомагає тим, хто підтримує її в Європі. Політичні скандали, корупція та відсутність реформ лише додають аргументів прихильникам Росії. ■

Професійні зрадники

Богдан Буткевич

Тиждень дослідив, як колишні есбеушники стали основою «спецслужб» ЛНР

Список колишніх працівників Луганської СБУ, який ми наводимо в цьому матеріалі та які зрадили Батьківщину, а потім ще й стали основою так званого МГБ ЛНР, аж ніяк не повний. Адже, за наданою **Тижню** екс-заступником голови УСБУ в Луганській області Олегом Животовом інформацією, з 580 співробітників управління станом на квітень 2014 року понад 300 протягом кількох наступних місяців звільнилися або перейшли на бік ворога. Отже, розглянемо постаті тих, кого нам вдалося відшукати.

Розпочнемо з генерал-майора Леоніда Пасічника, колишнього начальника головного відділу «К» УСБУ в Луганській області та Стахановського міжрайвідділу УСБУ, який із жовтня 2014-го очолює «міністерство державної безпеки ЛНР» і якого вважають особисто відданим очільникові «ДНР» Плотницькому. Подейкують, що він курирував убивства неугодних луганському «фюрерові» керівників бандформувань, зокрема Олексія Мозгового та Олександра Беднова.

«Відділ захисту конституційного ладу та боротьби з тероризмом МГБ ЛНР» очолює такий собі полковник Андрій Руденко, колишній старший оперуповноважений 3-го сектору відділу захисту національної державності УСБУ в Луганській області. Цей персонаж розпочав свою сепаратистську кар'єру ще в червні 2014-го, коли став керівником одного з підрозділів «контррозвідки ЛНР» у Стаханові. Тепер відповідає за контррозвідувальне забезпечення діяльності диверсійно-розвідувальних груп, очолюваних ватажками на прізвища Отаман і Змії, які беруть участь у бойових діях проти ЗСУ на Алчевсько-Дебальцевському напрямку. Зрозуміло, що від самого початку зрадницької діяльності Руденко систематично передавав терористам інформацію щодо дислокації, переміщення, чисельного складу та озброєння українських військ, яку, своєю чергою, отримував через свою колишню агентуру та екс-працівників, що залишилися на українській території. На сьогодні, за оперативною інформацією СБУ, здобуває дані працівників правоохоронних органів та військовослужбовців ЗСУ. Також курирує процес їх перевербування в разі потрапляння в полон, не гребує й тортурами. Перебуває в розшуку.

Помічник начальника УСБУ в Луганській області — начальник відділу господарського забезпечення майор Дмитро Сімоненков 13 серпня 2015 року був позбавлений військового звання за дезертирство. За оперативними даними, працівники управління внутрішньої безпеки СБУ на початку 2015-го виявили в його телефоні численні есемески із секретною інформацією, яку зрадник передавав у «МГБ ЛНР». Сімоненкову запропонували пройти процедуру перевірки на поліграфі,

яка підтвердила співпрацю з ворогом. Після цього тоді ще майор одразу втік до РФ. Чому він не був затриманий, не зрозуміло.

А ось ще дуже цікаві «фрукти» — майор Єгор Дубровкін і Станіслав Віхров. Зараз вони служать оперуповноваженими «відділу військової контррозвідки МГБ ЛНР». Раніше перший був шифрувальником 3-го сектору відділу, другий — шифрувальником 2-го сектору відділу спеціального зв'язку УСБУ в Луганській області. Одразу після того як переметнувся на бік ворога, Дубровкін проходив службу на посаді розвідника-радіотелефоніста в 3-му розвідувальному відділенні 2-го розвідувального взводу 2-ї мінометної батареї 4-ї окремої бригади «міліції ЛНР». Важливо, що, будучи шифрувальником, не без допомоги Віхрова він був допущений до всього секретного листування СБУ в Луганській області з її центральним апаратом і передавав інформацію російським спецслужбам. Як стверджують колишні керівники Луганської СБУ, зокрема й про плани управління щодо ліквідації диверсійно-розвідувальної організації «Армія

Ворог усередині. Не випадково саме будівля Луганської СБУ стала першим форпостом сепаратизму в місті

ФОТО: REUTERS

Юго-Востока», внаслідок чого двом її лідерам, а саме Валерію Болотову та Олексію Мозговому, вдалося уникнути затримання 5 квітня 2014 року.

Старший прапорщик, начальник арттехозброєння відділу господарського забезпечення Олександр Полозов не просто перейшов на бік російсько-сепаратистських військ, а й, утікаючи, забрав із собою документи, які стосувалися обліку озброєння СБУ Луганщини та видачі його особовому складу, і передав їх у «МГБ ЛНР». Разом із Полозовим того самого дня втік начальник гаража відділу господарського забезпечення капітан Вадим Городецький.

А ось кілька більш високопоставлених зрадників. Екс-заступник начальника Головного відділу контррозвідального захисту економіки УСБУ в Луганській області Аркадій Носко. Тепер він оперуповноважений «відділу економічної безпеки МГБ ЛНР». Звільнений за дезертирство, перебуває в розшуку. Чи підполковник Віталій Іваненко, колишній заступник начальника відділу охорони держтаємниці, який тепер подвизається тим-таки оперуповноваженим «відділу економічної безпеки МГБ ЛНР». Або підполковник Дмитро Дубров, що колись був заступником начальника відділу «К» УСБУ в Луганській області. Цікаво, що це рідний син нинішнього начальника фінансового-економічного відділу полковника Олександра Дуброва. Питання про те, наскільки нормальним є перебування на службі людини, чий син став прямим зрадником, мабуть, риторичне.

Пройдемося по родинних зв'язках далі. Є й цілі династії зрадників. Так, очолює «відділ оперативного документування МГБ ЛНР» підполковник Дмитро Бельський, екс-начальник 3-го сектору візуального спостереження відділу оперативного документування в СБУ. Дмитро Анатолійович не просто перейшов на бік ворога, а ще й передав у «МГБ ЛНР» усі секретні дані відділу оперативного документування, зокрема адреси конспіративних квартир СБУ в Луганській області.

У «відділі оперативного документування МГБ ЛНР» старшим прапорщиком служить його рідний брат Олексій Бельський, теж колишній працівник СБУ, а нині співробітник «МГБ ЛНР». Він був особистим водієм колишніх начальників СБУ Леоніда Третяка та Олександра Петрулевича й, очевидно, фах вирішив не міняти: працює особистим шофером згаданого на самому початку начальника «МГБ ЛНР» Пасічника.

Далі назвемо кількох дезертирів-перебіжчиків нижчого рангу. Так, «слідчий відділ МГБ ЛНР» очолює підполковник Володимир Замогильний, колишній начальник слідчого відділу УСБУ в Луганській області. Теж дезертирував. 21 листопада 2014 року звільнений за самовільне залишення військової частини.

Старшим слідчим «слідчого відділу МГБ ЛНР» є Борис Петренко, колишній старший слідчий з особливо важливих справ слідчого відділу УСБУ в Луганській області. Слідчим-криміналістом там само працює зараз й Олександр Шилов, колишній старший слідчий в особливо важливих справах слідчого відділу УСБУ в Луганській області. Оперуповноваженим «відділу військової контррозвідки МГБ ЛНР» є Юрій Синько, колишній провідний

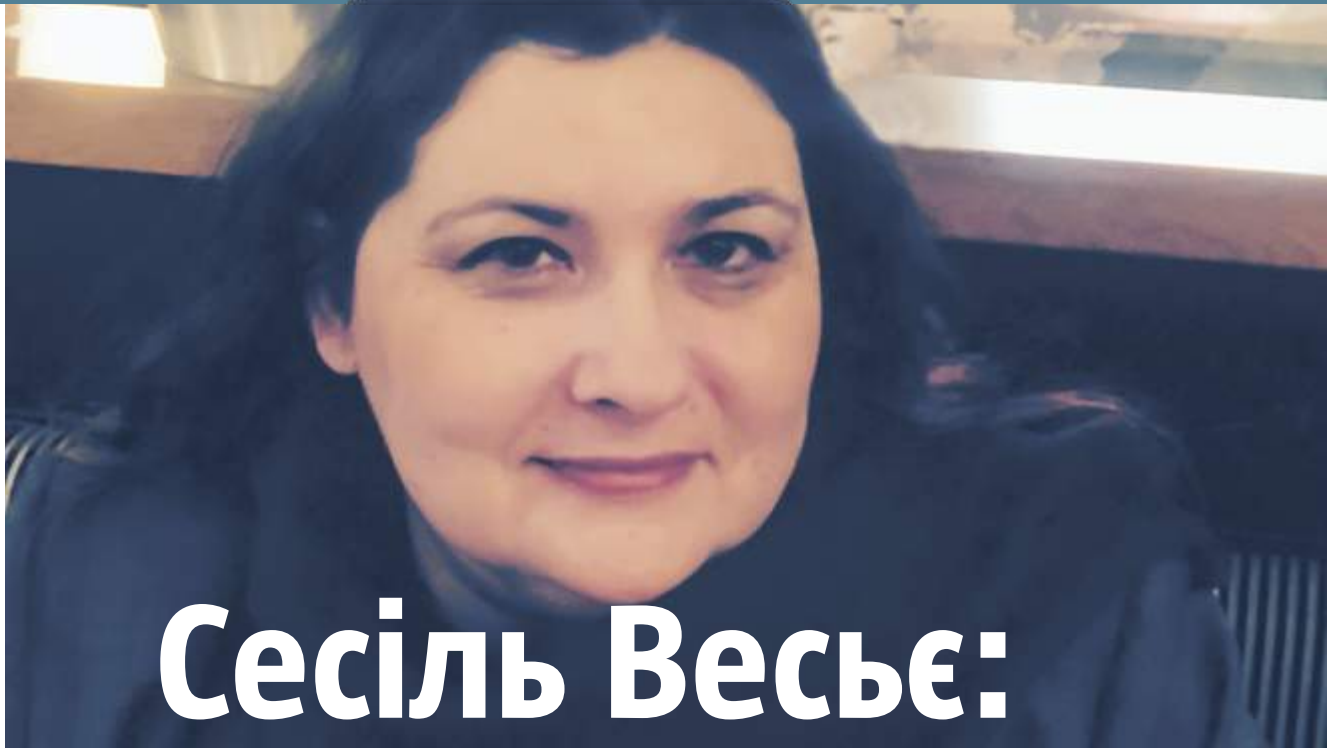
спеціаліст 3-го сектору відділу кадрового забезпечення УСБУ в Луганській області, який одночасно був завідувачем спецбібліотеки УСБУ. У «МГБ ЛНР» починав на посаді спеціаліста відділу кадрів. Натомість Дмитро Зеленський трохи прогадав із кар'єрою: раніше він був старшим оперуповноваженим відділу контррозвідального захисту інформаційної безпеки держави УСБУ в Луганській області, а в «МГБ ЛНР» став просто опером. Оперуповаженим Краснодонського районного відділу «МГБ ЛНР» служить Анатолій Швецов, колишній оперуповажений Свердловської СБУ.

Начальником Стахановського районного відділу «МГБ ЛНР» є Олег Вікторович Лондарев, колишній есбеушник. Оперуповноважені цього самого відділу—колишній співробітник Краснолуцького МВ УСБУ в Луганській області Михайло Свідовський та екс-опер Стахановського МРВ УСБУ Ігор Романов. Руслан Сичов та Олександр Лапшин, екс-прапорщики охорони Стахановського МРВ УСБУ в Луганській області, тепер служать у тому самому відділку терористам.

Чи не в повному складі перейшов на бік терористів колишній відділ оперативного документування Луганської СБУ. Так, заступником начальника «відділу оперативного документування МГБ ЛНР» є Сергій Бесхлебнов, раніше головний спеціаліст (з оперативних питань). У цьому самому «відділі» знайшов собі місце Василь Гайтан, колишній спеціаліст сектору оперативно-технічного документування УСБУ в Луганській області. Там само працюють зараз і колишній начальник відділу оперативного документування полковник Геннадій Бондарев, екс-оперуповноважений 3-го сектору візуального спостереження відділу оперативного документування Валерій Бушля, колишній спеціаліст 3-го сектору візуального спостереження відділу оперативного документування Дмитро Сухарев, екс-оперуповноважений 2-го сектору візуального спостереження відділу оперативного документування Андрій Онищенко, спеціаліст 1-ї категорії (з оперативних питань) сектору оперативно-технічного документування відділу оперативного документування Костянтин Яворський, колишній головний спеціаліст сектору оперативної установки відділу оперативного документування В'ячеслав Задворний, колишній старший оперуповноважений цього відділу Дмитро Кирилов.

Така собі Тетяна Попова, нині оперуповноважений «оперативно-технічного відділу МГБ ЛНР», раніше займалася тим самим у СБУ. А деякі співробітники навіть змінили фах. Так, у відділі кадрів «МГБ ЛНР» на благо «молодого республіки» трудиться Анна Сиротенко, що до окупації працювала у відділі спеціального зв'язку. Олена Решікова не покладаючи рук працює в «групі реєстрації та архівних фондів МГБ ЛНР», а раніше була секретарем медичної частини СБУ. Анжеліка Миколаївна Фігура, екс-співробітниця 1-го сектору 2-го відділу центру оперативно-технічних заходів СБУ, нині очолює «режимно-секретний відділ МГБ ЛНР».

Годі сумніватися, що в разі «мирної» інтеграції окупованих територій до складу України згадані вище персонажі, як і сотні інших, волітимуть залишитися в органах, та ще й з урахуванням вилучення. ■

Сесіль Весьє:

«Успіх України став би найкращим механізмом протидії прокремлівським мережам!»

Спілкувалась
**Алла
Лазарева,**
Париж

Французький політолог Сесіль Весьє, яка спеціалізується на російських та радянських студіях і досліджує, зокрема, механізми пропаганди, прокоментувала **Тижню** власне бачення діяльності промосковського лобі, засоби протистояння йому та свою нову книжку «Мережа Кремля у Франції».

Ваша праця містить аналіз поведінки трьох груп впливу: Ради з координації співвітчизників, Інституту демократії та співробітництва і Франко-російського діалогу. Схоже, що саме останній та особливо його французький співкерівник Тьєррі Маріані найдієвіші. У травні цьому політику вдалося провести через Національну асамблею резолюцію за зняття санкцій із РФ. Як поясните мінімальну мобілізацію тих, хто вважає, що час для їх скасування ще не настав?

— Це голосування в Національній асамблеї, як і те, що відбудеться за кілька днів у Сенаті, не має аніякісного значення: рішення про штрафні заходи ухвалював Європейський Союз, і кількадесят французьких депутатів можуть хіба що висловити свою думку. Причини того, чому не мобілізувалися прихильники санкцій, можуть бути які завгодно: бо вони знають, що це голосування не має наслідків; бо в них на цей день були інші плани; бо це не дуже приємно — карати якусь державу... Насправді голосування цікаве насамперед тим, що вкотре проливає світло на діяльність прокремлівського лобіста пана Маріані, якого обрали захищати інтереси, звичайно ж, не Кремля, а зарубіжних французів. Аналогічно волевиявлення, котре запланували в Сенаті, організоване передусім зусиллями його члена Іва Поццо ді Борґо. Він брав

участь у поїзді на чолі з Маріані до Криму в липні 2015-го й працює в Бюро Франко-російського діалогу достатньо давно, як на те щоб захищати інтереси Кремля й намагатися залучати до цієї діяльності осіб із різних політичних кіл.

Водночас я не схильна недооцінювати наслідки діяльності ані Інституту демократії та співробітництва під керівництвом Наталії Нарочніцкої, який довгі роки причаровує на всі лади різні сегменти французької правниці та католиків-традиціоналістів, ані Ради з координації співвітчизників. Ця Рада, як і загалом Форум організацій російських співвітчизників у Франції, намагається згуртувати довкола посольства РФ тисячі французів російського походження й перетворити їх на вектор комунікації в інтересах Кремля. Усі три інституції доповнюють одна одну.

Президент Олланд у перші роки перебування при владі справляв враження людини, яка радше не дозволяла Кремлю собою маніпулювати. Як поясните той факт, що Путіна в жовтні запрошено до Парижа, хоча від початку війни на Сході України до нього не виявляв гостинності жоден європейський лідер? Це наслідок роботи промосковського лобі, яке ви описуєте в книжці, чи щось інше?

— Офіційно Путін приїздить на освячення російського храму на набережній Бранлі, що викликає запитання стосовно відокремлення церкви від держави в Росії, проголошеного в ст. 14 тамтешньої Конституції. Зрештою, це, може, не так і погано, що він прибуде до Парижа. Гадаю, команда президента Франції намагається підтримувати діалог із його російським колегою, сподіваючись знайти вихід із глухого кута, зокрема й у питанні України.

Усупереч позиції Міністерства закордонних справ Франції Маріані готує новий візит депутатів та сенаторів до окупованого Криму через Москву. Водночас ви в книжці показуєте опитування, згідно з яким 85% французів негативно ставляться до режиму Путіна. Видається, ніби і уряд, і громадська думка геть безпорадні супроти такої поведінки. Тобто депутати можуть зневажати позицію виборців і все одно залишатися в парламенті? Чи є, на вашу думку, механізми протидії таким учинкам?

—Повторюся: ця поведінка вказує на пріоритети й політичну практику пана Маріані, який справді не вагаючись діє всупереч позиції, висловленій МЗС, керівництвом Національної асамблеї, депутатом якої він є, та Європейським Союзом, до якого входить Франція. Це те, що я у своїй книжці називаю «культурою гопників»: такий нахабний непослух колективним правилам та стандартам пристойності, на мою думку, не у французьких традиціях.

Згодом громадяни зможуть висловитися щодо такої поведінки—під час виборів. Лишень зачепимо. До речі, схоже, що Маріані спричинився до розколу (ще одного!) у його ж таборі: праві політики, як-от Ален Жюше, не розуміють ані тієї значущості, якої він надає російським питанням, ані цієї демонстративної підтримки дискурсу та дій Путіна.

Ви пишете про засліпленість, зачарованість Росією частини інтелектуального середовища Франції.

Як вважаєте, чи сформувалися умови, щоб ця категорія людей позбулась ілюзій?

—Росія приналежить французів здавна, і тим більше, чим гірше вони її знають. Трохи літературою, трохи гарними краєвидами та золотими куполами. Бажано було б краще знати цю країну, і не лише мову, кухню, театр, а й бізнесові практики та природу політичного режиму. Безперечно, Росію не варто плутати з німічною владою аналогічно до того, як не слід обмежувати знання про Україну радянським чиновництвом чи інформацією про правління Януковича. Так, захоплення Путіним, котре відчують деякі мої співвітчизники, викликає запитання й нагадує про замовчувані теми та спокуси, що були причиною серйозних проблем у минулому, зокрема й у Франції. Однак ця зачарованість не є надміру поширеною в середовищі французьких інтелектуалів, особливо якщо порівняти з часами існування Радянського Союзу... Може, причина навіть у тому, що багато французьких мислячих людей, котрі давніше віддано підтримували СРСР і запліщували очі на радянські злочини, сьогодні ставляться до Росії з недовірою. Хай там як, а треба говорити, пояснювати, замінювати вигадки фактами, поширювати об'єктивну інформацію, щоб допомогти землякам—інтелектуалам та іншим—зрозуміти реальну, а не вигадану країну та її режим.

У вашій книжці детально розібрано механізми пропаганди й маніпуляцій, якими послуговуються франкомовні медіа, фінансовані з Росії. Як обмежити їхній вплив на французьку аудиторію?

—Тут також треба інформувати й наголошувати на фактах, а особливо уникати пропаганди, брехні, повідомляти лише перевірені, конкретні дані. Французам, яких приналежить кремлівський дискурс про нібито наявний захист сім'ї та християнських цінностей, треба повідомляти порівняльну статистику

Сесіль Весє — фахівець із російських, радянських та пострадянських питань. Закінчила факультет російських студій у Національному інституті східних мов та цивілізацій (INALCO, Париж). У паризькому Інституті політичних досліджень захистила докторську дисертацію на тему дисидентства. Живе у французькій столиці, викладає в Університеті Ренна, де керує департаментом російських досліджень. Від 1989-го регулярно відвідує Росію. Автор книжок «Мережа Кремля у Франції», «За нашу і вашу свободу», «Сучасна Росія очима преси», «Інженери людських душ», «Фабрика нових людей за сталінською методикою», «Режисюра революції», «Жінка в дисидентстві» та ін.

стосовно кількості дітей у родинах, матерів-одиначок, розповідати про державну допомогу багатодітним. Вони мусять швидко зрозуміти, що всупереч заявам Франція захищає інститут сім'ї—як дітей, так і батьків—куди краще, ніж Росія.

На загальному рівні добре нагадати про нинішній рівень зарплат у Росії, а також про кількість росіян, які живуть без холодної та гарячої води й газу (відповідно 30,6, 49,6 та 46,7 млн осіб, як наголосив нещодавно в інтерв'ю «Радіо Свобода» Іван Чумаков, експерт із питань економічної політики та інвестицій). Такі цифри нікому не сподобаються. Вони наочно доводять, наскільки влада РФ кидає напризволяще велику частину свого населення, до того ж десятиліттями. Деякі українські сайти, як-от StopFake, теж дуже ефективні. Треба робити те, що недавно здійснили французькі журналісти з телевізійної передачі «Le Petit Journal»: взяти телесюжет, пройтися по кожній фразі тексту, проаналізувати кожен елемент дискурсу й мовою конкретики пояснити, де навмисна брехня.

До речі, Кремль використовує найменшу слабкість Заходу, кожен неузгодженість. Конфлікти середині французького суспільства, як і сумніви щодо Європейського Союзу, інструменталізує та посилено акцентує Москва. Щоб переконатися в цьому, варто подивитися ProRussia.tv—канал, який раніше фінансувала російська амбасада. Там працюють члени Партії Франції, колишні активісти «Нацфронту». Не слід замовчувати проблеми, але варто остерігатися того, що розколює європейців.

Яким ви бачите потенціал політичного класу своєї країни, здатного чинити спротив прокремлівським мережам впливу?

—Я не ставила б такого запитання. Може, тому що переконана: через кілька років ми так само відкрито говоритимемо про спроби путінської Росії впливати на суспільну думку, політиків та західні ділові кола, як раніше багато хто коментував подібні радянські демарші. Найцікавіші з архівних уточнень стосуватимуться того, як це відбулось у 1991–1992-му.

Постає інша проблема, подвійного сенсу. З одного боку, що станеться з Росією, яка занурюється в жахливу економічну кризу, в умовах дипломатичної ізоляції, котру культивує її керівництво? Із другого—чи зуміє ваша держава покласти край своїм негараздам, пов'язаним із корупцією та менеджментом, щоб запропонувати позитивну модель розвитку пострадянським суспільствам, починаючи з російського? Успіх України став би найкращим механізмом протидії прокремлівським мережам! ■

Коли номер готувався до друку, стало відомо, що французький Сенат ухвалив резолюцію про поступове згорання санкцій проти РФ

Велике прибирання

Коли в країні зростає кількість публічних скандалів, це може означати, що корупції в ній стає менше

У дерево на високій швидкості врізалось авто. Румунська поліція виявила в ньому тіло генерального директора компанії, яка виготовляє миючі засоби для лікарень: щодо неї ведеться слідство у зв'язку з низькою якістю продукції. Як наслідок — пацієнти помирали через інфекції, збудники яких стійкі до медикаментів. В очах багатьох іноземців скандал із Hecxi Pharma підтверджує репутацію Румунії як клептократичної держави, де панують зловживання й хабарництва. Утім, випадок цієї фірми — свідчення того, як багато в країні робиться для боротьби з корупцією. Відколи справа набула розголосу наприкінці квітня через журналістське розслідування, за неї швидко взявся суд. До речі, судова гілка Румунії під тиском Європейського Союзу (країна ввійшла туди 2007 року) стала значно більш незалежною. Новий генеральний прокурор, призначений у квітні президентом, якого обирали за антикорупційну програму, затято веде справу проти Hecxi Pharma. За словами безстрашної очільниці румунського антикорупційного бюро Лаури Кодруци Кевеші, її агенція також проводить розслідування. Торік бюро розглянуло справи 1250 посадовців і допомогло послати у відставку прем'єр-міністра. Минулого місяця Кевеші стала мало не зіркою на всесвітньому антикорупційному саміті в Лондоні.

Це поширений парадокс: часто світ дізнається про корупцію тільки тоді, коли хтось із нею починає боротися. Публіка через корупційні скандали вважає, що ситуація погіршується, тоді як

насправді все навпаки. І стимули для країн у боротьбі з корупцією можуть іти від протилежного. Наприклад, інвестори в Бразилію довго вдавали, ніби не помічають хабарництва, яке проросло крізь усю політичну систему країни. А затиш, у 2014-му, ревна прокуратура викрила, що державна нафтова компанія Petrobras за контракти переказує чиновникам і партіям сотні мільйонів доларів. Наступного року рейтинг Бразилії в Індексі сприйняття корупції, який укладає міжнародна організація Transparency International, упав на п'ять пунктів.

Щось подібне пережила і Гватемала. Від 2008-го країна за підтримки ООН має незалежну слідчу агенцію, схожих на яку не існувало ніде раніше, відому під назвою SICIG. Торік вона виявила хабарництво на митниці, домоглася відставки президента й віце-президента. Але 2015-го рейтинг Гватемали в Індексі сприйняття корупції погіршився. Ден Г'ю, науковець Сассекського університету й експерт із питань корупції, зауважив, що Британія теж опустилася нижче в індексі Transparency International після скандалу 2009 року, пов'язаного з видатками на потреби парламенту, хоча ці зловживання тривали десятки років і Британія у принципі не надто корумпована. Тобто сприйняття корупції визначає не так неправомірні дія, як саме її викриття.

ЯКЩО В КРАЇНІ ВИБУХАЮТЬ СКАНДАЛИ, ВИБОРЦІ ТА ІНВЕТОРИ ПОВИННІ АПЛОДУВАТИ, А НЕ ВПАДАТИ У ВІДЧАЙ. КОЛИ НА ПЕРШИХ ШПАЛЬТАХ ОПИНЯЮТЬСЯ ШАХРАЇ, ЧАСТО ВИТЯГНУВ ЇХ ТУДИ ХТОСЬ ЧЕСНИЙ

Схильність вважати держави бруднішими, коли вони якраз починають очищатися, не здивує знавців історії Британії чи США. Наприкінці 1800-х обидві ці країни справляли враження вкрай продажних, і виникло воно загалом через початок реформ та появу прогресивних рухів, які мали на меті зробити політику чесною. Питання в тому, чи підуть таким самим шляхом, скажімо, Румунія, Бразилія, Гватемала або Китай.

Можливо, ні. Помаранчева революція в Україні та операція «Чисті руки» («Mani pulite») в Італії не змогли оздоровити тамтешню політику. І все-таки, якщо в країні на кшталт Румунії раз по раз вибухають скандали, виборці та інвестори повинні аплодувати, а не впадати у відчай. Коли на перших шпальтах опиняються шахраї, отож витягнув їх туди (в більшості випадків) хтось чесний. ■

© 2016 The Economist Newspaper Limited. All rights reserved

К Н И Г А Р Н Я

13–18 червня

чекаємо Вас на таких заходах
у Книгарнях «Є»

Київ (вул. Лисенка, 3):

13 червня, 18:30 — презентація антології любовного роману 1920-х років «Беладонна» за участю упорядниці Ярини Цимбал та редактора проекту Олександра Стукала.

Спільно з видавництвом «Темпора».

14 червня, 18:30 — нагородження переможців конкурсу художнього репортажу імені Майка Йогансена «Самовидець».

Учасники: кураторка конкурсу Олеся Яремчук, члени журі Олег Криштопа, Денис Казанський та Пьотр Андрусечко.

Спільно з видавництвом «Темпора».

15 червня, 18:30 — дискусія на тему «Донбас: конфлікт світських та релігійних цінностей». Учасники: Олександр Білокобильський, Володимир Гуржі, Ксенія Гуржі та Руслан Халіков.

Спільно з Українським інститутом стратегій глобального розвитку і адаптації.

17 червня, 18:30 — презентація-дискусія «Відкриття україномовної бібліотеки психоаналізу». Учасники: Михайло Пустовойт, Володимир Кечур і Володимир Єшкілев.

Львів (просп. Свободи, 7):

13 червня, 18:30 — презентація книжки Віри Агеєвої «Дороги й середохрестя». Модерує Данило Ільницький. Спільно з Видавництвом Старого Лева.

14 червня, 18:30 — розмова зі співачкою, журналісткою та громадською активісткою Оленою Серпень (Німеччина). Модерує Галина Сафроньєва.

15 червня, 18:30 — проект «Війна». Розмова з бійцями АТО Іваном Кам'янчиним і Тарасом Жеребецьким. Модерує Ксенія Пасічник.

16 червня, 18:30 — проект «ЛітСвіт». Розмова з перекладачами-полоністами Яриною Сенчишин, Боженою Антоняк та Остапом Сливинським. Модерує Галина Сафроньєва.

Дніпро (вул. Глінки, 15):

13 червня, 18:30 — презентація поетичної збірки Євгенія Франківа «15 мільйонів хвилин».

14 червня, 18:30 — проект «Здоров'я». Зустріч до Всесвітнього дня донора крові «Кров об'єднує всіх нас. Проект ДонорUA».

15 червня, 18:30 — проект «Година культури» від літературного угруповання УМЛАУТ.

16 червня, 18:30 — Чеський четвер. Показ фільму Роберта Кірхгофа «Випадок Церванової». Мовою оригіналу з українськими субтитрами. Спільно з Чеським центром у Дніпрі.

18 червня, 13:00 — дитяча субота. «Домашній одяг твоєї книги». Воркшоп зі створення суперобкладинок». Для дітей віком 5+.

Харків (вул. Сумська, 3):

15 червня, 18:30 — презентація поетичної збірки Євгенія Франківа «15 мільйонів хвилин».

16 червня, 18:30 — Чеський четвер. Показ фільму Роберта Кірхгофа «Випадок Церванової». Мовою оригіналу з українськими субтитрами. Спільно з Чеським центром у Києві.

Вінниця (вул. Соборна, 89):

16 червня, 18:30 — Чеський четвер. Показ фільму Роберта Кірхгофа «Випадок Церванової». Мовою оригіналу з українськими субтитрами. Спільно з Чеським центром у Києві.

Тернопіль (вул. Валога, 5-9):

16 червня, 18:30 — Чеський четвер. Показ фільму Роберта Кірхгофа «Випадок Церванової». Мовою оригіналу з українськими субтитрами. Спільно з Чеським центром у Києві.

17 червня, 18:00 — презентація поетичної збірки Оксани Куценко «Лялечки». Модерує Юрій Матевощук.

Спільно з Видавництвом Старого Лева.

Луцьк (вул. Лесі Українки, 30):

16 червня, 18:30 — Чеський четвер. Показ фільму Роберта Кірхгофа «Випадок Церванової». Мовою оригіналу з українськими субтитрами. Спільно з Чеським центром у Києві.

Івано-Франківськ (вул. Незалежності, 31):

14 червня, 18:00 — презентація поетичної збірки Юрія Кучерявого «Релігія культури». Модерує Володимир Єшкілев. Спільно з видавництвом Discursus.

15 червня, 13:00 — розмова з письменником, публіцистом, шеф-редактором журналу «Універсум» Олегом Романчуком на тему «Універсум» проти російської пропаганди». Навколо книжки «Перезаснування України».

15 червня, 18:00 — презентація поетичної збірки Оксани Куценко «Лялечки». Спільно з Видавництвом Старого Лева.

16 червня, 18:30 — Чеський четвер. Показ фільму Роберта Кірхгофа «Випадок Церванової». Мовою оригіналу з українськими субтитрами. Спільно з Чеським центром у Києві.

Інформаційний партнер

У К Р А І Н С Ь К И Й
Тиждень

Із повним переліком заходів та його можливими змінами ви можете ознайомитися
в Книгарні «Є» у вашому місті та на сайті book-ye.com.ua

В очікуванні раю

Аргументів на користь державних виплат усім громадянам більшає. Чи мають вони перспективу?

Хтось вважає, що майбутнє—це рай достатку, створений завдяки технологіям, де кожен вільний обирати, чи хоче працювати за платню, і при цьому ніхто не знає біді. Одним оком підглянути в такий варіант майбутнього можна в приморському містечку Марика біля Ріо-де-Жанейро. Від грудня 2015 року кожен із його 150 тис. жителів може отримати щомісячну виплату в сумі \$3. Ініціатива фінансується з доходів від податку на видобуток і переробку нафти, встановленого у штаті Ріо-де-Жанейро.

Сума виплат маленька, але мер Марика Вашингтон Кака, автор задуму, вважає великою самою концепцією. За його словами, він керується «етичною настановою», яке може реалізувати мрію всього його життя: егалітарне суспільство. Його програма—зразок «універсального базового доходу», тобто безумовних готівкових виплат усім мешканцям цієї юрисдикції.

Ідея не нова: її підтримували визначні діячі Просвітництва, як-от маркіз де Кондорсе й Томас Пейн. Три століття потому експериментальні програми базового доходу запускають чи бодай розглядають кілька, переважно багатих, держав. У Фінляндії пробна програма безумовних готівкових виплат до €800 за місяць стартує наступного року. Над схожими проектами працюють у кількох нідерландських містах. 5 червня стосовно змін до Конституції та запровадження базового доходу для всіх громадян голосували швейцарці.

Задум інтригує, ба навіть дуже цікавить у сенсі його реалізації політичних активістів і мислителів найширшого ідеологічного спектра—від лібертаріанців до соціал-лібералів і крайніх лівих. У 2015 році позитивний аналіз такого кроку опублікував американський лібертаріанський аналітичний Інститут Катона. На думку його фахівців, які воліли б жити у світі без перерозподілу державою доходів, базові виплати для всіх—це найпростіший, найменш нав'язливий і

найменш принизливий спосіб забезпечити цю функцію, коли без неї вже ніяк.

Зацікавив він і американських лібералів, зокрема економіста Пола Кругмана й колишнього міністра праці Роберта Райча. Вони в унісон із деякими письменниками-економістами, як-от британець Ентоні Аткінсон чи профспілковий активіст Енді Стерн, вважають, що завдяки базовому доходу можна розширити державу загального добробуту і скоротити нерівність (див. «Розійшлися, як у морі кораблі»).

З огляду на утопічно-лібертаріанський присмак ідеї нею, звісно, зацікавились і в Кремнієвій долині. І це не просто короточасна мода. Думка про універсальний базовий дохід уже давно крокує в ногу зі страхами з приводу наслідків технологічної революції. Базовий дохід, або ж «соціальний кредит», запропонований у 1920-х британським інженером-ерудитом Кліффордом Г'ю Дугласом, постав зі страху перед тим, що технологічний прогрес дедалі більше поглиблював розрив між обсягами виробництва та заробітками трудящих. На думку Дугласа, держава могла б компенсувати цей дисбаланс, виплачуючи кожному громадянину «національний дивіденд».

Дехто з рушіїв нинішнього технологічного прогресу має подібні погляди на безумовний базовий дохід: вони вбачають у ньому інструмент забезпечення прожиття для всіх людей у світі роботи та штучного інтелекту. Для них ця технологічна революція є однаковою мірою і складовою власної бізнес-моделі, і способом нейтралізувати нарікання на можливу шкоду від їхніх інновацій нинішньому суспільному устрою. Таку політику у своїй новій книжці «Світ після капіталу» («World After Capital») відстоює Альберт Венгер, венчурний капіталіст і партнер в інвестиційній компанії Union Square Ventures, яка вкладає в технології. Засновник інкубатора стартапів Y Combinator Сем Олтмен планує пілотний проект із виплати щомісячного базового доходу обсягом \$1–2 тис. у каліфорнійському місті Окленд.

СТАТИСТИКА СТАРТАПІВ

У прибічників концепції безумовного доходу є й інші аргументи. Вони вважають, що за таких умов працівники мали б більше часу на навчання й могли б спробувати себе в інших спеціалізаціях. А ще тоді легше звільнитися з роботи і вкласти заощадження у власну справу. І мати задоволення від діяльності, яка не приносить доходів.

Крім того, безумовний базовий дохід може виправити деякі історичні перекози в суспільстві. Наприклад, жінки виконують левову частку всієї неоплачуваної роботи у світі. У більшості країн вони працюють більше годин на тиждень, ніж чоловіки, але отримують менше—переважно тому, що частіше доглядають за дітьми й займаються домашнім господарством без

© 2016 The Economist Newspaper Limited. All rights reserved

будь-якої оплати. Універсальний базовий дохід може дещо вирівняти баланс купівельної спроможності на користь тих, хто виконує цінну для суспільства роботу без фінансової винагороди.

Прихильники гарантованого базового доходу стверджують, що він здатен створити простішу і, мабуть, справедливішу державу загального добробуту, а ще заспокоювати тих, хто боїться деградації системи оплачуваної праці як механізму розподілу купівельної спроможності. Останніми роками в багатих країнах заробітна плата середньостатистичного працівника часто зростає вкрай повільно і менше, ніж ВВП на особу (див. «Зухвалість надії»). До того ж мотивацією для бізнесу наймати нових працівників, особливо на низькопродуктивну роботу, яку потенційно могли б виконувати машини, слугує практика встановлювати низькі зарплати. Може, це тимчасове явище і персонал із нижчими доходами згодом переодитиме на краще оплачувані місця. Або ж майбутні покоління вигадають для себе нові джерела зайнятості. Але якщо ні, то базовим доходом можна бодай якось долучити всіх і кожного до розвитку суспільства.

Однак відкритими залишаються питання: як дієво реалізувати такий задум і яка від нього потенційна шкода? Уряд Швейцарії, який виступав проти пропозиції запровадити безумовні базові виплати, винесеної нещодавно на референдум, остерігався, що ті стануть непосильним тягарем для скарбниці й роз'їдатимуть населення морально: країна не змогла б наповнювати державний бюджет, а суспільство перетворилося б на позбавлених мотивації нероб. І прибічники, і критики універсального базового доходу погоджуються, що той поставить під сумнів необхідність мати оплачувану роботу, аби забезпечити гідний рівень життя. Суспільство з такою системою відрізнялося б від нинішнього настільки само, наскільки суспільство обов'язкової освіти й гарантованих пенсій 1950-х років — від того, що було на століття раніше, коли втрата роботи означала голодне животіння для трудівника і його родини.

ОГЛЯД СИСТЕМ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Реформи Отто фон Бісмарка, німецького канцлера і творця першої у світі сучасної держави загального добробуту, спрямовувалися проти симпатій до соціалізму й на збільшення підтримки Німецької імперії серед робітничого класу. Його інновація задумувалася як страхування на випадок складних обставин, а не як природне право на дохід. Протягом наступного століття, коли профспілки боролися за кращі умови для працівників, одним із центральних принципів організації соцреформ стала робота. Ці зміни створили сучасні моделі соціального забезпечення розвинених країн: із виплатами допомоги в разі втрати місця праці, гарантованою охороною здоров'я, загальною освітою і державною пенсією.

У період постання держав загального добробуту ідеї універсального доходу (на кшталт тих, які обстоював Дуглас) залишалися здебільшого на маргінесі. Вони ненадовго зацікавили політичний мейнстрим у 1970-х роках почасти через явні недоліки в тогочасних структурах. Із ними експериментували в Канаді, де завжди були прихильники ідей Дугласа. У штаті Аляска базовий дохід обговорювали як варіант розподілу надходжень від нафти. Кандидат від Демократичної партії на виборах президента США 1972 року

Джордж МакГоверн пропонував «демогрант» на суму \$1 тис. (еквівалент \$5,7 тис. за тодішніми цінами) для кожного громадянина. Таку політику розробив економіст Джеймс Тобін.

МакГоверн програв у 49 із 50 штатів, але реформу соціального забезпечення, у чомусь подібну до обіцяної ним, усе-таки провели. У 1975 році Конгрес США схвалив податковий кредит на зароблений дохід (ЕІТС) — щось на зразок «від'ємного податку на дохід». Ідею пропагував економіст Мілтон Фрідман; вона гарантувала допомогу до заробітку працівника в обернено пропорційному обсязі. І у демогранті Тобіна, і в концепції Фрідмана враховувалася «пастка бідності» в наявних системах соціального захисту: коли після певного порога доходів програми соцдопомоги відключалися, а отже одержувачі не мали стимулу заробляти більше.

Демогрант обійшов цю пастку, бо не передбачав зменшення виплат при зростанні доходів. ЕІТС дещо її знівелював, бо передбачав поступове урізання виплат. Таким чином безробітні отримували більше стимулів працювати, а отже, зростав дохід найбільш низькооплачуваного персоналу. Але врешті ЕІТС виявився привабливим для запровадження з огляду на два чинники: він був дешевший і доступний лише тим, хто мав роботу. Британія, Франція та інші країни запровадили схожі з ЕІТС податкові кредити на зароблений дохід у 1990-х і 2000-х. Так субсидії до зарплат почали бачитися дедалі важливішими в боротьбі з бідністю.

Сьогодні, після трьох десятиліть нерівномірного зростання економіки, посткризових труднощів та

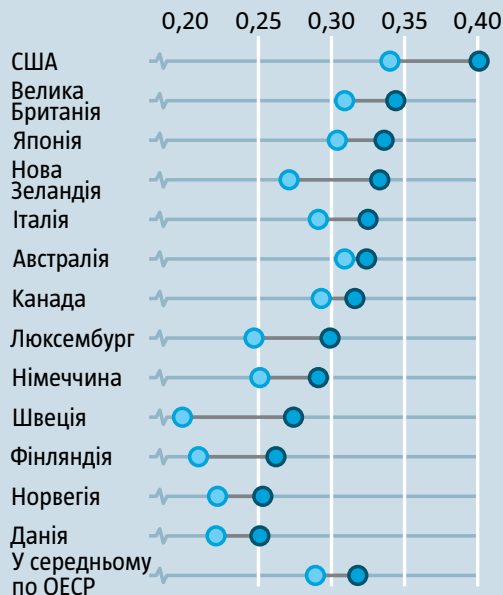
Розійшлися, як у морі кораблі

Коефіцієнти Джині*

0 = ідеальна рівність, 1 = ідеальна нерівність

● 1985 рік

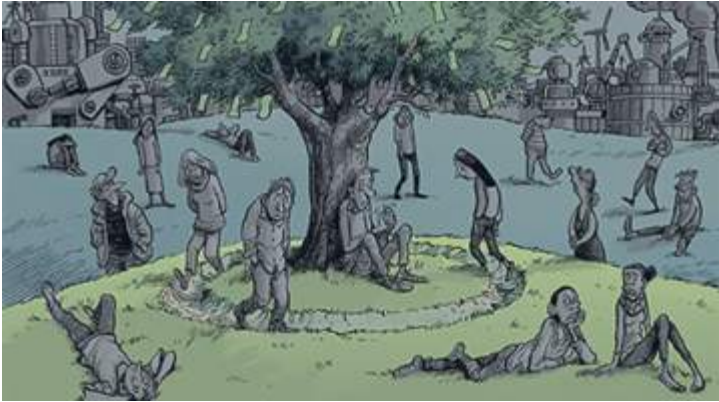
● 2013 рік**

*Після вирахування податків і трансфертів

**Або за останніми наявними даними

За даними ОЕСР

революційного ефекту цифрових технологій, увага знову повертається до соціального забезпечення робітничого класу, який переживає нелегкі часи. Багато розвинених країн, окрім іншого, підвищують мінімальну заробітну плату. Але економісти застерігають, що мінімалка може зростати лише до певного рівня, а тоді почне стимулювати безробіття. Зростання витрат на оплату праці персоналу змушує компанії шукати альтернативні способи економії. Наприклад, інвестувати в продуктивність, що, не виключено, й добре для ВВП, але може створити дефіцит місць для низькокваліфікованої робочої сили.

Політики-популісти стверджують (спокусливо, але хибно), що ключем до зростання добробуту робітника має стати відмова від політики лібералізації попереднього покоління. Водночас прихильники універсального базового доходу заявляють, що задумане ними переформатування системи соціального захисту може як допомогти суспільствам користатися з плодів динамічної економіки, так і забезпечувати доступ до них для найширших верств населення.

Їхні аргументи ось які. Субсидії до зарплат набули популярності, бо реально борються з бідністю, не знищують стимулу до праці й обходяться не так уже дорого. Видатки США на програму ЕІТС, наприклад, дорівнюють лише 8% витрат на державні пенсії. Але й тут є три проблеми. Такі субсидії хоч і амортизують ефект «пастки бідності», але не усувають її повністю. Якщо зарплатні субсидії зменшуються зі зростанням доходів, вони не стимулюють до пошуків краще оплачуваної роботи. Певною мірою цю проблему можна вирішити, якщо зменшувати субсидії дуже поступово. Але від цього зростають видатки держави, адже бодай на якісь соцвиплати претендує більша частина робочої сили.

Збільшення витрат підводить нас до другої проблеми — політико-економічної. Критерії видачі субсидій (які забезпечують і дешевизну програм) обмежують їхню цільову аудиторію. Тому їх простіше урізати. За останні роки уряди, які взяли курс на режим суворої економії, швидше «різали» допомогу малозабезпеченим, ніж виплати на кшталт державних пенсій. Програмам, які згідно із задумом спрямовані на невелику малозабезпечену групу громадян, дістати широку підтримку завжди складніше. Тож програми для бідних, які не мають коштів на лобювання й зазвичай менше ходять на вибори, — перші кандидати на скорочення.

Чи не найважливіший момент: політика податкових кредитів починає давати тріщину, коли немає

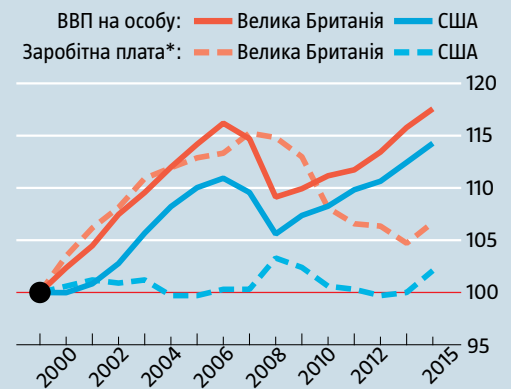
перспективи роботи, на якій використовується кваліфікація людей. Коли виробництво, яке було опорою економіки в регіоні, наприклад, переводять за кордон, то люди без особливих перспектив шукають альтернативні засоби до життя, як-от допомога у зв'язку з інвалідністю. Серед більшості вікових груп у Британії частка населення, яка звертається по неї, систематично і значно перевищує рівень 1980-х років, незважаючи на спроби уряду обмежити видатки на соціальну допомогу неповносправним. Від 1988-го виплати за інвалідністю у США зросли від однієї десятої до однієї п'ятої кожного долара соціальної допомоги. Ті, хто не знаходить роботи або не підпадає під дію соціальних програм, загрузають у бідності ще більше. Багато хто у США залишається за боргом системи соціального захисту, прив'язаної до певних умов: від 1996 до 2011 року кількість людей, які живуть у крайній бідності, різко зросла від 636 тис. до 1,5 млн. Це засвідчують дані Люка Шейфера з Мічиганського університету й Кетрін Едін із Гарварда.

Універсальний базовий дохід міг би вирішити ці проблеми. Якщо соціальна допомога не зменшуватиметься, не зникатиме і стимул до пошуків додаткового підробітку. Оскільки дохід має бути виплачено всім громадянам, його прихильники сподіваються, що він дістане політичну підтримку як шльогова програма і вважатиметься правом, яке впливає із громадянства. І, безперечно, допоможе людям, у яких немає перспективи знайти роботу, а отже, більшості тих, хто живе у злиднях.

Але дуже прикрі питання це не вирішує. Найскладніше з них — ціна для держави. Будь-який універсальний базовий дохід, достатній для того, щоб зменшити бідність, обійдеться дуже дорого. Як зауважив Аткинсон, універсальний базовий дохід, що дорівнює певному відсотку середнього доходу (у вигляді ВВП на особу), вимагає пропорційного збільшення податкових надходжень відносно ВВП. Інакше кажучи, для виплати базового доходу на рівні 15% середнього потрібні 15% фіскальних надходжень із призначеного для цього національного доходу. Це дуже високий податок як на доволі малий базовий дохід (у США в такому кейсі близько \$8 тис.).

Зухвалість надії

2000 рік = 100

*Медіанний дохід працівників із повною зайнятістю

За даними Бюро трудової статистики США; Національного статистичного управління Великої Британії; ОЕСР

Частину необхідних коштів можна взяти з інших програм соціальної допомоги, на зміну яким прийде базовий дохід. Найщедріші держави ОЕСР витрачають на соціальні програми близько третини ВВП. У Фінляндії, де такі видатки (без урахування охорони здоров'я) становлять приблизно його чверть, при їх розподілі між усіма громадянами кожен чоловік, жінка й дитина отримали б орієнтовно \$10 тис.; у США такий самий крок дозволив би виплачувати приблизно \$6 тис. на особу (див. «Народні копійки»).

Завдяки цьому можна було б спрямувати значні кошти від нинішніх отримувачів соціальної допомоги тим, хто працює. Тоді найчисленнішою постраждалою групою виявилися б пенсіонери за віком — люди, які в більшості країн уже й так отримують базовий дохід (в Америці він обходиться вдесятеро дорожче, ніж ЄІТС).

Якби базовий дохід для всіх був не такий щедрий, то міг би знівелювати зв'язок між отриманням пенсії та виходом на заслужений відпочинок. У результаті можна дістати якісніший баланс між роботою та відпочинком для дорослих усіх вікових груп. Крім того, за таких умов уряди країн, де населення старішає, змогли б контролювати демографічні зміни. Адже тоді старші працівники охоче трудилися б після настання пенсійного віку, а фіскальне навантаження державних виплат розподілялося б упродовж усього життя людини. Але політика дає небагато простору для урізання пенсій. Щоб універсальний базовий дохід навіть скромного обсягу не вимагав нових форм і рівнів оподаткування, таке уявити собі складно.

У країнах ОЕСР податки на дохід і прибуток як частка ВВП коливаються між приблизно 12% у США й Великій Британії та 33% у Данії. За останні десятиліття ця частка однаково часто як зменшувалася, так і зростала. Отже, оподаткування можна підвищити без значних негативних наслідків, особливо там, де воно найнижче. Данією Америка навряд чи стане, а ось Австралією цілком могла б (там такі податки дорівнюють 15% ВВП). Щороку це додаткові шістьрильйона доларів.

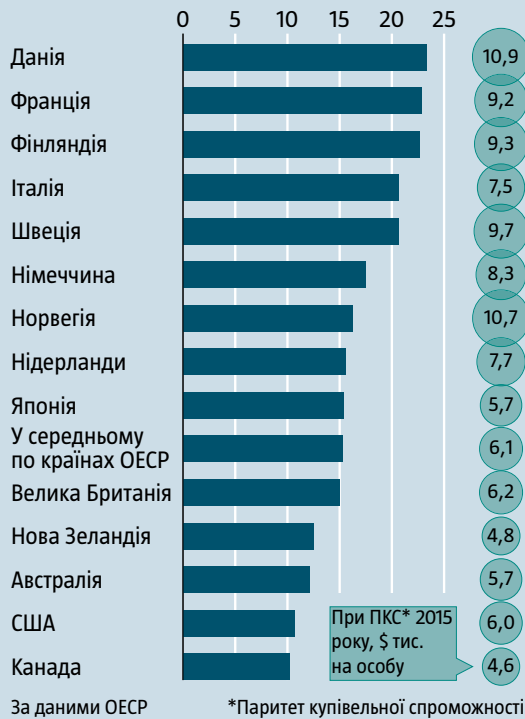
Проте збільшення податків на доходи та прибуток має свої небезпечні сторони. Воно стимулює ухиляння від фіскальних платежів і знеохоче найпродуктивніших робітників працювати, а компанії — інвестувати. Альтернатива — збільшення надходжень до бюджету через ефективніші збори, як-от ПДВ. Більшість європейських країн у вигляді податків на товари й послуги, переважно ПДВ, отримують щонайменше 10% ВВП. Америка, на відміну від Європи, одержує від податків на товари та послуги тільки 4,5%, і жоден із цих зборів не стягується у формі ПДВ. Утім, хоч останній і ефективний, він також регресивний, тож від нього порівняно більше потерпають бідніші люди.

Подіючи якесь фінансування можна забезпечити за рахунок природних ресурсів. Доходи від нафти фінансують більшу частину програми в Мериці й дають змогу Постійному фонду Аляски виплачувати щорічний дивіденд кожному жителю цього штату (торік — \$2972). Ресурси, які можна так оподаткувати, має не кожна країна чи регіон. Однак усюди без винятку є чи не найдоступніший із об'єктів, що підпадають під оподаткування: земля.

Перевага земельного податку в його прогресивності. На відміну від податків на доходи збори на землю аж ніяк не заохочують до бездіяльності чи

Народні копійки

Державні видатки на соціальне забезпечення, за винятком охорони здоров'я станом на 2013 рік або за останніми наявними даними, % ВВП

ухиляння; вони швидше дають власникам стимул отримати найбільше зі свого майна. А ще можуть приносити прибуток. Сумарна вартість землі в США, за однією з останніх оцінок, дорівнює приблизно \$23 трлн, або 1,6 усього ВВП. П'ятивідсотковий податок на вартість наділів дав би трохи більше ніж \$1 трлн, тобто приблизно \$3,5 тис. на кожного американця або \$8,5 тис. на домогосподарство у США.

Томас Пейн дуже радів би такій перспективі. Із його погляду базовий дохід — це вкрай потрібна компенсація за існування приватної власності. Він вважав, що до появи останньої забезпечувати себе за рахунок полювання і збиральництва могли всі люди. Якщо цей засіб у них відібрано, вони повинні отримувати відшкодування у вигляді «натуральної спадщини» — щорічної виплати £15 усім людям за рахунок «земельної ренти», яка стягуватиметься з власників землі.

Проте цілком логічне рішення, на думку Пейна, не обов'язково сподобається тим, на кого звалиться рахунок на трильйон доларів земельного податку. Втім, згодом прийнятні рівні оподаткування мають властивість змінюватися. Яскрава ілюстрація — зростання держави загального добробуту: на початку ХХ століття державні видатки у Британії становили близько 15%, а у США — менш ніж 10% ВВП. До 1960 року вони сягнули відповідно 35% і 30%.

Але те, що такий підйом стався один раз, не означає, ніби він може повторитися. Сьогодні на планеті спостерігаються серйозний застій у динаміці зарплат і зменшення частки економічно активного населення. Однак нинішній період не порівняти, скажімо, з Великою депресією чи світовими війнами, що

стимулювали розширення ролі держави в економіці (див. «Ані слова про війну»). Щоб політики зважилися на радикальні зміни бюджетних та податкових систем, необхідні для запровадження безумовного базового доходу, потрібна набагато гірша ситуація, ніж сьогодні.

ТО ЩО Ж РОБИТИ?

Навантаження на бюджет не єдина проблема універсального базового доходу. Багато хто побоюється, що загальна свобода від праці може зумовити відчуження, а дармові гроші підірватимуть суспільні устої (дехто з лівого крила теж має страх, що базовий дохід ослабить вплив трудящих та відчуття солідарності, тож робітничий клас утратить політичну й економічну вагу).

Праця забезпечує людям певний порядок і мету в житті, а не просто дає гроші, щоб платити за їжу й житло. Без неї вони можуть і не знайти змістовних, рівноцінних альтернатив. Аналіз використання часу американцями, які втратили місце роботи внаслідок останньої рецесії, виявив: близько половини вільного часу в них займало дозвілля, здебільшого сон і телевізор. Загалом пенсіонери, котрі й надалі трудяться неповний робочий день, щасливіші за тих, які не працюють. Хоча це не стосується їхніх однолітків, вимушених ходити на роботу, щоб звести кінці з кінцями.

Експеримент із гарантованим доходом у канадській провінції Манітоба в 1970-х роках не дуже змінив участь населення в ринку праці загалом. У ході дальшого аналізу з'явилось припущення, що він забезпечив чималу користь неекономічного характеру: зафіксовано менше випадків звертання по психологічну, психіатричну й медичну допомогу тощо. Але експерименти, обмежені в просторі й тривалості, під час яких спостерігається «хоторнський ефект» (зміни відбуваються просто тому, що людям відомо про проведення дослідження), не обов'язково дають об'єктивну інформацію щодо ефекту від універсальних доходів. Чимало людей боїться також, що у світі безумовного забезпечення може бути більше перепон для міграції, ніж сьогодні. Підтвердженнь того, що переселенців приваблює саме соціальна допомога, небагато: їх більше цікавлять робочі місця. Але якщо заможні країни запропонують базовий дохід, достатній для прожиття, мігранти можуть потягтися на дармові гроші (виплати, які розглядають у Фінляндії та Нідерландах, куди вищі за критичний дохід у Маріці). Перед багатьма країнами постане вибір: платити щедрі соціальну допомогу іммігрантам, закрити кордони чи

Ані слова про війну

Бюджетні надходження, % ВВП

* Без урахування податкових надходжень штатів

За даними Адміністративно-бюджетного управління США; Бюро економічного аналізу США; Банку Англії

толерувати дедалі більше іноземних робітників — громадян «другого класу» без доступу до соціального захисту.

ЗАХИСТ ВИПЛАТ

64-річний Ганс Петер Рубі з містечка Ольген цим не переймається. Рано пішов на пенсію (2600 швейцарських франків) і став підприємцем. «Побайдкуєш певний час, — каже він, — та й починаєш нудитися: людині хочеться більшого. Понудьгувавши, можна стати новатором». На свою пенсію чоловік відкрив кафе з екзотичним морозивом. Удосконалити його десерт із авокадо виявляється непросто, а інноваційність кафе — робота і в зимовий сезон (інше, старе, морозивне кафе в Ольгені на зиму закривається) — поки що не принесла прибутків. Гансові Петеру потрібне хороше літо, щоб його бізнес став рентабельним, але він може дозволити собі прогоріти. «Нині в мене є гарантія — базовий дохід. Із такою безпекою можна йти на простий ризик».

У світі універсальних базових доходів на вулицях може виявитися безліч здебільшого порожніх морозивних кафе, бо люди використовуватимуть щедрість держави на проекти, які нікому насправді не потрібні. Утім, не виключено, станеться й так, що «стипендії» дадуть більше коштів працівникам, чого ті не бачили кілька останніх десятиліть, і вільного часу для власного задоволення. Відтак бізнес пана Рубі та інших стане прибутковим. А ще можливо, що потреба в безумовному базовому доході так і не стане справді нагальною. Візіонери із Кремнієвої долини можуть помилятися, вважаючи, що у процвітаючій економіці XXI століття роботи забиратимуть місяця швидше, ніж створюватимуться нові, й що універсальний дохід мав би захистити людей у перехідному періоді. Поки що капіталістичній системі навдивовижу добре вдавалося перевиходити себе, позбуваючись старого.

Але минуле не завжди добрий провідник у майбутнє. Система соціального захисту виникла для обслуговування моделі часів промислової революції, тож не допомагає найбільшій верстві суспільства. Їй загрожують технологічні прориви. Тому вона сама може потребувати радикальної реконструкції. ■

Кібероборона

Едвард Лукас

Часточка «кібер-» асоціюється з якимсь іншим світом (космічним, скажімо), де не діють звичні для нас правила. Та в дійсності все інакше. З роботою комп'ютерів та мереж так чи так ми стикаємось у кожній сінській ланці реального життя: у системі кримінальної юстиції та соціальних нормах, збройних силах і діяльності політичних активістів. Своєю чергою, комп'ютери та мережі дедалі більше впливають на всі сфери нашого побуту.

У цьому сенсі цікаво звернути увагу на СуСоп — щорічну конференцію, яку в Таллінні організує Об'єднаний центр передових технологій з кібероборони НАТО. Вона перетворюється на майданчик, куди з'їжджаються технічні спеціалісти, юристи, бізнесмени, куратори розвідувальних груп, науковці й журналісти, які залучені до процесу творення та реалізації правил функціонування інтернету.

На моїй панелі ми говорили про уроки, засвоєні через кіберконфлікти недавнього минулого. Одна з ключових тез: аналізувати їх окремо від інших аспектів агресії — це помилковий підхід. Кібератаки — це цілий спектр дій. На одному його кінці — «чистий» кібернапад. Про нього ніколи не дізнаються в публічному просторі, він не має «кінетичного» ефекту: нічого не зруйнує і не підірве. Я запропонував фантастичний приклад: що якби під час ядерного «футболу» Володимира Путіна в портативній системі керування ядерною зброєю Росії завівся баг? Якби цей цілком таємний пристрій можна було налаштувати так, щоб він із певними інтервалами програвав американський гімн? У Кремлі тоді могли б подумати, що застосувати ядерний засіб стримування на випадок кризи не вийде. Утім, про це ніколи й ніхто з нас не дізнався б.

Іноді мета кібератак — поширення інформації. У пропагандистських нападах важливу роль можуть відігравати комп'ютери й мережі, як пишуть аналітики Об'єднаного центру НАТО в Таллінні в якісній книжці про війну Кремля в Україні. А ще

є атаки на об'єкти інфраструктури загальнонаціонального значення, у результаті яких по всій країні може зникнути світло або каналізаційні системи запрацюють у зворотному напрямку. Поки що це тільки уявна загроза, але виключати не можна нічого.

Втім надмірно зациклюватися на суто технічних деталях теж не варто. Основна думка, яку я намагався донести на конференції СуСоп: «кібер» — це вектор, напрямок атаки, але не сам напад. Якщо треба тверезо оцінити події, пов'язані з комп'ютерами та мережами, намагаймося з'ясувати, кому це потрібно, хто є жертвою і що мають на меті.

Узяти, приміром, кричущу атаку російських хакерів проти Естонії 2007 року. Вона була ефективною в короткостроковій перспективі: країна на певний час виявилася відрізаною від зовнішнього інтернету, бо намагалася не допустити зриву державних служб. Чимало зовнішніх спостері-

ШКОДИ САМА СОБІ РОСІЯ ВЖЕ ЗАВДАЛА. НИНІ ЛЮДИ ВВАЖАЮТЬ СВОЇ СИСТЕМИ ВРАЗЛИВИМИ Й БАЧАТЬ У ВИПАДКУ ЯКИХОСЬ ЗБОЇВ ПРИХОВАНУ РУКУ КРЕМЛЯ, НАВІТЬ КОЛИ ЇЇ ТАМ НЕМАЄ

гачів вважають це прикладом успішної кібервійни. Однак, здобувши тактичний тріумф, Росія зазнала в ній стратегічної поразки. Якщо метою атаки було змусити естонський уряд відступити від своїх рішень, то місія провалилася: пам'ятник радянському воїнові, навколо якого тоді розгорівся конфлікт, так і залишився на військовому цвинтарі, куди його перенесли із центру міста. А якщо організатори нападу намагалися залякувати, вони теж не досягли успіху: інтернет-служби Естонії швидко оговтались і повернулися до нормальної роботи, а саму країну всі хвалили за те, як добре вона впоралася зі стресовими умовами. Відтоді розробки й навички із захисту від DDoS-атак ростуть мов гриби після дощу.

Ідентифікувати кібератаку часом буває непросто. Мій співдоповідач британський експерт Кір Джайлз розповідав про низку незрозумілих подій, які нещодавно сталися у Швеції: вони заторкнули аварійні системи зв'язку, авіадиспетчерські служби, системи бронювання залізничних квитків, банківські й платіжні системи. Крім того, були DDoS-атаки на ЗМІ, загальмувала державна інфраструктура зв'язку. Хтось зі шведів, присутніх в аудиторії, заявив, що всі ці випадки ніяк не пов'язані між собою. Цілком можливо.

Та хай там як, а шкоди сама собі Росія вже завдала. Досить того, що зараз люди вважають свої системи вразливими й вбачають у випадку якихось збоїв приховану руку Кремля, навіть коли її там немає. За словами Джайлза, це «майже рівнозначно втраті впевненості в безпеці й довіри». ■

Кібербезпека полягає в роботі з довгостроковими викликами, але уряди часто неправильно їх інтерпретують. Таким є один із висновків цьогорічної СуСоп. Проблема ось у чому: коли йдеться про загрози в кіберпросторі, урядовці занадто зосереджуються на тактичних завданнях, скажімо, реакція на потенційні кіберінциденти на кшталт хакерських атак. Натомість, як вважають експерти, варто звертати більше уваги на шпигунство та збої в мережах, бо вони на відміну від одноразових нападів стаються регулярно. Одна із причин такої ситуації: інтернет розвивається швидше, ніж безпека в ньому. Іще один виклик — активізація своєрідної «гонки озброєнь» у кіберпросторі. Особлива загроза останньої в тому, що розробку «кіберзброї» простежити значно складніше, ніж, наприклад, ядерної, а отже, і стримувати її важче.

Суворая автономія

Павло Морковкін, Тель-Авів – Сектор Гази

Як жывуць палестинскія тэрыторыі сьгодні

Вхід у ізоляцыю. КПП на кордоні з Газою — паспартны контроль і агітацыя за абачніць у спілкуванні з «окупацыйнаю паліцыяю» Ізраілю

Часткова визнаная й часткова суверэнная дэ-факта Палестына складаецца з двух не спалучаных між сабою рэгіонаў: Заходняга берага рэкі Йордан, што лежыць між Ізраілем та Йорданіяю, та Сектара Гази на півдэнна-заходняму кордоні. Незважаючы на спільную назву й аднаковыя паспарты мешканцаў цих двух тэрыторій, дэ-факта іхне ўнутрышнэ ўправліньне здзяйснююць дзьві рэзныя арганізацыі. Сітуацыя на кордонах Заходняга берага та Сектара Гази такжэ рэзніцца: першы відвідуюць тысячы турыстаў, спраглих да арабскага колорыту й біблійных пам'яток; останні — адне з найбольш закрытых місць у сьвіце.

ДВА СЬВІТЫ

Тэрыторыя Ізраілю паруч з кордоном Гази нагадуе сьвіт із якоісь антыутопіі. Тут трэкінговымі стежынамі гуляюць еўрэйскія школяркі з рюкзакамі, а на відстані менш ніж 1 км высочэ мур, што відділья палестынскія землі. Над ним шырэ павітряна куля з камерою спостережэння, вдаліні сіры сілуэты цільноў забудовы паселень Гази.

Кордон з ізраільскага боку большэ складаецца на тэрмінал сучаснага аэрапорту, ніж на кантрално-пропускны пункт: будыўля зі скла й бетону, аснащена найновітнішымі тэхнічнымі засобамі безпеки. По іншы бок стіны хлопчык у куды жене

паліцею отару овец на нейтральній смузі. Через кількасот метрў — першы арабскі блокпост: бетонні блокі з намальванымі фарбай прапорами Палестыны, віконце паспартнаго кантралю, схожэ на МАФ біля станцыі метро, та сідіння під металевым навісам. На паркані вясіць агітацыйны банер із карыкатурным ізраільскім паліцэйскім та напісам, што заклікае палестынцаў стежыці за інфармацыяю, яку вони павідомляюць «окупацыйнай паліцыі» Ізраілю.

Палітыку поўнаго кантралю кордону, воднаго й павітрянаго прастору Сектара Гази Ізраіль пачав праводыці праз рэгулярныя вылазкі збройных груп та ракетныя атакы з палестынскага боку. Трохі большэ ніж 10 рокў тому сітуацыя була хоч і не набагато, але прастішою. Чымало місцевых арабў іздылі на работу в Ізраіль, а на самій палестынскій тэрыторыі існувалы еўрэйскыя паселення, які, шоправда, ахоранялы ізраільскыя салдаты. У 2005 році Ізраіль вывў усіх свойх грамадзян і армію із Сектара Гази. Булы вывезены навіць тїла з еўрэйскых кладовыш, а побудованы в паселеннях синагогы було зруйнавано, щоб іх не осквернылы. 2006 року на парламентскых выбарах у чотырох із п'яты газькых выборчых округў перамагаюць ісламскы фундаменталісты з ХАМАСу. На той момэнт вони выдалыся місцевым жытелям розумнаю альтэрнатываю корумпованай правячій сьвіцкій партыі ФАТХ. Відчувшы підтрымку, ХАМАС скынуў з усіх керўннх посады у Сектары Гази прадставнчыкў політсыл-канкурэнткаў. Іноды скыдалы в прамую значэнныя слова: з дэякымі опонэнтамы расправыліся, жбурнувышы іх із дахў высоткаў. Відтоді демократычных выборў у Сектары Гази не було, тож навярды чы можна точно оціньці ныншній рўвнь підтрымкы влады місцевым населенням. Якщо ФАТХ больш-менш успішно вів прэговары про мырне врегулявання канфлікту, то ХАМАС прасто не взнае права Ізраілю на існування і вважэ всю його тэрыторыю своєю, але тымчасова окупаванаю.

Нынї на кордоні Гази та Ізраілю дїюць адны пішохідныя пункты пропуску й адны вантажныя. Якщо палестынец захочэ в'їхаты на тэрыторыю Ізраілю, йому доведэцца падаваць відповідныя запыты і доводыці мэту вїзиту. Тамтешня влада прэвэрїяе його на благонадійнысь і прыймае рїшэння. Але на практыці якцо мэтою поїздыкі не є бізнэс, лїкування, навчання чы якась міжнародна мїсыя, то атрымаць такий дозвіль практычна немажыливо.

Альтэрнатывным варыантам вїзду з Гази мїг бы буты кордон із Єгыптам. Коля в Каїры до влады прышыв рух «Братів-мусульман», до якога, зокрэма, належыць і ХАМАС, Єгыпет відкрыў кордон для людэяў. Однак пїсля того, як пост прэзідэнта в рэзультаці вїйскавога прэвороту абїяняў

ворожий до ісламістів аль-Сісі, пункт пропуску перестав працювати на постійній основі. Тепер він може бути відкритий протягом кількох днів і для обмеженої кількості осіб, а потім знову припинити роботу на місяці, і тим, хто ризикнув залишити Газу, доведеться чекати ще й на повернення додому.

СТРАТЕГІЯ ВИЖИВАННЯ

Сектор Гази складається з дуже різних районів. Тут є і табори біженців, і зруйновані війнами куточки, а є і достатньо пристойні міста з парками розваг, університетами, дорогими готелями та ресторанами. Саме місто Газа не справляє враження розрухи. Цілковито собі благополучний населений пункт, якщо, звісно, зробити знижку на традиційні для всього Близького Сходу сміття на вулицях, хаотичну забудову й цілковиту відсутність того, що звично називають «сприятливим міським середовищем». На вулицях у центрі повно машин, хоча літр бензину тут коштує близько \$2. Від будь-якого іншого арабського міста Гази відрізняє хіба що велика кількість антиізраїльських графіті й пропагандистських плакатів ХАМАСу, що закликають звільнити Єрусалим і розправитися з ворогами всіма можливими засобами, включно з камінням та ножами.

Але поки ісламістські бойовики дбають про високі релігійні цілі, простим мешканцям доводиться вирішувати куди більш приземлені побутові питання. Однією з основних проблем на сьогодні є гостра нестача електрики. Обсягу струму, що надходить із трьох джерел — електростанцій у Єгипті, Ізраїлі та в самому Секторі Гази — не завжди вистачає, щоб покрити навіть половину потреб.

«Люди тут дуже бідні, тож ми не можемо закуповувати достатньо палива для наших станцій, — пояснює Могаммед Тгабет із департаменту зв'язків із громадськістю електророзподільної корпорації Гази. — З єгипетськими та ізраїльськими лініями теж трапляються негаразди: іноді на ремонт поломок потрібні тижні. Школи, лікарні та інші гуманітарні установи мають цілодобове електропостачання. А у простих людей світло є в найкращому разі 8 год на добу, але зазвичай менш ніж 4 год».

Щоб уникнути гуманітарної катастрофи, Ізраїль дозволяє ввозити в Сектор Гази паливо для електростанцій. Водночас існує довгий список виробів та матеріалів, ввезення яких заборонене або перебуває під суворим контролем міжнародних організацій. У ньому — вантажі, які, на думку Ізраїлю, ХАМАС може використати з військовою метою: для створення ракет, побудови бункерів та підземних тунелів.

Так, щоб отримати цемент, мешканцю Сектора Гази необхідно подати заявку в місцеві органи влади й чекати аж до кількох місяців, поки його питання вирішать спільно влада Гази, Ізраїлю та Близькосхідне агентство ООН для допомоги палестинським біженцям і організації робіт. Але навіть незважаючи на такі драконівські обмеження, район Шиджайя на схід від міста, зруйнований 2014 року, нині візуально більше схожий на величезний будмайданчик, ніж на прифронтову зону.

Адлі Альсавада займається імпортом продуктів до Сектора Гази й Західного берега річки Йордан уже кілька років. Він розповідає про особливості доставки товару: «Усі закордонні вантажі, які ми хочемо ввезти до Гази, прибувають в ізраїльський

порт Ашдод. Якщо контейнер їде до Рамалли, його відразу вантажать на машину. А якщо товар призначений для Сектора Гази, то контейнер відкривають, ретельно перевіряють, а потім ізраїльський водій ізраїльською машиною доправляє вантаж уже без контейнера до пункту пропуску. Там ізраїльтяни знову оглядають його й залишають на нейтральній смузі. Через цю 300-метрову зону товар везуть спеціальні п'ять машин, які перебувають там завжди й ніколи не заїжджають ані в Сектор Гази, ані в Ізраїль (схема перетину нейтральної смуги людьми аналогічна, звичайно, замість вантажних машин використовують пасажирські таксі. — Авт.). На палестинській території вантаж перевіряє вже влада Гази, і місцевий водій доправляє його за адресою.

Тобто привезти один контейнер до Рамалли мені коштує \$400, тоді як у Газу з усіма зборами й митами — \$3500. Водночас я не можу підвищувати ціну на товар, бо люди не купуватимуть. Тож різницю доводиться сплачувати з можливого прибутку.

Єдиним обмеженням для товарів є вибір країни-експортера. Ми не можемо перевозити через Ізраїль продукцію з Лівану, Сирії, Ірану та Пакистану. Але це якщо говорити тільки про харчі, бо, наприклад, для електроніки існують додаткові обмеження».

СЕКТОР ГАЗИ СКЛАДАЄТЬСЯ З ДУЖЕ РІЗНИХ РАЙОНІВ. ТУТ Є І ТАБОРИ БІЖЕНЦІВ, І ЗРУЙНОВАНІ ВІЙНАМИ КУТОЧКИ, А Є І ПРИСТОЙНІ МІСТА З ПАРКАМИ РОЗВАГ, УНІВЕРСИТЕТАМИ, ГОТЕЛЯМИ ТА РЕСТОРАНАМИ

Основним способом доставки товарів до Сектора Гази в обхід ізраїльського контролю були підземні тунелі з боку Єгипту. Деякі такі великі, що ними переганяли навіть автомобілі, а окремі використовували й для нелегального потрапляння в Сектор Гази, оминаючи закритий пункт пропуску на єгипетському кордоні. Зрозуміло, що такі підземні шляхи використовував і ХАМАС задля зовсім не гуманітарної мети. Однак із приходом до влади аль-Сісі й активізацією на Синайському півострові ісламістів Каїр почав посилено боротися з тунелями, спершу запровадивши буферну зону в прикордонній смузі, а торік у вересні й зовсім став затоплювати водою свій кордон із Палестиною, щоб обвалити всі потайні ходи.

Загалом Сектор Гази має куди кращий вигляд, ніж можна уявити собі після емоційних доповідей про арабських дітей, котрі вмирають від браку харчів та медикаментів. Що ж до іншого, то своє прізвисько «найбільша тюрма у світі» це місце певною мірою виправдовує. При тому що кордонів «охорони» тут два: внутрішній хамасівський та зовнішній ізраїльський. І від усвідомлення, що більшість цих людей усе своє життя проведе на невеличкому клаптику землі, стає не по собі. Настільки, що, тільки-но покинувши Газу, радієш навіть зграї жадібних таксистів, котрі нападають зі своїми пропозиціями, щойно запримітять твою європейську зовнішність. Бо сприймаєш їх не інакше, як ознаку відкритого світу, в якому тобі дозволено їхати куди заманеться. ■

Повну версію статті читайте на сайті www.tyzhden.ua

Тетяна Філевська:

«Авангард — одна з найкращих альтернатив шароварно-гопачному проекту української культури, який уже всіх дістав»

Тиждень поспілкувався з дослідницею творчості Казимира Малевича Тетяною Філевською про культурний контекст київського періоду творчості всесвітньо відомого творця супрематизму й кубофутуризму, нещодавно знайдений архів, який проливає світло на цей період, та нагальну потребу активізувати дискурс про українську роль і місце в авангардному мистецтві світу.

Про київський період у долі Казимира Малевича досі згадували зазвичай кількома реченнями. Яка історія насправді ховається за цими скупими словами? Що вам вдалося встановити про цей час?

— Почну з тих причин, які спонукали художника повернутися до Києва. Із середини 1920-х років у СРСР змінюється керівництво, на чолі ВКП(б) стає Сталін, який терпіти не міг авангард, ставився до цього руху як до ворожого. Коли закінчується революція, то революційне мистецтво стає непотрібним. Авангардне мистецтво, саме по собі революційне, було непотрібним радянській імперії. Спочатку починаються утиски, які згодом переростають у гоніння. Передусім їх зазнали художники з Ленінграда й Москви, які були найближчими до владної метрополії. Казимир Малевич, один із лідерів авангардного руху, відчуває ці зміни. Його значення було занадто великим для того, щоб просто вбити чи вислати до Сибіру. Тому йому тихо починають заважати працювати: він не може друкуватися, викладати, фактично позбавлений засобів для існування. 1926 року Малевича звинувачують у страшному «гріху» — містицизмі. Йому лишаять кілька кімнат на верхньому поверсі Інституту історії мистецтв, де він намагається займатися своїми справами.

У цей час ситуація в Україні, зокрема Києві, дорібно інша. Передусім завдяки Миколі Скрипнику, який фактично власним життям зберігав своєрідну резервацію для авангардистів. У середині 1920-х років до Києва з усього СРСР стікаються художники, режисери кіно й театру, і це саме його заслуга. Утворюється осередок авангардної енергії, бо всі, хто не емігрував, зібралися тут, зокрема й Казимир Малевич.

Ми не маємо достовірної інформації щодо того, як Малевич потрапляє до Києва знову. Очевидно, що він приїздить до родичів у 1927 році, після свого першого арешту. Тут зустрічається зі своїми друзями Андрієм Тараном і Левом Крамаренком. Будучи викладачами Київського художнього ін-

спілкувалася
Ганна Трегуб

ституту (КХІ), вони просять ректора Івана Врону взяти до їхнього колективу Малевича.

Ким були колеги Малевича в Київському художньому інституті середини 1920-х — початку 1930-х років? До якого культурного середовища він потрапляє?

— Свобода — це перше, що сприяє мистецькому вибуху. Поєднання творчих акумуляторів зі свободою та можливостями, які дає адміністрація, створило оту вибухову суміш, яка забезпечила безпрецедентний творчий процес у КХІ до 1930 року.

ФОТО: АНДРІЙ АДАМСЬКИЙ, КИЇВ

Іван Врона був мистецтвознавцем, поетом. У 1924 році його призначили ректором КХІ. Ця людина щиро любила українське мистецтво, мала своєрідну амбіцію створити в Києві свій Баухаус. Він мріяв зібрати до купи максимум людей, які змогли б перетворити українську романтичну класичну традицію на абсолютно новаторське, вибухове, революційне, потужне явище. Він оголошує великий конкурс, на який стікаються оті гнані авангардисти. До Києва приїздять Володимир Татлін, Віктор Пальмов, Павел Голубятніков (учень Петрова-Водкіна), Андрій Таран, Лев Крамаренко. Врона запрошує Олександра Архипенка, який планував приїхати, але в нього не вийшло це зробити. Тоді він уже був у США. На той момент у КХІ викладають Бойчук, який повернувся з Парижа, Кричевський. Кожне з цих імен — явище саме по собі. Врона запрошує Світозара Драгоманова (сина Михайла Драгоманова, двоюрідного брата Лесі Українки. — Ред.), який за освітою був економістом, але займався архітектурою, багато писав. Швидше за все, через нього Казимир Малевич мав зв'язки з журналом «Нова генерація», бо вони товаришували. Для мене однією з професійних перемог стало те, що в ході дослідження вдалося повернути Світозарові Драгоманову його місце в історії КХІ, встановити його зв'язки з Малевичем, бо до цього в спеціальній літературі про Драгоманова не було чітких свідчень. Також Врона запрошує Олександра Богомазова.

Врона дав тим художникам, яких запросив до КХІ, європейський, вільний підхід до навчання. Він дозволив кожному з них відкрити власну майстерню, самотужки набирати студентів і вчити їх за своєю авторською програмою. Деякі з тих програм опубліковані завдяки таким дослідникам, як Олена Кашуба-Вольвач, Ольга Лагутенко, Остап Ковальчук. Уже є можливість не через архіви, а через сучасні публікації ознайомитися з такою інформацією. Завдяки архіву Кропивницького дізналися про київський період творчості Малевича.

1924–1930-ті роки — це досить довгий період. Чи справді в той момент Київ перетворюється на один із важливих для розвитку авангардного мистецтва центрів?

— У той час Київ справді стає центром європейського авангарду. Нагадаю, що Україна на цей момент була незалежною від Москви в питаннях мистецтва та культури. Якщо взяти до уваги походження авангардних художників у СРСР, почати розбирати їхні автобіографії, виявляється, що вони народжені, росли або навчалися в Україні. Останнє моє таке відкриття — Кручоних, який навчався в Київському художньому училищі. Усі вони в той чи інший час перетиналися в Києві. Або взяти художню майстерню Олександрі Екстер — та сама ситуація, досі лишається багато невідомих фактів.

Про Казимира Малевича говорять здебільшого як про художника. Яким він був освітянином, власне, теоретиком мистецтва? На які принципи спирався у викладацькій роботі?

— Коли саме його запросили на роботу до КХІ, встановити достеменно ми не можемо, бо документів не лишилося. Швидше за все, це сталося

влітку 1928-го. У тих інститутських протоколах, що датовані 1929 роком, ідеться не про майстерню, а про лабораторію Малевича. Усі документи, які ми маємо з архіву Кропивницького, свідчать про те, що Малевич відкрив у Києві дослідний кабінет експериментального ІЗО (скорочення для образотворчих мистецтв) при КХІ. ІЗО — авторський термін Малевича. Він любив вигадувати нові назви. Його дружба з футуристами Веліміром Хлебніковим та Алексеем Кручоних не була марною. Такий самий кабінет у художника був у Ленінграді. Коли він на початку 1920-х ініціює там створення Інституту художньої культури (ДІНХУК), то була своєрідна лабораторія, у якій він разом із колегами та студентами досліджував художній процес, розбиваючи його на першоелементи — колір та форму. Малевич досліджує всі «-ізми» початку ХХ століття: імпресіонізм, експресіонізм, футуризм, кубізм тощо. У процесі він виокремлює першоелементи кожного з названих напрямів, зокрема знамениту серповидну криву Пікассо в кубізмі, просту пряму лінію в супрематизмі, виділяє гаму кольорів, характерну для кожної течії. На основі цього створює свої знамениті таблиці, з якими потім вирушив у закордонну подорож. Зрештою митець лишив їх у Німеччині, де вони й були опубліковані вперше, дійшли до нас цілісними, без втрат. Коли 1926 року ДІНХУК закривають, як уже згадувалося, Малевич був саме в розпалі творчого та дослідницького процесу. Він переводить свою теорію, зокрема, і в архітектурну практику: починає дуже багато працювати з архітекторами (універсальними архітектурними формами житла майбутнього. — Ред.). Справді, вони нагадують проекти Баухаусу й те, що створив трошки згодом Ле Корбюзьє. Коли Казимир Малевич у 1927-му їде за кордон, він відвідує Баухаус, знайомиться з тамтешніми студентами та викладачами. Там-таки з допомогою Лісіцкого, який знав німецьку, публікує свою книжку. Отже, долучається до такого спілкування безпосередньо. Хоча не з усіма ідеями погоджується, але прямо розуміє, що там відбувається. Думаю, це своєрідний поштовх для продовження його роботи, зокрема й в архітектурі.

Архітектони — своєрідні прототипи житла майбутнього, які чудово вписуються в сучасний міський ландшафт. Їх Малевич разом зі студентами відливав у майстерні з гіпсу. Макети подорожували виставками по всьому СРСР і за кордоном ще за життя самого Малевича. Зокрема, відомо, що в Києві було 3 великих архітектони й 11 маленьких. Тодішні київські архітектори та художники могли їх бачити й, очевидно, звернули на них увагу. А ось чи могли використати ті принципи в 1930 році й пізніше — інше питання. Професор Дмитро Антонюк доводить, що вся сучасна архітектура ґрунтується на ідеях Малевича. Згадати хоча б Заху Хадід, яка була одним із найвидатніших архітекторів ХХ століття і яка дуже пишалася й постійно казала про те, що найбільше на її творчість вплинули Малевич і супрематизм. Він бачив сучасне місто на 50–60 років уперед. Тож Київ міг би мати зовсім інший вигляд, але історія не знає слова «якби».

Світло на київський період у творчості Казимира Малевича проливає архів художника Мар'яна Кропивницького. Що вдалося віднайти в його паперах такого, що дає змогу зовсім інакше поглянути на долю творця супрематизму та його українське оточення?

— Почнімо з того, що вдалося знайти. 2015 року ми планували створити книжку, присвячену Малевичу та Україні, торкнутися ще раз цього аспекту, але не думаю, що там було б щось аж надто сенсаційне. За моєї ініціативи, підтриманої Ольгою Балашовою в якості співкуратора та Культурним проектом провели реконструкцію київських лекцій художника, хоча не знали точно, якими вони були. Не мали на що спиратися, окрім як на кілька згадок, що ті лекції — статті Малевича в журнал «Нова генерація», рупор українських письменників-футуристів. Але що було перше — лекції чи статті, досить складно встановити навіть зараз. Редактор згаданого часопису — чи не найвідоміший український футурист Михайль Семенко, який видавав його з 1927 по 1930 рік. Він згуртував довкола себе найцікавіших на той час письменників, літераторів і, зокрема, художників, які могли писати. Малевич — це якраз художник, що володів пером.

Не знаю, чи був Семенко особисто знайомий із Малевичем (це окрема тема для дослідження), але він запрошує художника, теорію супрематизму якого знав (і навіть був автором супрапоезії, про що дуже добре пише Ярина Цимбал), до співпраці з його часописом. Очевидно, це могло статися через уже згаданого Світозара Драгоманова. Виявилось, що український футуризм і супрематизм мають між собою зв'язок. Статті Малевича починають з'являтися 1928-го, у період, коли він частіше відвідує Київ. Упродовж трьох наступних років художник друкує 12 статей, хоча в річному звіті публікацій є ще одна, яку йому приписують, не його авторства. Оті згадані 12 статей повинні були скласти останню ґрунтовну працю Малевича, що мала робочу назву «Ізологія», яка, проте, так і не вийшла у світ. У листах Малевич згадує, що 1930 року працює над нею, навіть починає перемовини з київською філією Укрвидаву. Але згодом усі його плани ламаються. Художник намагається надрукувати «Ізологію» в одному з лєнінградських видавництв, але теж марно. Рукопису не лишається. Ніхто досі не знає, що це мало бути, але відомо, що ідеї до неї містяться в опублікованих у «Новій генерації» статтях митця. Фактично то була його теорія формального аналізу мистецтва.

Мар'ян Кропивницький — художник, асистент у КХІ, а згодом організатор курсів для робітників. Якщо точніше, то він не був особистим асистентом Малевича. Його посада звучала як «асистент при дослідному кабінеті експериментального ІЗО». Якщо зважати, що Малевич приїжджав до Києва раз на місяць на 10–14 днів, то сміливо можна сказати: весь час кабінетом опікувався саме Кропивницький. Напевне, це єдина людина, яка могла нам розказати всю цю історію від початку до кінця.

Після 1930 року Кропивницький втратив місце в КХІ. Тоді полетіли голови всіх, бо від владної верхівки спускається нова настанова. Почалася політична чистка на всіх щаблях. На місце ректора Врони прийшов Сергій Томах — партійний активіст, який і втілював згадану чистку в життя. Він звільнив усіх

Тетяна Філевська — арт-менеджер, культурний активіст, співкуратор курсу «Київські лекції Малевича. Реконструкція» (листопад — грудень 2015). Досліджує творчість Казимира Малевича. Закінчила філософський факультет Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Працювала у Фонді розвитку сучасного мистецтва «ЕЙДОС», Центрі сучасного мистецтва, Фонді «ІЗОЛЯЦІЯ. Платформа культурних ініціатив», у команді «Мистецького Арсеналу» над освітньою та публічною програмою Першого київського бієнале сучасного мистецтва ARSENALE 2012. Упоряднича книжки «Казимир Малевич. Київський період 1928–1930» (2016).

художників-авангардистів, що на той час працювали в інституті. Це відбувалося поступово: Богомазова звільнили, бо він дуже хворів і було зрозуміло, що йому недовго лишилося. Малевича спочатку не чіпали. Усе це тривало близько року. Кричевського з посади професора перевели на посаду асистента чи рядового викладача. Вплив на студентство й на те, що відбувалося у КХІ, тих, кого не можна було просто так вигнати, мінімалізували. Зауважмо, Кропивницький — один із небагатьох, хто пережив чистки й Великий терор. Він розумів, очевидно, що говорити про свій архів треба дуже обережно. У 1937 році за пачку текстів Малевича можна було поплатитися життям.

З веління долі Кропивницький записав за Малевичем його лекції, і так само дивним чином ці тексти збереглися. Якби лишилися в КХІ, то сотворково зникли б. Він зберіг цей архів. Але ніколи нікому про нього не розповідав, навіть коли до нього в 1970–1980-х зверталися Дмитро Горбачов та Олександр Барніс із питанням, а що б такого могло зберегтися про Малевича, просили поділитися власними спогадами. Після смерті Кропивницького в 1989-му його нащадки почали розбирати батьківські архіви, і ось там знайшовся цілий пласт текстів, позначених іменем Малевича. Спочатку вони звернулися до Київського художнього інституту, на той момент Національної академії образотворчих мистецтв і архітектури, де їй запропонували просто лишити архівні матеріали для ознайомлення. Вона цього не зробила. У межах торішнього проекту родичі Кропивницького звернулися до мене, запитали, чи цікаво буде з тими матеріалами щось зробити, якось їх використати. Це виявився скарб, який цього року побачив світ у збірці матеріалів «Казимир Малевич. Київський період 1928–1930».

Очевидно, що в 1930-х роках знищили не всіх тих художників, які за часів викладання Малевича та його колег-авангардистів навчалися в КХІ. Чи можна простежити тяглість авангардної традиції в їхніх творах?

— Це одне з найцікавіших питань, які ще потрібно дослідити. Є ціла низка дослідників, котрі вважають, що жодного пливку не було. Мовляв, ані Малевич, ані Голубятніков із Татліним тут нічого не залишили, хоча довго працювали в Києві. Вони так кажуть, бо дивляться на поверхню, зокрема те, що лишилося в архівах. Але якщо зважимо на той факт, що від 1930-го архіви кілька разів чистили й багато що не збереглося, а чимало художників були змушені переглянути й переформатувати свою творчість, то зрозуміємо, що не бачимо цілісної картини. Враження посиляться, якщо ще

заглянемо до архівів НХМУ, де зберігаються студентські роботи 1920-х років. Безумовно, такі харизматичні, потужні постаті, як Малевич, Тагліін, Пальмов, Голубятников, не могли не лишити сліду. Питання в іншому: чому нині цей слід так важко простежити та яким чином він трансформувався й був переданий? Я переконана, що тяглість є, і вона впливала.

Досліджуючи педагогічну систему 1920-х років, я переглядала кілька колекцій студентських робіт того часу. Вони не підписані, там немає позначок, чия це майстерня, але цілком очевидним є вплив авангарду й авангардних художників. Думаю, дослідження цього явища не за горами, як і виставка, у якій можна буде його показати від студентських робіт 1920-х і до сьогодні.

Є речі, які відчуваєш інтуїтивно. Нещодавно я відвідала виставку українських художників-п'ястдесятників у НХМУ. Деякі з експонованих робіт співзвучні з авангардом. Річ у тім, що в 1960-х відбулося перше повернення до нього після забуття, коли після трьох десятиліть формальної порожнечі та відрізаних від попередньої традиції художники починають озиратися назад, переосмислювати ті ідеї. Так, це відбувається потихеньку, несміливо. У той-таки час на Заході спостерігається активне повернення до авангарду, починають експонуватися картини радянських авангардистів, які раніше вивезли до Європи чи США. Сполучені Штати в цей час обирають абстракціонізм своїм національним мистецтвом, намагаються віднайти його корені. І тут, як не крути, без авангарду не обходиться, тому що ідеї абстракціонізму лежать в авангарді, у «Чорному квадраті» Малевича зокрема. Виявляється, що авангардизм — це не десь там, у Москві та Ленінграді, а тут, у Києві.

Не можна викреслити якийсь із об'єктивних процесів розвитку мистецтва. Художньому процесові авангард потрібен був для переосмислення самого себе. Після появи фотографії треба було віднайти нову суть мистецтва, тобто не просто репродукування реальності, міметичного відтворення того, що нас оточує. Усе мистецтво ХХ століття спирається на авангард, хоч би з якого боку до нього підходили.

Українське мистецтво в розвитку європейського ХХ століття посідає непересічне місце, проте ця тема тільки-но починає звучати в широкому контексті. Як її можна зробити голоснішою?

— У цій царині зроблено ще небагато. Видано низку книжок, проведено виставку українського авангарду в Мюнхені. Є також проекти, які наголошують на авангарді в Україні та на Україні в авангарді. Це надзвичайно цікава, плідна тема, джерело, звідки наша культура може черпати й черпати, одна з найкращих альтернатив шароварно-гопачному проекту, який уже всіх дістав. Україна не вичерпується салом, варениками й мазанками з вишневыми садками. Не вичерпується вона й суто Шевченком. Я теж люблю Кобзаря, але не тільки його. А куди дівається решта, зокрема той самий Михайль Семенко? Нині український футуризм у літературі на часі, він скрізь, бо дуже потрібний. Так чи інакше кожна культура постає з народної творчості, але далі вона має розвиватися в щось інше, виходити із села в місто, у професійну творчість. Цю

компоненту ми повинні теж надолужувати. Авангард якраз і надолужує все те. З цього джерела ми лишень починаємо черпати. Сучасна українська культура, мені здається, багато в чому має спиратися на авангардну традицію, повністю апропріювати її, вивчити урок, який нам дають авангардисти. Попереду дуже багато треба зробити.

Маю своєрідну мрію — відкрити в Києві Інститут Малевича, де був би не тільки перший у світі музей цього художника, а й центр дослідження українського авангарду. Це потрібно не тільки мені, це потрібно нам усім, українській культурі також. Інституція зможе ініціювати дуже багато проектів.

Людина так влаштована, що все, чого вона не розуміє, здається їй чужим, страшним, ворожим. Справа тут в елементарній психології. Авангард, який насправді не чужий і не страшний, вирізаний із нашого контексту. Є така річ, як негативна мотивація: коли тебе чимось залякують упродовж 80 років, а за згадку якогось імені або групи імен тебе можуть репресувати, то починаєш щось витісняти зі своєї пам'яті. В українській історії це сталося в 1930-ті. Приклад — червоний терор, який тоді забрав майже всю інтелігенцію. Так сталося і з авангардом. У 1930-ті бути його прихильником, любити чи просто говорити про це явище вважалося кримінально караною справою. Рідна сестра Казимира Малевича Вікторія, яка жила в Житомирі, у 1937 році палила листи до брата. Енкаведисти влаштовували в неї вдома обшуки, і вона боялася, що через це листування її родину розстріляють.

КОЖНА КУЛЬТУРА ПОСТАЄ З НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ, АЛЕ ДАЛІ ВОНА МАЄ РОЗВИВАТИСЯ В ЩОСЬ ІНШЕ, ВИХОДИТИ ІЗ СЕЛА В МІСТО. ЦЮ КОМПОНЕНТУ МИ ПОВИННІ ТЕЖ НАДОЛЖУВАТИ. АВАНГАРД ЯКРАЗ І НАДОЛЖУЄ ВСЕ ТЕ

Травма, пов'язана з пам'яттю про авангард, потребує часу на лікування. Необхідно заповнювати лакуну незнання, яка утворилася. Люди просто не знають, що авангардне мистецтво має стосунок до нашої культури. Малевич народився в Києві, перебував під величезним впливом української культури, сам називав себе українцем, і це для нього мало значення, то чому ми ігноруємо той факт? Якщо російська ідеологічно-пропагандистська машина гуде на весь світ, що «авангард — це наше мистецтво, російське», то що робимо ми? Російський авангард — сконструйоване в 1960-х, очевидно, не без допомоги КДБ, поняття, якому скоро вже буде 50 років. Ведуться дослідження, проводяться виставки, РФ підтримує все це на національному рівні. А що на національному рівні підтримує Україна? Пластикові писанки на Софійській площі?

Аби щось показувати, чимось пишатися, треба самим це дослідити, бо незнаного в нас вистачає. Дослідження — річ не дуже популярна, досить дорога, тривала. Російські дослідники авангарду роблять свою справу впродовж останніх 30–40 років, а в Україні науковців, які займаються тим питанням із середини 1970-х, одиниці. Це до того, на що в Україні є гроші й чому вона приділяє свою увагу. ■

У порожнечі

Яна Вікторова

За два останні роки в Луганську багато що змінилося, спробую підсумувати.

1. У місті стало менше людей — одна з характерних ознак Луганська сьогодні. Але, щоб помітити це, треба вийти на вулицю не вдень чи зранку, а після шостої вечора, коли, як у дитячій лічилці, «хто не сховався — я не винен». Те, що людей поменшало, видно з непрацюючих кас супермаркетів та аптек, меншої кількості диспетчерів сервісних служб і міського транспорту та й просто з порожніх вулиць. Особливо це помітно в приватному секторі, опиняючись у якому ти постійно згадуєш про місто в казці «Спляча красуня».

2. На тлі зменшення цивільного населення кількість мешканців Луганська збільшилася за рахунок «військових» та працівників «правоохоронних органів» — російських консултантів і членів їхніх сімей, добровольців-контрактників із Росії та населених пунктів, які контролює Україна.

3. З 2014 року нерухомість дуже впала в ціні, що призвело до припинення роботи багатьох ріелторських агенцій, яких до війни в місті та області була сила-силенна. Ціни на нерухомість впали, як колись наприкінці 1990-х. Якщо до війни трикімнатну квартиру можна було продати за \$40–45 тис., то зараз вона обійдеться в \$15 тис. із євроремонтом і меблями. Двокімнатну можна знайти за \$8 тис., хоча однушки-хрущовки продають і за \$2–3 тис. Ринок нерухомості перенасичений пропозиціями. Всі операції проводяться через Україну, куди виїжджають колишній і майбутній власники майна, тому що в «республіці» немає чинного законодавства про нерухомість. З цієї причини не можна вступити у спадок, оформити документи на власність. Оренда житла через відсутність іноземних студентів та

взагалі охочих також різко впала в ціні. Трикімнатну квартиру можна винайняти за 1 тис. руб. плюс комунальні платежі. Для порівняння: оренда однокімнатного житла з усіма зручностями близько до транспортної розв'язки до війни обходилася в 2–2,5 тис. грн за місяць плюс точні комунальні платежі, сьогодні — 800 руб. плюс комунальні.

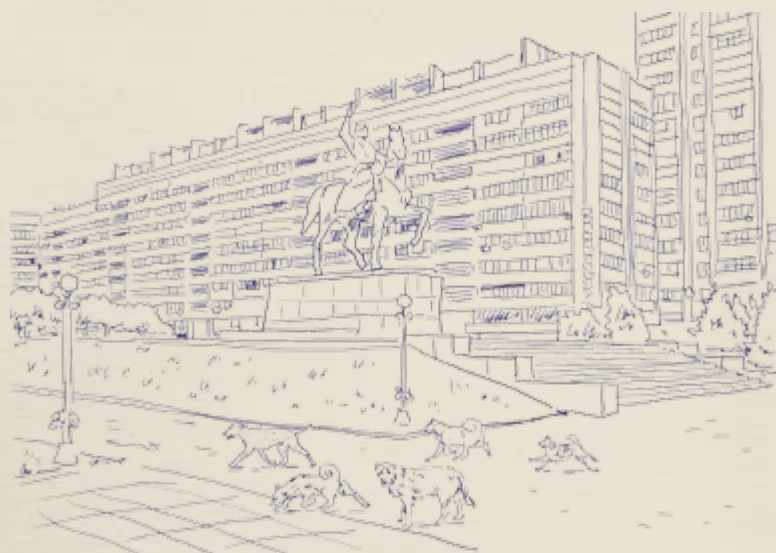
4. Гострою проблемою в «республіці» є безробіття. Працювати за копійки люди не хочуть. Єдина альтернатива для багатьох — армія. Вихід із ситуації — їхати туди, де можна заробити. Грантів, приватних міжнародних проектів у «республіці» немає. Бюджетники — лікарі, вчителі та інші — отримують довоєнну заробітну плату, яку під час перерахунку в рублі множать на два. Учитель без стажу та категорій до війни одержував 2 тис. грн за місяць, зараз його зарплата становить трохи більше ніж 4 тис. руб. «Трохи більше» — це плюс 15%, які нарахували всім бюджетникам наприкінці 2015 року. А ось працівники «військової» системи та силових структур на посаді рядових отримують від 15 тис. руб. Заробітна плата керівника цивільного відділу на цивільній посаді у «військовій» структурі — до 10 тис. руб., лейтенанта — 35 тис. руб., медичної сестри — 5 тис. руб. Для порівняння: у державній лікарні медична сестра отримує трохи більше ніж 2 тис. руб.

5. Товари на полицях крамниць та ринків переважно російського походження. Але для наполегливих знайдеться звичний український товар і навіть білоруський: м'ясо птиці, морозиво, молочна продукція. Люди беруть російський товар через безвихідь, коли немає часу шукати українське. До речі, місцевий хліб «Український» віднедавня перейменовано в «Козацький».

6. Вибратися з «республіканської» резервації можна лише автівкою або автобусом. Щоб поїхати у відпустку, спочатку саме таким чином потрібно дістатися до Ростова, а далі вже літаком або залізничним транспортом. Але час на дорогу слід брати із запасом як мінімум доба, бо жодних гарантій вчасного прибуття до Ростова або найближчого українського міста ніхто не дає.

Багато сімей розділилися й живуть на дві країни, коли чоловіки працюють у Росії, а їхні родини лишилися в «ЛНР». Є й такі, у яких чоловіки працюють на території України, заробляючи пенсії та вислугу, а дружини й діти живуть удома в Луганську.

7. Телебачення в «республіці» лише місцеве: телевізійний канал «Луганськ 24» та російські федеральні телеканали. На полицях газетних кіосків місцева, донецька та російська преса. Доступ до українських телеканалів лише через супутник. Місцеві інтернет-провайдери із січня 2016 року блокують понад 300 українських сайтів, серед яких і Тиждень.ua. ■

Атмосфера вечірніх алейок

Станіслав Васін

Війна й окупація завжди є калейдоскопом вражень: це настільки тонкі й індивідуальні речі, що зводити їх до єдиного цілого було б нерозумно. За два роки я бачив тих, хто просто впадав у паніку й втикався з перекошеним обличчям у крісло, почувши найменші звуки артилерії, і тих, хто, навпаки, підбігав ближче до поля подивитися, як працює «Град». Один не проживе і дня, не зазирнувши в якісь «сводкі от ополчення», ментально потребуючи цього наркотику, а інший не вмикав свого телевізора від початку «русской весни». При цьому й перші, й другі можуть як підтримувати триколори (російський чи «республіканський»), так і бути патріотами, хоча останнім часом із цим тут, в окупації, дедалі більше проблем.

І все-таки щось спільне можна знайти для всіх. Насамперед гнітюче діють не так обстріли, як атмосфера «після війни». Річ у тім, що цілодобово шиніння «Градів» та звуки вибухів поступово адаптують психіку до сприйняття їх як належного, й особисто в мене був один із найдивніших досвідів життя, коли різке зниження темпів обстрілів спричинило головний біль. Виходячи на вулицю, я буквально драгувався від навислої довкруг відносної тиші, коли зрідка і звіддалік, як-то кажуть, пострілювали, замість того щоб створювати звичне шумове тло.

І все-таки війна дається взнаки зовсім не так очевидно. Куди гнітючіше діє «атмосфера вечірніх алейок», як я сам для себе окреслив цей аспект. Мова про те, що в неділю надвечір ви можете підніматися чисто виметеною алеєю та сквером, скажімо, за готелем «Вікторія» в самому центрі Донецька, обернутись — і не побачити взагалі нікого. Тобто перед вами новенька бруківка, акуратні урни, світять усі до одного ліхтарі. Поруч пролягає широка й довга траса, що огинає «Донбас Арену». Фактично стоїте на узвишші й перед вами відкривається приголомшливий краєвид, але немає взагалі нікого. Ні машин, ні людей — анікогисінько! Восьма вечора, десь із боку аеропорту чути залпи гармат, і ви геть самі. Місто вимерло.

Однак є специфіка й для тих, хто все ще вважає себе українцем, принагідно в різній формі виявляючи власну позицію (хоча б такими-от статтями). Тут не йдеться безпосередньо про параною чи необхідність озиратися щоразу, відчиняючи під'їзд. Але зрозуміти те, про що я кажу, можна лише проживши тут довгий час і виїхавши бодай на день на контрольовану територію. Тільки-но перетинаю блокпост, як із мене тут-таки скочується величезний психологічний тягар

і я розумію, що в «ДНР» перебуваю під постійним тиском. Так, я не думаю про смерть чи перспективу потрапити «на підвал» щогодини. Але варго опинитися на «великій землі» — і з'ясується, що в Донецьку ці думки стоять за плечима точно так само безперервно, як у пустих парках зависає війна. Це принципово інший психологічний досвід. Так, я знаю, що й тут, у Краматорську, мене можуть пограбувати чи навіть спробувати вбити. Але в Донецьку все це норма й за те ніхто не поплатиться, якщо немає зв'язків із людьми в камуфляжі. Цю ситуацію добре ілюструє нещодавнє роззброєння однієї з макіївських баз, коли посеред дня близько десятка бойовиків було поставлено навколішки двома десятками таких самих, але з бетеерами та гранатометами. Господар об'єкта, чиє приміщення здане в оренду, завжди прикривався автоматами цих парубків, вирішуючи власні питання. Але ось з'явилися ті, у кого є більший калібр, і ця особа пішла в небуття.

Хоч як дивно, але одним із найсерйозніших виликів людям, які залишилися тут, в окупації, є і порада виїхати. І я кажу зовсім не про тих, хто шанує «ідеали республіки»: цей контингент зрозумілий і так. «Республіканці» були б тільки раді, якби тут справді нікого не залишилося, як у цьому з якимось звіриним завзяттям нас намагаються переконати в соціальних мережах. Ні. Я кажу про тиск українців — тих, хто сам звідси, але вже давно покинув рідні місця, або тих, хто в принципі ніколи не бував на Донбасі. І мова не лише про побутові нюанси на кшталт описаних. У цьому сенсі все всім зрозуміло й так. Але тим, хто залишився, постійно доводиться чути про докорінну помилку: залишатися на землі окупантів так само неправильно, як і продовжувати з ними торгівлю. Втім, аргументи бувають тут різними: не варто витрачати своє життя на те, чого не повернеш; зміни у психіці; безвихідь такого існування «в тіні», де в найкращому разі ти й залишишся тінню. Хай там що, але цей тиск лише зростає в міру того, як міцнішає коріння війни.

Та, зрештою, згадаймо й очевидне — саму пропаганду, яку ніхто не скасовував навіть для тих, хто від початку не зносив «ДНР». Так чи так, але всі ми потрапляємо під цей потік інформації: розклеєні по місту заклики захищати свою батьківщину; «безсмертні полки» та «герої», що нависають над зупинками; телефонні номери військкоматів; реклама досягнень «республіки» в транспорті й супермаркетах, де постійно курсують повідомлення про ДРГ та «нацистів», — усе це схоже на тисячі крапель, які одного разу все-таки підточать граніт. ■

Фольк 2.0

Франкі Бландо

Медійний вплив перемоги Джамали на Євробаченні ілюструє потужність впливу культури за межами кордонів. Слід радіти, що українська влада недавно усвідомила важливість культурної сфери. Нині ми бачимо, що такі постаті, як Ольга Жук у Міністерстві закордонних справ та Ірена Карпа в Посольстві України в Парижі, виконують завдання державної служби в царині культурної дипломатії, і це дає нам певні підстави для сподівань.

Нове покоління, нові методи, нові амбіції. Майдан досяг своєї мети: межі посуваються. Помалу, але посуваються...

Передусім не слід нехтувати впливом культурної дипломатії. У випадку України, яка страждає через відсутність свого образу за кордоном, саме вона дає змогу завоювати нові простори діалогу та сприяє визначенню місця країни на міжнародній сцені. Митці, письменники, інтелектуали — це посли першої величини. Їхній розквіт за кордоном — одне з джерел м'якої сили, до якої вдається або намагається вдаватися так багато країн. Годі заперечити, що фільми Сергія Лозниці, книжки Сергія Жадана й Марії Матіос, концерти гурту «ДахаБраха» і «доньок ДАХУ» (Dakh Daughters) роблять багато для створення образу України в Європі та поза її межами. Талановита Джамала може відтепер сяяти поряд із тими, хто намагається вийти на міжнародну сцену. Але, з одного боку, це мало, дуже мало для такої великої країни, а з другого — митці торують собі шлях без підтримки дипломатичної мережі...

Я цілком згоден з аналізом ОНУХА, видрукуваним на сторінках **Тижня** (№ 16, 2016). Він пише там про рівень вимог, потрібний для створення ефективної та розумної культурної дипломатії. Слід повторювати знову й знову, що такої мети можна досягти тільки тоді, коли стратегія спирається на міцну національну політику розвитку культури, політику, яка дає митцям країни змогу здобувати творчі успіхи, діячам у секторі культури — структуруватися, а для населення уможлиблює доступ до художніх творів і знань. Певною мірою заходи культурної дипломатії — це лише відображення такої політики на міжнародній сцені.

Але як створити амбіційну стратегію в царині культурної дипломатії за умов бюджетної скрути?

Безперечно, передусім — і незважаючи ні на що — слід засвідчити справжні амбіції. Якщо виставити на сцену український фольклор, хоч який чарівливий, це анітрохи не посприяє

оновленню образу країни. Він прийнятний, але у варіанті 2.0, пов'язаний з реальним життям, позитивний та креативний, як і молоде покоління українських творців.

Крім того, слід рекомендувати смирення й прозорливість: було б марно претендувати на жваву увагу в європейських столицях, де повсякденне життя насичене різноманітними культурними подіями. Адже відповідна дипломатія крім програми організації культзаходів полягає в наполегливій праці, яка допомагає налагодити контакти, залучити нових партнерів, створити умови для поширення впливу. А головне завдання, звичайно, — створення тривкої співпраці та динамічної культурної взаємодії. Саме в цьому аспекті європейські зв'язки повною мірою набувають свого значення.

Було б добре нарешті зробити ставку на те, що є своєрідністю української художньої та культурної сцени в надзвичайно конкурентному європейському та міжнародному середовищі: на її

БУЛО Б ДОБРЕ НАРЕШТІ ЗРОБИТИ СТАВКУ НА ТЕ, ЩО Є СВОЄРІДНІСТЮ УКРАЇНСЬКОЇ ХУДОЖНЬОЇ ТА КУЛЬТУРНОЇ СЦЕНИ: НА ЇЇ СВІЖІСТЬ І СПОНТАННІСТЬ

свіжість і спонтанність. На сторінках **Тижня** часто писали, що made in Ukraine іще має в царині культури чудові дні попереду! Слід знову і знову переконувати іноземних митців й експертів відвідувати Київ та інші міста держави, відкривати для себе ГОГОЛЬFEST, Docudays (Міжнародний фестиваль документального кіно про права людини), Одеський міжнародний кінофестиваль, книжкові виставки та літературні зустрічі в київському «Арсеналі», у Львові та Чернівцях тощо. Адже ті митці й експерти — важливий засіб зв'язку з їхніми містами та країнами, сполучна ланка, яку час припинити пов'язувати з українськими культурними заходами й не більше інтерпретувати в такому дусі. У цьому культурному завоюванні світу треба якомога більше і використовувати, і створювати цифрові ресурси (Україні не бракує талантів у цій сфері) й без вагань послуговуватись іноземними мовами.

Якщо вже писати нову сторінку культурної дипломатії, то мовою XXI століття. ■

2-3 липня

с. Воскресінці
поблизу м. Коломиї

ТРИКУТНИК АРТ-ФЕСТИВАЛЬ

BEZ ОБМЕЖЕНЬ • VIVIENNE MORT • ОРКЕСТР ЧЕ
ВАСЯ CLUB & ОЛЕГ УНІВЕРСАЛ • НІАГАРА
Semmar • Марі Кюрі • Maut • PITS • The B-sides • Санмай
Piano • Рай Із Твоїх Снів • Black Ballon • Forgotten Lizard
Пестициди • Say it Loud • Монополія • Мрія Життя
Under the Tank • The Outstandarts • Проти ночі • Станція некоторых
ГРЕЙ ДЕР • Побачимось зранку • Flying Swan
Got Lucky? • DiZeX Band • Bugs Bunny • 7 a.m. • KOLO

Тарас Прохасько • Павло Коробчук • Остап Сливинський
Христя Венгринюк • Таня-Марія Литвинюк
Заза Пауалішвілі • Олена Герасим'юк
Михайло Жаржайло • Андрій Тужиков • Остап Микитюк
Максим Дупешко • Христіна Сирова й Тарас Квітик
Вікторія Дикобраз • Мілена Вітровська
Юлана Тимочко • Анна Ютченко • Ростислав Кузик
Яніна Дияк • Оля Цапро • Діана Будкевич
Захар Сулятицький • ЛяПіЧ

Театри «Склад 2'0», «Пан Коцик»

Кіно, арт-зона, майстер-класи,
художні виставки, острівок східної культури

НАМЕТОВЕ МІСТЕЧКО. ПАРКІНГ. ДИТЯЧИЙ МАЙДАНЧИК

 /trykutnyk
 /trykutnyk_fest
 #trykutnyk_fest

УКРАЇНСЬКИЙ
Тиждень

096 913 95 67
063 346 17 00
096 731 25 84
trykutnyk.fest@gmail.com
www.trykutnyk-fest.livejournal.com

КВИТКИ ТУТ:

CONCERT.UA

096 222 00 22

Феєрія

feeria.ua

АЛБАНІЯ

ВІД **7899** ГРН

БЕЗ ВІЗИ

СУПЕР ХІТ

ДОСТУПНОГО ВІДПОЧИНКУ
НА МОРІ

+38 044 583-05-21

feeria.ua/albania